

naše planine

7-8

1976

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja preplata 100 dinara (za inozemstvo 10 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 20 dinara (za inozemstvo 2 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Preplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Izlazi uz finansijsku pomoć Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SRH. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

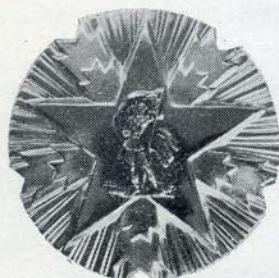
Godište 68 (28) Srpanj—Kolovoz 1976. Broj 7—8

Volumen 68 (28) Juli—August 1976. No 7—8

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D B Ž A J

Uzeir Beširović: Planinske vode	145
Ante Rukavina: Velebit u našoj književnosti	151
Slobodan Žalica: Daleki grebeni	161
Vilim Ferlin: Poezija Prenja	163
Vladimir Dumbović: U Japanskim Alpama	165
Sime Balen: Od Kosice do Štokić dulibe na Velebitu	168
Teodor Andrejević: Konfuzija oko korabskih vrhova	173
Željko Gobec: Jurišamo na Matterhorn	176
Planinarski put oslobođenja »Planine Jugoslavije«	178
Tomislav Đurić: Sovsko jezero	179
Orientacijski sport	180
Speleologija	181
Juraj Posarić: Kako vidjeti u mraku	183
Petnaest godina PD »Željezara« u Zenici	187
Prvenstveni usponi	189
Iz pisama uredništvu	189
Vijesti	190

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

NA NASLOVNOJ STRANICI:

Boračko jezero pod Prenjem

Foto: Uzeir Beširović

Planinske vode

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

BLATAČKO JEZERO

Do zanosa opojno mirisali su planinski sjenokosi. Tako oni samo jednom u godini znaju mirisati. Divlje patke gnjurile su u dubine jezerske, a bijela ovčja runa ogledala se u vodi jezera. Teško je ljudskom oku raspoznati da li su runa u vodi ili pored nje. Jara je pripekla. Samo na mahove blagi povjетrac znao je da izazove valove. Nabrazao bi vodu i tako nabrazao gorsko lice i vjeđe. Mršti se jezero, iako oblaci, bijeli kao lade, plove u pravcu Prenja.

Oko podne, kada je sunce nesnosno pržilo, modra voda smirila se kao ulje u zdjeli. Nekako je bijelih oblaka, otplovili su ko zna kamo. U toj šarenoj sredini sve živo je mirovalo. Ovce su plandovale u stadima, a psi, njihovi vjerni čuvari, ispruženi jezika dah-tali u hladu što su ga činila tijela zbijenih ovaca.

Kao nikada do tada bili smo u tim časovima na obali ovog jezera skloni povjerovati kazivanju da su planinska jezera iskapane suze neba. Zaista, gledajući to jezero u bezvodnom kraju krša, čovjeku se nameće takvo vjerovanje.

U tim tihim trenucima ostavili smo Blatačko jezero da miruje i samuje kako je to na-viklo vjekovima.

Tamo daleko, iza Bjelašnice i Lovnica, iza zatalasanih brežuljaka Zelenih njiva i Dugog polja — smješteno je Blatačko jezero, u neposrednoj blizini sela Blaca. Na kraju ne-pregledne visoravni, nad samom provaljom kanjona Rakitnice — nastalo je jezero. Svi su izgledi da se priroda poigrala stvarajući to jezero u sivilu kamenja. S tri strane ogradi-đeno je kamenjem, dok je četvrta strana bujni pašnjak. To jezero ne zna za hlad, osim u dane kada tamni oblaci skriju sunce ili kada nastupi noć. Vječno čezne za krošnjama drveća i za dalekim vidicima. Pogled mu je skučen i ograničen u nebo i na sivi krš.

Na ovom jezeru, koje se do nedavno nala-zilo »bogu za leđima«, rijetki su posjetioci, a još rjedi kupaći. Nema ih, kao ni ribara. Jedino dolaze lovci na divlje patke i planinari koji obilaze Bjelašničku transverzalu.

Do prije nekoliko godina jezero je bilo dostupno samo onima koji su se odlučili za 5-6 sati pješačenja bilo da podu od Pazarića ili Tarčina. Međutim, sada se Blatačko jezero »približilo«, jer do Zelenih njiva vodi šumski put iz Tarčina, a drugi krak vodi preko Džepa do na domak sela Blaca, pa je tako Blatačko jezero postalo znatno posjećenije.

ZABOJSKO JEZERO

Zaboj. Podne. Sparan ljetni dan. Sunce u svome zenitu. Oblaci, bijeli kao snijeg, luta-ju poput razbijenih ratnika s bojnog polja. Lutaju nebom bez smjera i cilja, kao jata galebova na morskoj pučini.

Vitke i zelene jele i smrče, što okružuju jezero, strže visoko u nebo, pa nam se čini da se na njihovim oštrim vrhovima odmara-ju oblaci.

Monotoniju njihova zelenila razbija jedino veliko stablo javora na sjevernoj strani jeze-ra i nekoliko bukovih stabala na istočnoj strani ove »zarobljene« vode. Tako je Zabojsko jezero, jedino jezero na prostranoj planini Sinjajevini, uklješteno i zatvoreno. Krije se od svakog pogleda gustom i visokom šumom. Ovu zelenu suzu neba mogu vidjeti samo ptice u prelijetu, a druga sva živa bića tek onda dodu do njegovih obala.

Ovdje, na Zabojskom jezeru, postoji samo jedna boja: zelena, i njene nijanse: smaragd-

nozelena boja jezerske vode i tamnozelena boja četinara. Javor i bukve, naravno, kao listopadna stabla, mijenjaju boju u jesen, ogole zimi i ponovo ozelene u proljeće.

Zabojsko jezero najsličnije je Zmijinjem durmitorskrom jezeru i Crnom zelengorskrom jezeru, ali ova dva posljednja nemaju tako smaragdno zelenu boju vode kao što je ima Zabojsko.

Inače, sve oko nas, kao i samo jezero, uto-nulo je u neku tajanstvenu i zastrašujuću tišinu. Sve je tiho i mirno kao u grobu. Us-tvari, voda i jeste groblje za jele i omorike. U njoj leži bezbroj njihovih trupaca što um-riješe stojeći i nadoše mir na dnu jezera. Nema ni traga od ljetnog lahora. Vrhovi drveća i lišće miruju kao da su magijom ukroćeni. Izvori pored jezera ne klokotu, jer su usahli, gotovo presušli. Jezerska voda se umirila kao ulje u posudi, pa se pomoću sunčevih zraka pretvorila u veliko zrcalo. U tim trenucima na obali jezera bili smo jedina živa bića. U zraku je nekoliko ptica cvrkuta-

Zabojsko jezero

Foto: U. Beširović

lo i nadlijetalo jezero, a u vodi plovile pastrmke, za koje kažu da ih ovdje ima u izobilju.

U tome zelenom zrcalu, dugom preko 300, a širokom 150 metara, ogledaju se okolna stabla, tako da na tren ne znamo razlikovati da li je drveće u vodi ili oko nje. Impresivna i divna je to slika. Jedinstven prizor. Videnje koje se ne može vidjeti dva puta na istom mjestu.

Koliko iskonske ljepote, tištine, mistike, i straha pruža to osamljeno jezero, riječima se ne može kazati, niti kamerom zabilježiti, pa ni kistom i bojama na platnu vjerno naslikati. Ovu ljepotu treba doživjeti ljudskim okom i dušom.

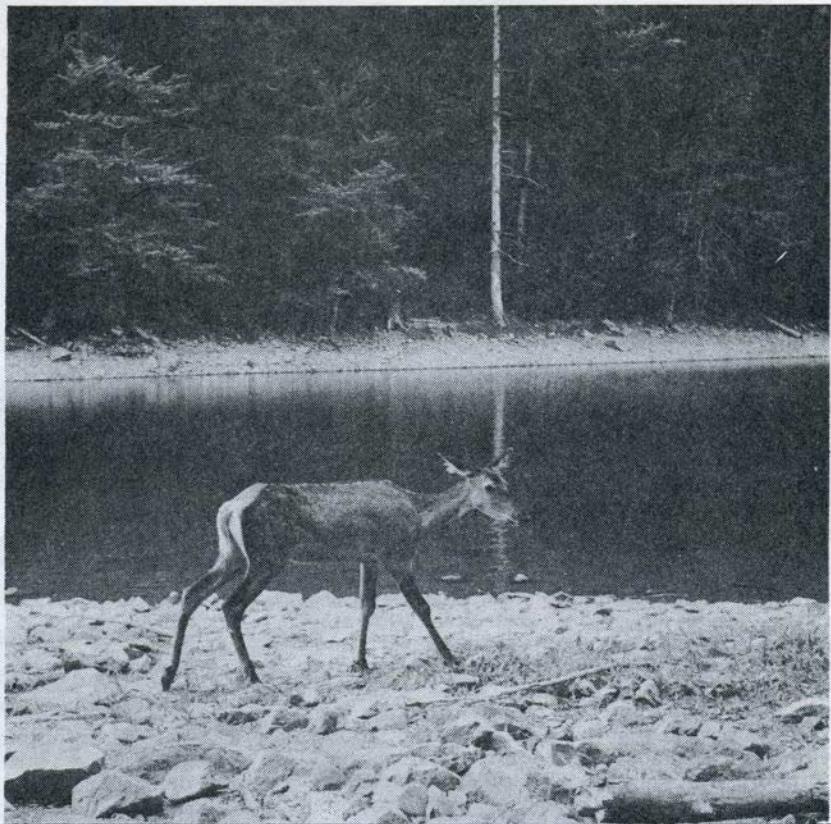
Zabojsko jezero podsjeća nas na ukletu ljepoticu prognanu daleko na sjeveroistočnu stranu bezvodne Sinjajevine, visoko gore, na 1500 metara visine. Zarobljeno krošnjama drveća vječno čezne za prostranstvom, širinom i vidicima, pa nam zbog toga izgleda samotno. Djeluje plašljivo i utučeno, kao da za nečim tuguje. Možda baš zbog toga vječitog ropstva i usamljenosti, dio vode što otiče iz jezera, čini onaj veliki, samoubilački i zaglušujući slap čiji se echo čuje nisko dolje iznad Manastira sv. Đorđa. Gromoglasni slap jedini je znak i pojava kojom Zabojsko jezero oglašava svoje postojanje, pa tako na

sebe skreće pažnju prolaznika kroz Dobrilovinu, mameći ih da mu dođu u pohode odozdo iz dubokog kanjona Tare ili sa sinjajevske i durmitorske površi.

Dugo smo posmatrali vodu toga mirnog jezera i sjenke stabala što su se ogledale dolje duboko, kao da su uronule pod vodu. Niko i ništa ne prekinu tu igru sjenki, niti naruši mir osamljenog jezera. Nikakvu promjenu nismo doživjeli niti osjetili sve do našeg odlaska.

Pošli smo od Zabojskog jezera u trenutku kada je sunce klonulo tamo negdje u smjeru Savina kuka. U tome času jezerska voda naglo je »oživjela«. Nabrala se kao morski valovi od maestrala i počela igru s priobalskim kamenjem. Jele i omorike zanjihale su se kao da plešu i jedna drugoj padaju u zagrljaj. Možda je ta igra bila znak pozdrava ili poziv da ponovo dođemo Zaboju. Ko zna?

I ovaj jednolični šum vode, i ples drveća, imaju svoju ljepotu i toplinu. To je poezija. Šum jelove gore i jezerske vode podsjećao nas je na šapat, tepanje i nježne riječi davno izgovorene u izjavi prve mladenačke ljudbave. Da, podsjetio nas je na prošlost i obavezao nas da nikada ne zaboravimo ljepotu toga zelenog gorskog oka — Zabojskog jezera.

Biogradsko jezero

SUSRET NA BIOGRADSKOM JEZERU

Biogradsko jezero. Jutro nesigurno i kolebljivo. Sivi oblaci prekrili su nebeski svod. Na istoku oblaci krvavi. Sunce uzaludno pokušava da probije sive nagomilane oblake. Odozgo, od Zekove glave, snopovi svjetlosti obasjavaju jezersku vodu, pa je tako čine svjetlijom, ljepšom i veselijom nego što u stvari jeste, jer je u prošlo predvečerje bila tamnozelena, prljava.

Tiho i nečujno, uz pratnju jutarnjeg ptičjeg koncerta, koračamo uskom stazom obalom jezera. Pogdjekad vizir naših fotoaparata traži motiv. I u tome traganju odjednom »uhvati« koštu. Zaista, košuta, prava ženka jelena — lopatara, bila je u našem objektivu.

Nečujnim koracima približavamo se joj ljupkoj i nježnoj ženki. A kada smo prišli sasvim blizu, ona se okrenu i pogleda nas blagim očima. Začudo — nije se preplašila. Pomakla se tek nekoliko koraka i nastavila dalje da pase oskudnu travu između kamenjara, odakle se voda povukla uslijed ljetnih suša. Snimak jedan, drugi i treći.

Nešto dalje košuta prilazi grani i uzaludno pokušava da brsti njene listove. Ne može ih dohvati, visoko su iznad njene glave. Priskičemo joj u pomoć. Savijamo granu niže i košuta počinje da otkida i žvače listove.

Promatramo košutu sasvim izbliza. Glava nežna, ženstvena. Usta i nos ukrašeni tamno-crnom sjajnom kožom, kao u vrlo njegovane i dotjerane dame. Oči krupne, sjajne, crne, a trepavice duge. Uši iznutra svijetle dlake, stalno nemirne, visoko strše iznad glave i sasvim joj lijepo pristaju. Tijelo vitko, prekriveno dlakom sivo-smeđe boje, a oblike naglašene baš kao u pravog ženskog bića. Noge vitke, duge, elegantne i ukrašene tamnim papcima. Samo joj je rep suviše kratak i nesrazmjeran prema tijelu. Zapravo, nedovoljno je dug da bi se uspješno branila od silnog napada muha. Ti dosadni insekti uznenimirili su našu ljepoticu, koja se pokretima glave, ušiju, repa i nogu neprestano branila od ujeda i napada čitavog roja. Možda je taj silni napad muha bio i razlog da je košuta prestala jesti lišće s grane, iako smo je uporno držali kako bismo je počastili i priredili joj nepredviđeni zalogaj.

Okrenula se i gracioznim koracima, kako to znaju i umiju samo koštute i srne, uputila prema vodi. Međutim, u tome trenutku u šumi se oglasi jelen. Košuta zastade kao da osluškuje jelenov zov i, na drugi zov, u elegantnim skokovima nestade za tren oka u gustoj šumi.

Uzaludno smo potračali i još dugo tumarali šumom gustom poput džungle. Nismo više uspjeli vidjeti ni koštu ni jelena, iako smo to žarko željeli. Možda su jelen i košuta otišli svojim mladim potomcima. Možda su otišli i nestali u nekom samo njima poznatom ljubavnom skloništu. To samo oni znaju. Mi

nikada ne čemo to dozнати, niti saznati razlog za jelenov zov i za nagli nestanak košute s obale jezera.

Ako ponovo posjetimo Biogradsko jezero nadamo se sreći da i opet susretнемo te umiljate stanovnike Nacionalnog parka »Biogradsko gora«.

SVE VIŠE SAHNU GORSKE OČI

Planinska jezera jesu biseri, dragulji i najveći i najljepši ukrasi naših lijepih planina. Planine koje imaju jezera neusporedivo su ljepše i privlačnije od drugih. Ali, te »gorske oči«, kako ih često nazivaju, sve više gube svoj sjaj, snagu, romantiku i privlačnost, jednostavno rečeno, sve više sahnu, a planine oslijepljuju. Umiru ljepote planina, a s njima i mnoge legende vezane za jezera. Presahla jezera ostaju samo golema nevesela tuga.

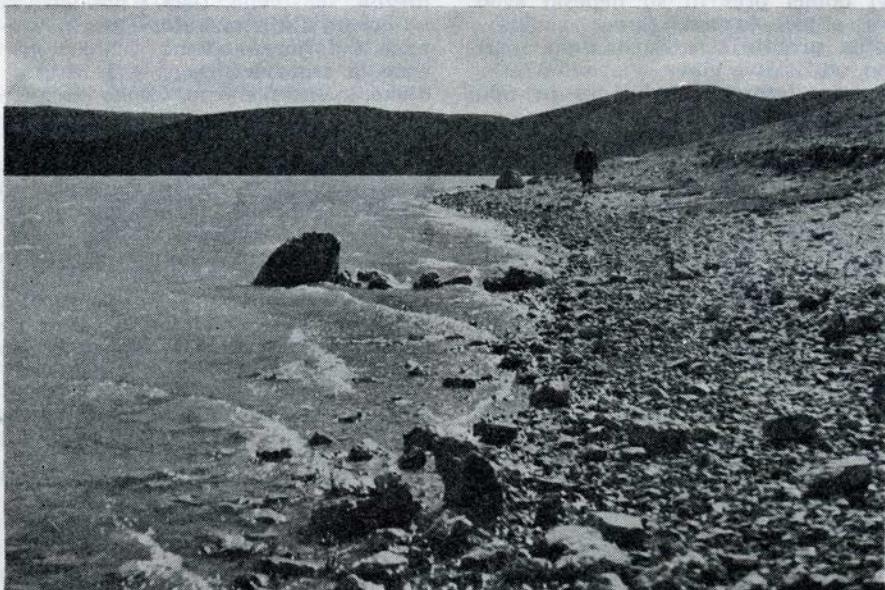
Svake je godine, naprimjer, osjetno manja površina vodene plohe Bijelog i Crnog jezera na Treskavici, jer ih zatrjava kamenje, nanos i šaš. Trokunsko je odavno zatrpano morenskim nanosom i prestalo je biti jezero. Od njega je danas ostala samo suha jezerina. Sličnu sudbinu doživljavaju jezera na Zelengori, posebno Crno jezero, čiji se obim vidno smanjuje svake godine. Bijelo jezero je skoro nestalo. Prokoško na Vranici, Ridsko i Plavsko u masivu Prokletija, kao i jezera opjevanog Durmitora, vidno nestaju, sahnu, gube se, plićaju i sužavaju se.

U nekim jezerima javljaju se svake godine pukotine kroz koje se voda gubi. Voda otiče mahom u nevidljive ponore. Prije neko-

liko je godina skupina stručnjaka, uz pomoć planinara, uložila mnogo vremena, truda, znanja i znoja dok je pronašla pukotine u kamenom dnu osamljenog Ridskog jezera. Tom prilikom djelimično su otvorili zatrpani i tako je produžen životni vijek Ridskog jezera, jednog od najljepših jezera u našoj zemlji, i njegova smrt odgođena.

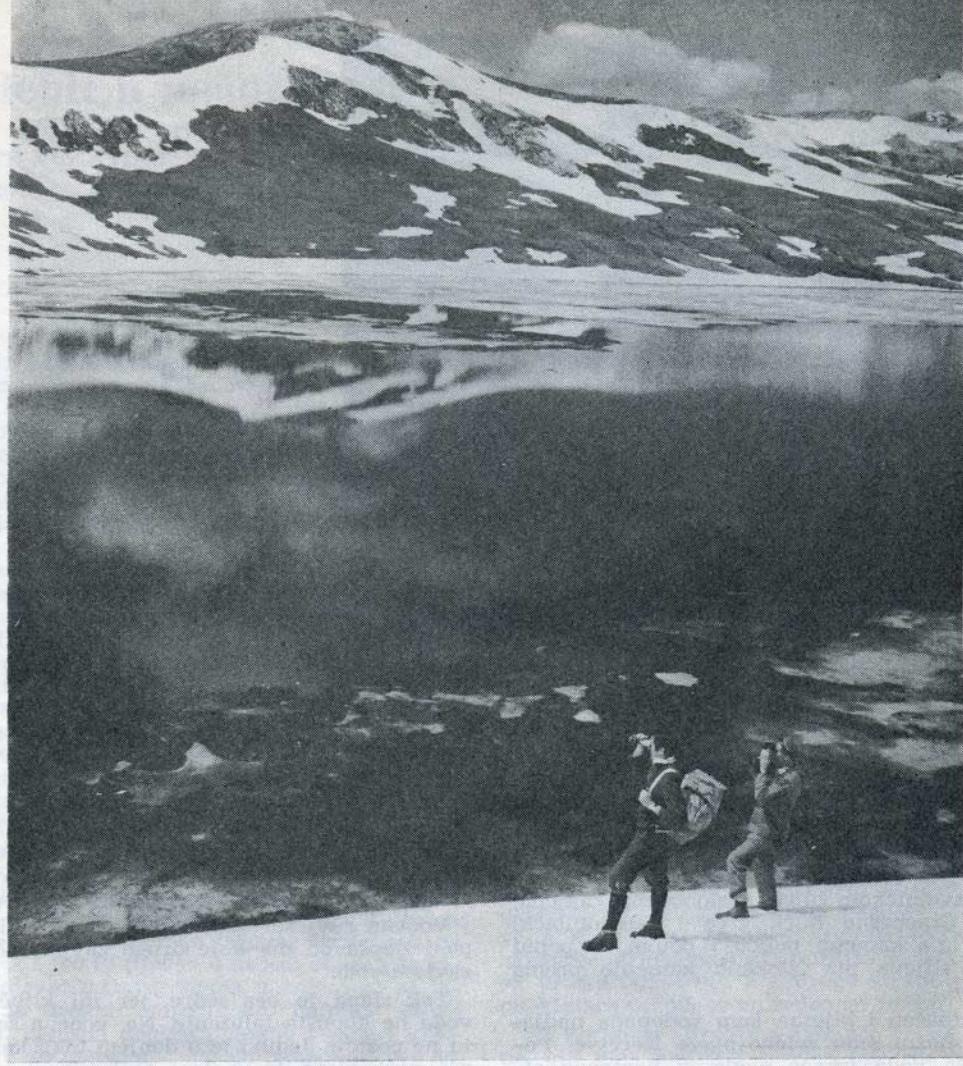
Naši eminentni stručnjaci proučavali su pojavu smanjenja Crnog jezera, Škrčkih i drugih jezera na Durmitoru. Prema njihovim nalazima, koje je objavila i dnevna štampa, postoji opasnost da ova jezera potpuno nestanu. Ista ili slična sudbina mogla bi zadesiti i još neka planinska jezera, a najviše Bijelo jezero na Treskavici, koje se gotovo svakog dana sužava i postepeno nestaje.

Ova pojava je, nesumnjivo, veliko sakaceće naših planina i prirodnih rijetkosti. Međutim, dobri poznavaoци ovog problema smatraju da bi se ulaganjem neznatnih materijalnih sredstava (izgradnjom nasipa, improviziranih zidova i brana od kamena ili betoniranjem otvora i sl.) moglo sprječiti propadanje ovih jedinstvenih, izvanredno lijepih i atraktivnih objekata.

Blidinjsko jezero

Foto: U. Beširović

Stirinsko jezero

Foto: U. Beširović

Nekim jezerima, kao Bijelom jezeru na Zelengori, treba navratiti vodu s obližnjeg izvora, jer su ga nanosi zemlje, drveća i kamena, skrenuli tako da se ne ulijeva u jezero. Ono je zbog toga ostalo bez dotoka vode i tako polako umire.

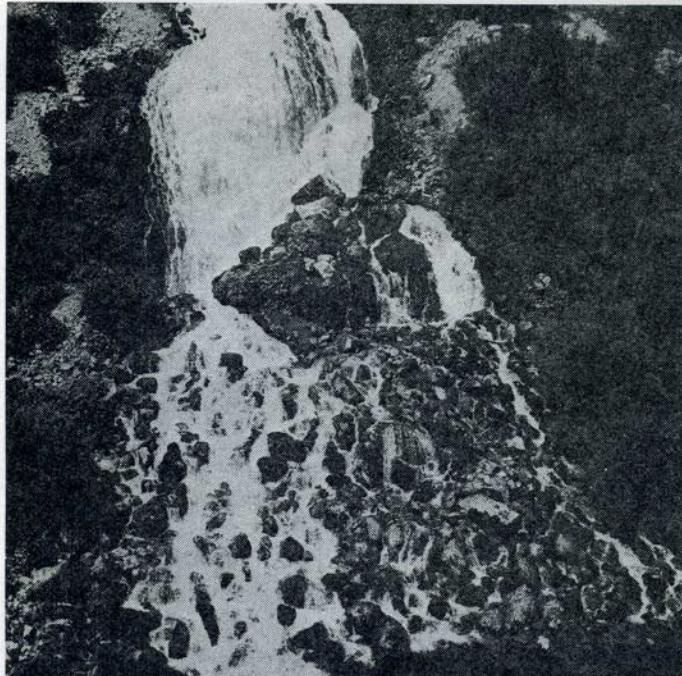
Zašto, naprimjer, ne bi šumari, lovočuvari, drvosječe šumskoindustrijskih preduzeća i drugi, oko jezera postavili kamene brane, suhozide, ili zasadili drveće i tako bar donekle odgodili isušivanje jezera.

Zar ne bi planinarske, smučarske, sportsko-ribolovne, lovačke, izviđačke, goranske, ferijalne i turističke organizacije, pa i sami stanovnici planinskih sela oko jezera, svojim vlastitim radom i sredstvima, pomogli da se sačuvaju ljepote što nam ih je priroda dарovala. Uostalom, ljudi su dužni prirodi priteći u pomoć — kada joj je ljudska pomoć potrebna...

I još nešto, nekoliko posljednjih godina većina planinskih jezera je porobljena, pa su tako oživjela neka daleka i zaboravljena jezera. Ljudi ih sada mnogo više posjećuju. Naravno, svako iz svoga razloga. Zanimljivo je da ni oni ljudi što baciše ikru pastrme u ta jezera ne poduzimaju više ništa, ili ne bar u dovoljnoj mjeri, da se spriječi dalje propadanje jezera i sačuva riblji fond u njima. Zato je, uzgred rečeno, utrošeno prilično mnogo društvenih sredstava i ne bi se smjelo dopustiti da ta sredstva propadnu i nestanu zajedno s jezerima.

Mjerodavni bi trebali učiniti sve da ne usahnu naše »gorske oči«, posebno one koje s vremenom postadoše tužne staračke oči, nemoćne oči na samrti.

Teška je bol gledati ih kako umiru...

Komadinino vrelo

Foto: U. Beširović

AGONIJA JEDNE VODE

Iz kamena šiklja mlječno-bijeli slap vode kao raspletene vlasti.

U osvetničkom bijesu, oslobođena kamena, voda urnebesno huči, grca i samoubilački skače niz kamenu policu i potom se poput pjene slijeva niz izlokano kamenje prema Neretvi.

Ujednačen i bijesan šum vodopada nadjavačava snažni šum zeleno-plave Neretve. Podivljala voda iskače naglo iz kamenog otvora, iz usta aždaje, i isto tako naglo nestaje u vodi Neretve.

Taj samoubilački skok nije dug ni pedeset metara, ali izaziva istodobno divljenje i strah.

Vodopad je snagom jak, strašan, a bjelom tako blistav da u rijetkim trenucima kada ga sunce miluje, ne da u sebe gledati.

Voda je nepozirno bijela, u bijeloj haljini, kao nevjesta u vjenčanici s dugim velom.

Ovaj kratki životni put vode, što potiče odzgor iz bezvodnog masiva Plase, djeluje zanosno i mladenački. Kratko živi i nikada ne ostari. Tek što ugleda svjetlost dana, već u očajničkom kriku umire. U jednom naletu nastaje — u drugom nestaje.

Ovdje nema mira i tištine niti će ga ikada biti dok postoji vodopad. Oko vodopada ljut kamen, a dolje voda Neretva. Iznad njih, gore visoko, samo krajičak neba. I, to je sve. Tu nema tištine. Sve ovdje vodom huči i

odjekuje. Vodenim šum i njegova zaglušna huka dočekuje i ispraća. Vječna borba vode i kamena odvija se bez prestanka i predaha.

Vodena zavjesa stalno lebdi. Zavjesa lije-pa i ljepša od ma koje druge zavjesa. Živa zavjesa vode!

Tok slapa je bez sedre, jer joj ključava voda ne dopušta taloženje. Ne, vodena sedra tu ne postoji. Jedino je u donjem toku kame-nje prekriveno travnatom mahovinom zelenom kao jed.

Životni tok slapa je kratak, sav u grču i pjeni. Život u jednom dahu — bez predaha! Poput bljeska, sjajan i snažan, snažniji i jači od Šištice.

Život ovoga slapa divna je pjesma. Snaž-na, melodična, duga i otegnuta pjesma — kao hercegovačka ganga!

Putniče, ako ikada budeš prolazio cestom od Jablanice prema Mostaru, ili obratno, zaustavi se u kanjonu Neretve ispod ušća Glogošnice, svrati na Komadinino vrelo, pa ćeš vidjeti ovaj jedinstveni izvor i slap što ga, na žalost, skriva asfaltna cesta i njen nasip. Sa željezničke pruge nećeš ga nikako vidjeti.

Neoprostivu grešku učiniše projektanti ce-ste što sakriše tu jedinstvenu prirodnu ljepotu, očima putnika uskriće pogled na jedan izvanredan slap i učiniše njihove foto-aparate i kamere siromašnjima za divan snimak. Šteta!

Velebit u našoj književnosti

ANTE RUKAVINA
GOSPIĆ

Kao golemi kameni zid стоји starac Velebit između mora i Like, ne kao međa pokrajina, nego kao sveza južnog i sjevernog dijela domovine. Pružilo se golemo prostranstvo što se svojim vjelebnim izgledom, dužinom, ljetopatom i burnom povijesnu duboko urezalo u dušu našeg naroda i jedan je dio njegove povijesti, privrede, znanosti i književnosti.

Na razkršnicama najvažnijih povijesnih zbivanja u ovom dijelu Evrope bio je cilj Kelta, Franaka i Rimljana, Avara i Tatara, Mlečana i Turaka i mnogih drugih koji su željeli vladati njegovim padinama. Može se slobodno reći da je Velebit onaj dio naše domovine koji nitko nije nikada potpuno osvojio. Uvijek se u njegovim škrapama našao sloboden i obranjeni prostor. Sve je to ostavilo trag u legendama i pričama o Velebitu, u našoj književnosti od njezinih početaka pa do današnjih dana.

Začudo nema ga u narodnim pjesmama. Narod ga je smatrao sastavnim dijelom svoje svakodnevice, nečim što je oduvijek i što će nadživjeti svakoga, i ljudje i pjesme. Pjevao je o junacima, njihovim bojevima i ljubavima i u pjesmama je sačuvao uspomenu na njih. A i što bi pjevao o nečem što mu je bilo dio svakidašnjeg života u kojem su se jedan za drugim smjenjivali hajduci slijuci strah, vjetrovi donoseći zlokob i junaci klikćući o pobjedama, i što će nadživjeti sve to, pa i unuka njegova unuka.

Ipak nije slučajno da je Velebit pozornica na kojoj se zbiva veći dio radnje prvog hrvatskog romana, Zoranićevih »Planina« (Venecija 1569). U tom pastirskom romanu polazi Zoranić kroz Veliku Paklenicu na najviše velebitske vrhove (dr Ivan Krajač naziva ga »prvi planinarski pisac«), da u svom djelu istakne snažno rodoljublje, dotada nepoznato u našoj književnosti, i upozori na opasnosti što ih »vuci s istoka«, kako on naziva Turke, donose našim krajevima. Na putu se sastaje s pastirima koji mu opisuju tužnu sudbinu rasute bašćine i stravičnu sliku turskih haranja:

Eto moreš vidit da u ve planine
ne moremo živit ni mi ni živine.
Svud su sad lkipine kud njive orane
bihu, sad redine i grmje na sve strane.

Ono što pastiri govore istaknuto je još time, što te riječi Petar Zoranić stavlja u usta pastira Marula, koji ponavlja Marulićeve riječi iz Molitve suprotiva Tur-

Ono što je Olimp Grcima,
Lovćen Crnogorceima,
Triglav Slovincima,
To je Velebit Hrvatima.
(Velebit, Ž. Poljak)

koma. I tako je uz Velebit povezan i pjesnik Marko Marulić, tvorac prvog našeg književnog umjetničkog djela.

Prolazeći »uz goru mnogo kamenitu i strmenitu« Zoranića zanima postanak imena Velebit:

Zva se dačke taj vrh po riči te dugo vrime Velebil jer vas snigom bilim pokriven većkrat staše, da pak po tu općećih ne već Velebil da Velebić zove se.

Za svoja razmišljanja pjesnik je našao uspjelu sliku: pred njim se pojavitla od Turačka napačena Hrvatska u obliku vile, koja mu upućuje riječi prijekora zbog nekorisnog bavljenja ljubavnim patnjama, koje je Zoranić pošao liječiti u planini: vila Hrvatica od pjesnika traži da mjesto ljubavi slavi rodne »dezelje« (krajeve), da se ogleda oko sebe i vidi Hrvatsku neopjevanu, zapuštenu i zanemarenju. Tako je Zoranić prozborio najrodoljubivije do tada u hrvatskoj književnosti u poglavljiju Planina zvanom Perivoj od Slave. A iskra o tom rodoljubljvu planu medu velebitskim stijenama kada u njima vidi obranu od turske opasnosti, a s druge strane nehat pojedinaca prema svom rođenom jeziku.

Na Zoranića »Hrvatina bašćinca krune slavne, čiji glas blažen i slovući biti će« osvrće se Tin Ujević u svom sonetu lapidarna stil koristeći ondašnji rječnik »jezika i versa hrvatskoga« koji je posvetio A. G. Matošu 1910. godine:

Hrvatina bašćinca, krune slavne,
jezika i versa hrvatskoga, glas
blažen i slovući biti će, i čas'
Harvata do njega pisni starodavne.

Dokole planine i doline prem ravne,
naše župne baštete baštinit će slas'
jabuku u krilu dekle Vile, i stas
živući bude hrvatskih. Zač davne

netlačene staze sada put su naš
prot gizdav perivoj. Pastira Marula
začinjavca, druže, pojtu svirale

mili pojke tebi, i gremo k tebi baš
naresit cvičem mirisnih te jarula,
ča lipe su ga ruke deklic birale.

(»Petar Zoranić«, Tin Ujević)

Ujević upozorava na baštinu jezika iz početnih djela naše književnosti ističući da i nova hrvatska književnost mora biti njen baštinik, povezujući njene početke od začinjавца pastira Marula, preko Zoranića i književnih plodova njegova vremena do Matoša, jednog od njenih najvećih predstavnika.

Za Zoranićovo djelo planinari su se odužili svom prvom piscu četiri stoljeća kasnije, točnije: 20. svibnja 1973. Na prijedlog planinara iz Gospića bezimeni 1712 m visoki južno-velebitski vrh nazvan je njegovim imenom. Tako pjesničko ime ostade uklesano u stijenu uz koju je vjerojatno prolazio na svom putovanju.

Još prije Zoranića, u drugoj polovici petnaestog stoljeća, Velebit je na jedan drugi način upisan u povijest hrvatske kulture. Tada je cijela Like bila obrasla bogatim šumama, bila je dručija klima i po obroncima nad Kosinjem i Pazarištem rasli su vignograđi. Stari zapisi govore o postojanju mnogih crkava što je značilo zamjerno blagostanje. Sjeverozapadni dijelovi Like pripadaju knezu Anžu Frankopanu VIII Brinjskom, mladom i nadobudnom plemiću i zato se moglo dogoditi da se u njedrima Velebita smjesti tiskara, prva hrvatska i prva na slavenskom jugu. Najvažniji i izravni dokument o tome nalazi se u opisu Like i Krbave, što ga je sačinio senjski biskup Sebastijan Glavinić nakon svojeg prvog puta po tim dvjema pokrajinama, koje su godine 1691. dodijeljene njegovoј biskupiji. Posebna vrijednost Glavinićevoј spisa je to što je on opisivao samo ono što je svojim očima viđao:

Odavde, prešavši i šume, silazeći, stiže se u Kosinj. Utvrda se nalazi na uzvisini i od nje su preostale samo ruševine. Bogat je nepresušnim izvorima. Da je ovo mjesto za vrijeme onih kršćana, koji su tu prije obitavali, bilo slavno i nadaleko poznato — vani i u zemlji — dokaz su tiskani Ilirski brevijari, koji su ovđe tiskani, kao što se to čita u bilješci onih brevijara, kojima se sada služe svećenici glagoljaši pri čitanju kanonskog časoslova. Prije je narod slavio Boga u ovom kraju u sedam hramova ... Još sada postoji mjesto, gdje je bio samostan pustinjaka Svetoga Pavla, prvog anahorete.

Glavinićeve navode potvrđuju povjesničari Smičiklas, Lopašić, Pavičić i drugi, a narodna tradicija u tim predjelima već stoljećima spominje tu tiskaru smatrajući je kao svoju. Vodeći istraživač ovog problema, književnik Zvonimir Kulundžić, smatra da je danas utvrđena i općeprihvaćena znanstvena činjenica, da je Kosinj već 1482. imao svoju tiskaru, u kojoj je tiskano krupno i odlično izvedeno djelo Misal iz godine 1483. i Brevar iz godine 1491., da je tada u Kosinju postojala visoko razvijena kulturna sredina u kojoj je zamorno prepisivanje mogla zamiti

jeniti tiskara. Da je Kosinj u to vrijeme bio poznat i izvan granica Hrvatske, poznatići od tisuću onda većih mjesta, dokazuje i činjenica da je za nj znao slavni nizozemski geograf Abraham Ortelius (1527–1598) koji ga je uveo u svoj čuveni zemljopisni atlas čitava svijeta *Theatrum Orbis Theraum* (Amsterdam 1595) i da je Kosinj kao najstarija tiskara slavenskog juga ucrtan u zemljopisnu kartu prvih tiskara svijeta u Gutenbergovu muzeju u Mainzu.

Tako je Velebit pred gotovo petsto godina postao kolijevka našeg tiskarstva, u svom golemom prostranstvu omogućio je da se na ličkoj padini u zabačenom Kosinjskom Bakovcu, prilično udaljenom od već prijetećih Turaka s istoka, razvije iskra bujnijeg razvoja pismenosti i načini velik korak u kulturi našeg naroda.

Pred turskom opasnošću Kosinjska tiskara vjerojatno seli u Senjsku Dragu, na sam početak sjevernog Velebita. O tome je nedavno pronađen podatak u Senjskom biskupskom arhivu (*Typographia glagolitica*), no i ona je poslije preseljena u Senj. Tako je u Velebitu u vrlo kratkom razdoblju od 12 godina prva naša tiskara tri puta selila.

Turska provala i vladavina u Lici duga 162 godine (1527–1689) pretvara Velebit u kravo ratište gdje se rala pretapaju u mačeve i gdje govori samo oružje dviju ne-pomirljivih strana. Padine kamenog zida postale su posljednja barijera koja nije popuštala. I tu se počinje lomiti snaga moćnih Osmanlija, tu doživljavaju prve poraze. Bježeći pred neprijateljem narod se sklanja u planinu stradajući i od dušmana i od nepogoda koje su česte u njezinoj divljini. Evo kako to opisuje domorotkinja i »prva« Ilirkinja, te prva naša alpinistkinja Dragojla Jarnević:

Nad planinom Velebić koja im upravo naproti stajaše opazi mrkle se oblake navlačiti. »Ah! eto ti oluje«, uzdahne Zorka. »Ne boj se«, tješiše je suprug, »ovo ne ima zla.« Ali uskoro uvide druzi da će imati zla, i da će ih smetati na putu. Lagano se bijaše iza toga oblaci od planine navukli, krijući mrklo senjsku dolinu. »Ustaj, Zorko, da idemo i prije dolje doispjemo nego što nam put namokli«, zamoli ugljenar. Ona ustane; ali tiho stade sada vjetar duvati. Drktajuć kaže ona suprugu da se boji da će nepogoda prije izvaliti nego u dol dospe. »Valja nam se žuriti,« odvratiti on. Ipak im žurenje ne koristiše; brzo bo i strašnom silom obori se nepogoda; grdno stane dažd lijati, munje sijevati i gromovi strašno preko planina oriti. Ubogi se ne mogahu dalje po skliskom kamenju spuščati, bojeći se posrnuti u ponore nad kojimi grozno visaju.

»Da nam se bog smiluje!« uzdahne Zorka; ta upravo lije i halabući kao da će Sudnji dan nastati; ja već ne

Na vrhu Visočice u svibnju

Foto: Perica Korica

mogu ganuti, a kako daleko imademo jošte kroz dolinu do Senja noć nas će med ovim klisurama stići, i poginut ćemo u ovoj puštinji.« Što ga sada većma u ovom zaostavljenom ležaju pobrini, bijaše svakasno udaranje groma koji hrastove cijepaše i klisure otkidavaše, strahovitom ih bukrom u dolinu provaljujući. Sredotočje ove oluje bijaše u pravo senjska dolina. Kako se od jedne strane Velebit do mora odvaja a od druge se vrh Vratnika uzdiže, tako se prostriše upravo od jednoga savršja do drugoga sada mrkli strašni oblaci, i činjaše ovu dolinu nalikovati jednom kotlu u kojega se kao u vrijuću vodu strijele cīcajući utapljaju, prijeteci njegove strane razmrvititi. Iz podana se bijaše tamna noć stvorila. Grdno oriše tutnja groma od klisure do klisure, a munje ne prestajahu osvjetljavati provalivše se kamenje koje streloviti udarali od njihova prastara mjesta cijepaše.

(Žrtve iz ljubavi i vjernosti za domovinu, Dragojla Jarnević)

Kao reakcija na tursko prodiranje javljaju se uskoci. To su sinovi prognanih Bunjevaca koji su se morali povlačiti pred jačom silom, da nikad ne odstupe s Velebita i grada Senja, grada nad kojim se nikad nije vijao ni konjiski rep ni mletački lav. Uskoci, predstavnici otpora ugnjetavačima, okupljaju se i kriju na Velebitu.

Kao mrk div dizaše Orlovo gnijezdo svoju glavu. Po gorskoj stazi verahu se čudne sjene. Sjena za sjenom pope se

uz brije, sjena za sjenom kao da je propala u brdo na istom mjestu gdje se kroz suho granje žariла plamena rumen. Propala! Kamo? U utrobu Orlova gnijezda pukla bješe široka, visoka spilja, sigurno utočište vukovima i Uskocima. U sto i sto gomila nicahu kameni rtovi sve više i više, sklanjajući se na vrhu u ogroman svod; na sto i sto mjeseta vidiš si crnih tragova dima tu od vatre gorskih junaka koji su ovdje zaklanjali bili svoje kosti od bure, svoju glavu od krvnika.

(Čuvaj se senjske ruke,
A. Šenoa)

Stradanja naroda od Turaka golema su. Traži se pomoć na sve strane. Tako pjesnik Ivan Tomko Mrnavić, svećenik i biskup, piše spjev Život Magdalene, kćeri roda Budilića, koja odlazi u samostan da molitvom i odricanjem izmoli smilovanje hrvatskom narodu. U ovom spjevu i o Velebitu oko kojega kao da su skupljene sve hrvatske zemlje, i sudbina tih zemalja sudbina je Velebita.

Primorje hrvatsko plinjeno, paljeno, usilstvo turačko po njem utvrđeno; Velebić zeleni opušten do mora, neretski hrabreni kraj razsut do zgora.

Nepokoreni Uskoci zamjeravaju se i Mlečanima, jer ometaju njihovo posizanje na našu obalu, te se moraju raseliti po odredbama Madridskog mira iz godine 1617. No hajdučija, hajdukovanje po Velebitu nastavlja se još dugo poslije izgona Turaka. U novim

uvjetima i pod novim gospodarem ovih krajeva ona proizlazi iz samovolje kompanijskih kapetana i otpora nenarodnim režimima. Hajduci su plod tadašnjih teških prilika, koje radaju narodne osvetnike čvrsta karaktera, a koji puno drže do svog obraza, poštenja i hajdučke vire. Oni su i obrana nezaštićenih i siromašnih i djelitelji narodne pravde. U duhom razdoblju hajdučije rijetki su se znali izvitorperiti i odstupiti od uobičajenog hajdučkog lika. Uzroke hajdukovanja lijepo opisuje Jure Turić:

Jedan je pošavši kući s vojne vježbe uzeo sobom obični remen... Jedan je pobjegao iz Italije, od vojske, kamo ga otpraviše već po treći put, a koji su mogli platiti, ti ne odiše ni jednom. Taj mu treći put dodijalo u Italiji, uteče i povrati se s još dva druga i zaigra u Velebitu hajdučko kolo. Puna ih je Lika bila, koji su patili. Odvrnuše se u hajduke oni koji su teže podnosili tuđu samovolju, nego svoju i tuđu muku. Dodijaše im i zaikon i vlast radi ljudi, koji su im zlo činili u ime zakona i vlasti, pa se odbiše da gaze i zakon i viast... poletjeli su za slobodom, ali slobode nema... Sila im je bila plug, a strah sjeme; iz toga im je nicala hrana i odjeća.

(Pod kabanicom)

Zloj sudbini i smrtnom svršetku rijetki su mogli izmaknuti. Potjere, izdaje i ucjene prate ih do posljednjeg daha, jer predaje nije bilo, a pomilovanja su dolazila jednom u stoljeću. Rijedak je primjer Laze Škundrića, dugogodišnjeg hajduka s najjužnijeg dijela Velebita, iz pera Bude Budisavljevića:

Harambaša Lazo još je Likom prošio živu sliku starog hajdukovanja. Iza njega nekoliko godina veralo se je i dodijavalo je nešto štetočinjastih zlikovaca, klateži, odmetnika, »okošara« — kako su ih zvali — oko Metka i više Papuće i uz nekadašnji Kordun; ali ovih je brzo strogošću oblasti a uz pomoć samog naroda nestalo bez traga. S Lazom je ostavio posljednji pravi puštovnik pustu moju zavičajnu goru, neprohodne domaće i strme urvine, krševite uvale i šljaste rtove diva Velebita...

(Zadnji lički harambaša)

Kroz duga stoljeća na velebitskim padinama i krajevima oko njega često su bili prisutni različiti strani utjecaji koji su u narodu ostavljali svoje posljedice. Bili su to trenuci, pokušaji rastakanja našeg naroda, pa su neki domaći sinovi pristajali uz strance i u optimističkim danima hrvatskog narodnog preporoda. Pjesnik tih dana doziva kačićevska vremena i gusle starca Milovana da progovori duhom predjedova koji su s naraštajima na naraštaj branili naše tlo:

Sada uzmi, starče Milovane,
svoje gusle romonite zlatne,
pak se popni na vrh Velebita,
na visoko ono Brdo Sвето,
i zaklikni gospodi hrvatskoj:
da se sjete svojih otaca,
koje ti si pjesmom veličao,
jer im bješe otadžbina sveta:
nek se nikad ne odrde od njih,
da ih ne bi i u grobu hladnom
prokljinjali mlađi naraštaji;

(Ilirska doba, Vladislav Vežić)

Poslije istjerivanja Turača godine 1689. Velebit se naglo otvara znanstvenicima. Za njih je on neočekivano otkriće, kojem se nisu nadali, ali koje svojom raznolikošću i bogatstvom privlači, oduševljava i osvaja. Pod Velebit dopiru nova evropska književna stranjanja i pojavljuju se književnici-Ličani. Skoro svi oni su realni, racionalisti, tvrda, sirova i osebujna karaktera kao i planina ispod koje su odrasli, tek ponegdje prodre idilična crta između rđadaka i ispod tvrde kore teška života koji opisuju ili kojim žive.

Ne zna se zborom laskavim udvorit,
Nevik je tuđoj predati se volji,
Zmaj je, na krivdu kad mu se oborit;
Al' znaš li čud mu — od njeg' nigdje bolji

S čovjekom ljudski — pa vjerom ne
krene

Prije ti strunu Velebitske st'jene!

(Sbogom Lici, L. Vučkelić)

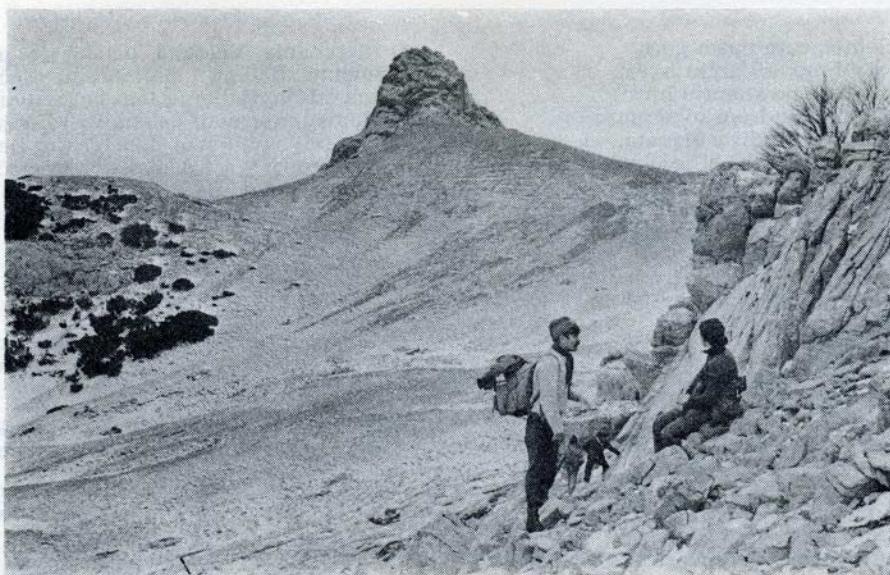
Jedan od prvih je racionalist Vid Došen, a njegova *Je ka planine* otvoreni je stav svećenika u obrani stava svjetovnjaka Reljkovića i obrana prosvjetiteljskih ideja, a protiv tadašnjih reakcionarnih shvatanja.

Iako se teška vremena turskih osvajanja nikad ne zaboravljaju, ipak nisu više stalna mora ovih krajeva tako da polovicom devetnaestog stoljeća poznati Ilirac donosi smirenju, idiličnu sliku planine i njezine okolice:

S lijeva i desna vide se otuda u dubljini umiljate doline, narešene koje seli i crkvami, koje pojedinimi kućarcicami; a u daljini nadvisuje sve gorastasne planine sjedoglavu Velebić, stan slovinskih vila.

(Put u Senj,
Ivan Kukuljević Sačkinskij)

A uz književna djela Velebit živi i u narodnoj predaji kao simbol otpora i pobjede. Posebno mjesto u djelima s velebitskom tematikom zauzimaju vile, vile velebitske. Ljudi su s njima razgovarali, vidjeli ih, i zato su neki velebitski toponiimi nazvani po njima: Vilinska vrata, kuda prolaze na zborovanja, Dušice su mjesto gdje se roče, a Vilenski i Vilinski vrh mjesta gdje plešu i slave. One su personifikacija narodnog jedinstva i sloge, one predskazuju opasnost, upozoravaju, pomazu u nevolji i bdiju nad narodom, one su

Kuk Buljma nad Strugama

Foto: Perica Korica

nada i onda kada se čini da je sve izgubljeno, vjerovanje u njih simbolizira pobjedu dobra nad zlom. U danima pobjeda dočekuju pobjednike:

Pobjednik mladi horda mađarskih pred vojskom svojom sa bojišta jaše.
Još krvav mač o muškom bedru paše.
Još lelek čuje četa dušmanskih.

Zapada istrice. Pram Jadranu kroče kroz mrke šume velebitske. Stane najednom vojska. Neko giblje grame: stigoše k mjestu gdje se vile roče.

Djevojke viču: — Povratak ti sretan, hrvatski kneže! Čeka te put cvjetan. Sjutra će rodu granut prva zora.

Ti, prvi kralju! Vojska dalje kroči. Knez gleda bezbroj zvijezda o ponoći, gdje mu se smiješe iz dubine mora.

(Tomislav, Vladimir Nazor)

Seoski učitelj Ivan Stipac služuje među narodom i poznavajući narodnu dušu opisuje je junakom pjesmom. Njegova pjesmarica *Hrvatski guslar* iz godine 1898. opjevava najvažnije događaje iz naše povijesti i pripisuje tim pjesmama kao tvorca vilu velebitsku navodeći u predgovoru:

... šaljem u svijet čeda vile velebitske onakova, kakova ih je njihova priprosta majka na svijet dala...
A sad pjesme moje putujte po hrvatskom svijetu, od kolibe do kolibe, pa dižite narodni ponos, raspaljujte ljubav za slobodu i slavu hrvatske otačbine...

Juraj Baračković cijelo svoje djelo *Vila Slovensku* zasniva na zgodama s Vilom. Dok u Zoranica vile tek daju poticaj za slavljenje domovine, dотle Baračkovićeva *Vila* nosilac je slavljenja Zadra, slovenskog naroda i jezika:

Od pustošne Like, od Jelova luga
do gore velike Velebića kruga,
a vladanja druga reći se ne more
zač priповist duga dogrustiti more.

Svi luzi, sve gore, svi bistro potoci,
sve rike, sve more, svi morski otoci,
od svih stranih vile vrh ovih naš gor
bihu se skupile slišati dogovor.

Vilama i ljepotama Velebita pjeva prvi pravaški pjesnik Danilo Medić pjesmu *Velebit* izašlu u zbirci *Različite pjesme prvoga doba* (1873. godine):

Velebiti vilovito stijenje
Ljubim tvoje mirisavo smilje,
Tvojih draga raznocijetno bilje,
I vrleti oholo kamenje.
Vite jele, mačkene grane

Tjesna ždrijela, nepristupne gore
I mrkoga u urvini vuča
I druga mu hrvatskog hajduka.

Ljubim tvoje čudotvorne vile,
Djece tvoje vojinstvene šale,
Rodne Like plahovite vale,
Staré dube, jablane i tile:
Strme klance, neprohodne šibe
I po njima vesele kolibe.

Velebit, care naših gora,
Ti si Olimp, ali grčki n'jesi,
Jer u tebi ne stamuju bjesi;
Ti si dika Jađranskoga mora
I prastaro sjedište Hrvata,
Pjesma ova neka ti je plata.

Vrlo je vjerojatno da je od ove pjesme nastala skraćena verzija, poznata rodoljubna budnica *Vila Velebita*, ali se ne zna tko je preradio tekst, ni tko ju je uglazbio, pa se ubraja u narodne pjesme.

Trajnost legendi o viliama i pjesme o njima traju sve do danas, s vjetrom i suncem trajat će i dalje kako Tomićić završava svoju istoimenu pjesmu:

Pelim i vrijes, bez ičijeg znanja,
pod suncem tiho ispunjavaju zrak.
U vjetru živi zapisano ime
usnule vile — Vile Velebita.

Relativno mirne godine devetnaestog stoljeća omogućile su da se na Velebitu razvije bogata znanstvena djelatnost i mnoge pronađene rijetkosti uz poslovne ljepote proširile su glas o izuzetnoj ljepoj i zanimljivoj planini po cijeloj Evropi. U romantičarskom zanisu preporodnih dana identificiran je sa središtem domovine, s nečim važnim što se mora spomenuti u svakoj svečanoj prilici.

Oj, Dubrovčani, družbo plemenita,
Na brzih krilih laki brod nas doni,
Iz Hrvatske od silnog Velebita,
U vaše dvore srce nas dogoni...

(Pozdrav Dubrovniku, Šenoa)

U svakom našem čovjeku živi ponos što u domovini koja ima takvu planinu ima svoj zavičaj. S nje se vide sve ljepote njenih krajolika i na svakom koraku osjeća se divljenje za nju. U tijeku, ali stalnoj ljubavi naroda za svoju domovinu Velebitu pripada počasno mjesto:

Dok je u tebi veli Velebit,
S Velebita veličanstven vid,
Gdje more ljubeć tajni kut nebesa
Otkriva oku zamjerna čudesa:

Dok frula, gajde i pastirski rog,
I gusle, diple, tamburica dok
Dirana duhom nježnoga Slovina
Dusi su tvojih brda i dolina:

Dok je u tebi divnih vila stan,
I krikesov Đurđev naviješta se dan,
Dok igra kolo, i zrakom se ore
Narobne pjesni od zore do zore:

Ej! šta će meni drugi zavičaj?
Ta već u tebi pravi jeste raj.
Ljubiš te hoću, grlit iz sve duše:
Nek bura puše i strijele se ruše!

(Ljubav domovine, Dragutin Rakovac)

O ljepotama Velebita pisano je puno. U književnim djelima i najmanjim dječjim saставima izbija divljenje tom bogatstvu oblika, raznolikosti, njegovojo golemosti i ljudima koji su u planini savili svoj dom. O tim ljepotama zanosno progovara i dr Ante Starčević u svojim prvim radovima, a u pjesmi *Odziv s Velebita* s ponosom ističe postojbinu obitelji Jelačić:

U Bužimu usred Velebita,
Dakle Lika kolievka im biše...

A veliki hrvatski pjesnik Vladimir Nazor osjeća u Velebitu praiskonsku snagu upotpunjenu izvanrednim ljepotama:

Velebit se zovem; ja sam junak pravi,
kamen-krunu nosim na ponosnoj glavi.

Obraze mi grde kiša, snijeg i krupa,
Jadransko me more po tabanu lupa.

Nek me manje biju i dave oblaci;
na muci se pravi poznaju junaci!
Još Ličanin vrli po meni se skita,
Još u gori pjeva vila Velebita.

Tim se, brate dragi, dičim i ponosim,
pa visoko glavu u oblake nosim.

(Pjesma o Velebitu)

On radnju epa *Medvjed Brundo* smješta na Velebit i preko lica iz životinskog svijeta daje alegorijski prikaz nezdravih političkih prilika među hrvatskim političarima i u hrvatskom javnom životu. Nazor »tužnim okom gleda svoju rodnu grudu«, ali ne očajava, već progovara iskrenim rodoljubljem uokvirujući ga u ljepote velerbitske prirode i u simboličnu sliku neslonljivog diva Velebita. U Velebitu vidi simbol neuništive narodne snage, a tako je prihvaćen Velebit i u puku, pa u svijesti puška i pojedinaca predstavlja neprobogni štit protiv napadača i s mora i s kopna. I taj vječni štit uvijek se obnavlja, s proljeća niče na njem nova snaga, a vjera u njega nikada ni ne prestaje.

Proljeće je mlado ovjenčane glave
Stiglo izdaleka i u lugu došlo.
Procvala su stabla. Niknule su trave
I na kršu kud je ono uz pjev prošlo.
Sav Velebit šinu ispod novog sunca
Dolje s vala plavog do zelen-vrhunca.

Njegove su ruke gorske kose dvije.
Dlan mu desni leži na grlu gudure,
Gdje je iznad Senja stanak bipesne Bure.
Vjetrniha se srda mačnuti ne smije,
Jer Velebit hoće, iza zimskih jada,
Tih da pokoj nočas zelen-lugom vlada.

Njegove su noge, tvrde kamen-stijene,
Pale u val što se polagano njiše
Baš onako ko što div taj u snu diše,
Plaćuć mu koljena srebrom sitne pjene.
Kao stado bijelo nasred mora plava,
Otočića bezbroj ispod njega spava.

Pogled prema Visočici sa Stolca

Foto: Perica Korica

Takav čas je sada. Velebit se budi;
Rosan, zelen, sjajan blista se i koči.
Obročima svuda gorski miris bludi.
Voda kluča pa se niza kamen toči.
S neba meni zlato o krioce panu...
Pozdravljam te, sunce, što nad gorom
granu!

Pozdravljam te, zemljo naša grudo
rodna,
Iako si trnjem i zvjeradma plodna,
Za sve one niti s kojih boli duša,
Kad od tebe sin tvoj otkinut ih kuša,
Za pelim i otrov što ga za te pismo,
Za znoj i za krveku koju za te lismo.

Pozdravljam te, more, na dno vala
burnih
Što šum svaki primaš naših rijeka
hladnih
I sve uzdisaje naših dana tmurnih
I smijeh i gnjev i plač naših duša
jadnih,
Da ih u osvitak dana proljetnoga
Himnom stvorиш u čast kamen-diva
toga!

Međutim, u trenucima kada prijeti poraz,
kada, tko zna po koji put, zaprijeti krajnja
opasnost:

Nijem Velebit stoji, s nogama u valu,
Zgrčenih koljena, oborene glave.
Sluša kako talas po plitkome žalu
Šuškajući valja mrtve morske trave.
Svoje prazne oči na Brunda obara;
Bulji, šuti — ne znaš: žali l' ga il kara.
I Brundo osjeća da mu trne snaga.
Tužnim okom gleda svoju rodnu goru.
»Šumo! Šumo!«, plače medo na umoru,
»I ti nam propadaš, nestaješ bez traga!

Al naš vazda mora boljeti i peći,
Što smo sami krivi jadu i nesreću.«

Ni tada kada su ga Mlečani ogolili, kada
je spaljena velebitska šuma, Velebit se nije
predao; mazorovski rodoljubni optimizam oče-
kuje i nazire njegovo novo klijanje:

Siv je i go. Sva mu vidiš kamen-rebra.
Čelav je i čosav; bez dlake mu njedra.
To je golem kostur bez mesa, bez srha.
Vatrema košulja u slijepoj jarosti
Zelen-put mu noćas izgrizla do kosti.
Pust i jalov sada ondje stati mora.
Sunce će ga žeći, vjetar će ga biti,
Munja će ga peći, kiša će ga miti,
Al se maknut neće sa svog sinjeg mora.
Neka nad njim uje vijeci i oluje:
Klijanje da novo počne čekat mu je.

Opisujući likove u svojim podgorskim pri-
povijestima, a koji životare, bore se i pate na
uskom senjskom prostoru između Velebita i
mora, i Vjenceslav Novak spominje Velebit
uočavajući raznolikost njegove ljepote:

Visoki Velebit obavio se ružičastom bo-
jom, uvaline i ogromno stijenje činilo se
kao naslikano na jasnom modrilu što ga
je ozgo okružilo. Tih, mrzao vjetrič pirio
u školju vučući po moru namreškane
nabore, a sunce prosulo po otocima zla-
to, po kojem su se tamne krpe zasjenje-
nih draga vukle.

(Fiškalova ispovijed)

Ne živi Velebit sam sa svojim zvjerima i s
olujama iznad svojih vrhova. Tu su njegovi
stanovnici, koji su kao i svi goršaci, srasli s
njim i zajednički dijele istu sudbinu, pred
istim nevoljama su, i oboje ih snose smireno,

kao nešto što dolazi samo po sebi i čemu se ne može izbjegći. U prvom trenu života upili su njen dah, tu su vidjeli prvi izlaz sunca i prvo umiranje dana. A dalje, sve one tegobe koje su pratile njihove prede u planini, pratit će i njih i njihove potomke. U planini se živjelo i — gino, milosti nije bilo, jer je nije moglo biti. Ostajali su samo oni koji su mogli više izdržati. Zato je planina bila njihov život:

U prvi mah mi se ova seoska djevojka učini čudnovatom. Bila je neka tajna u njenim očima, u onim nemirnim trzajima tijela, ljljanju kukova i drhtanju usnica. Nisam znao, što da mislim o svemu tome. Kako se ona našla ovđe u noći, sama sred te šume, sama sred tog zloglasnog i divnog Velebita, koji je pun klanaca i prodolina, bezdana i ponora, duhova i tlapnja, koji se potkreću u noći slične razigranim živčanim predodžbama i isprepleće se realno i mistično, stvarno i nestvarno, i više se ne zna što je oblak, što duh, što tlapnja:

»Planina je moja domovina. Tu živim...«
»Da, planina je moja domovina...«
(Hitac u noći, Z. Milković)

To je bio odgovor djevojke rođene i odrasle u planini pri iznenadnom susretu sa stranim čovjekom, djevojke koja je izgubila sve svoje i kad je trebala izgubiti i sebe i svoju planinu, ona to nije mogla učiniti. Tako su s različitim turobnim događajima nastajale velebitske legende i s njima nazivljive pojedinih predjela. Nerijetko su među njima djevojačka imena upisana u imena kukova i stijena i tako postadoše dio povijesti planine.

Pod zvjezdanim nebom planine, kao njen dio, ostaju pojedinci i danas. Ne mogu se pomiriti s novim načinom života koji se razvija uz ceste, što odlaze u daljine; i kako god ih je manje tako su sve jači, u njihova kola života nema tko uprijeti osim njih samih:

Ali on je još bio jak i stajao je tu gdje je stajao cijeli život. Bio je jak i siguran. Znao je da neće nikada otići. Ovdje mu je trijo otac i njegov oca otac... Markan nije ostavljao Primorje ni zbog toga što se bojao tuđine, a niti zbog toga što je volio tu jednu očevinu. Znao je da laže i sebi i drugima kada govori da ga nitko neće skinuti s čaćima ognjišta. On jednostavno nigdje drugdje nije spadao. Drugdje bi bio izgubljen. To je bilo sve.

(Markan, V. Šegota)

Tako prolaze ljeta velebitskih samotnika, tako prolaze zime. Izmjenjuju se neumitnim tokom. Do one posljednje:

Odjednom je zahladilo. Tako uvijek bude pod Velebitom. Poslije prvog škropca, ili s njim, dođe ledena bura.

Kamen se ohladi. Vjetar i kiša očiste kraj i ljeta više nema. Starci su znali da preostaje još jedan dah topline, još jedno malo ljeta prije jeseni koja će donijeti kose kiše. Bablje ljetu. Ali ni ono nije sezalo daleko: od mora do kuća iznad ceste i ne dalje. Gore, pod vrhovima i na njima, babje ljetu nije imalo što da radi. Planinu poslije prve studeni zavije snijeg. Snijeg ostaje do kasno, do svibnja, do lipnja, a kažu da i usred ljeta ima ledenica, dubokih udolina gdje snijeg nikada ne nestaje. Savsim je sigurno da ima provalija u kojima ima vječnog leda. Takva je planina.

(Markan, V. Šegota)

Ipak, vječna borba s oskudicom i neštinom upućivala je stanovnike Velebita i one oko njega na odlazak trbuhom za kruhom. Male parcele između stijena svojim škrtim prinosima nisu mogle prehraniti nekadašnji prirodni priroštaj stanovništva. Zato odlaze, ali se i vraćaju. Zašto? Odgovor daje Pero Budak u drami Mećava:

Ne vraćaju se samo uni koji ne mogu. Po neki se tamo okuće i orode, il privedu tamo svoje i unda kud će nazad. I kako? Al svi šalju svoju muku, svoju zaradu. To ti je u niku ruku vraćanje, u niku ruku veživanje sa svojom grudom... E, ne da se gruda zaboravit. Al srtni su uni koji se ipak vrate. Pitaj ti, rankane moje, koga god Amerikanca: »Jer si se vratije, kad ti je tamo bilo dobro?« Pitaj, pa Šćut šta će ti reć... Reć će: valije mi je ovaj ždrak, studena voda s izvora, miris dima s ognjišta, blejanje ovaca i mukanje krava. Valile mi škrape, vrtanje i doci, zelene drage okružene bilim kamenom. Valili mi rastovi gajići, pjev tica po tamnim šumama, modro nebo okovano planinama, i sve uno što čini vridnim život ovdje, u ovom kršu, ispod starca Velebita... Eto, to će ti reći. I još će ti reć da bi rada počiva u svojoj zemlji, di mu didovi i pradidovi počivaju.

Ritjetki su oni koji se brzo vrate da u velebitskim stranama i njegovu podnožju opet zapale vatru na starom ognjištu. I oni koji odlaze na školovanje da bi mogli u rodnom kraju ostvariti svoje mладенаčke sanje:

Jakom glavom
i zvonkim prsima
krilit ću vijorne bure Dinarida
sa svježim snijegom u pramenju nade
kliktat ću s orlom uz bride oštchine
ludeći pijan od tog zračnog vina:
čeka me Gora ko rođenog sina

(Zavičaj, S. Vukušić)

Kliče tako Stjepan Vukušić za sve one što se vraćaju i za sve one što, upoznavajući velebitnu planinu, dišu zajedno s njom, jer im je ona

zarobila dušu. Snaga privlačnosti planine, a to je njena prošlost i njena sadašnjost, sa svim onim raznolikostima koje bujaju na sve strane, padinama što bukte opasnostima i vrhovima što gore vatrama crvenog sunca na zalazu, slijeva se u uzdah divljenja za pogled na doline i planinske vijence s jedne strane i u šapat da drugu stranu:

Zajedno sa suncem stigli smo na vrh Velebita. Pred nama se pružila pučina. Neizmjerna i velika, kao što je velika i neizmjerna ljudska duša u svim svojim tajnama, koje neshvatljive dozrijevaju u njoj.

Ivo se zaustavi. Stanem i ja. Iza sebe smo ostavili planinu i njene bezdane, koji propadaju u dubinu. Nakon podulje stanke Ivo ispruži ruku i reče samo jednu riječ, kojom je izrekao sve, što je mislio izreći:

— More...

(Hitac u noći, Z. Milković)

Nova vremena, novi odnosi i načini privredivanja odnose s Velebita ono najvrednije, njegove stanovnike. Nekad su te seobe bile odraz i posljedica borbi za opstanak, ali u posljednjih skoro stotinu godina one su gospodarskog karaktera i lakšeg načina privredivanja u drugim krajevinama. Tako se trgaju posljedne i one najtanje veze s rodnim zavičajem, ali ti ožiljci nikada ne zaraštaju. Ipak nova vremena donose novo na Velebit; okružuju ga i presijecaju ceste, približuju ga širem krugu ljudi, a koliko i kakvog će to imati odraza na njegovu budućnost, za sada je pitanje bez potpunog odgovora. Već davno to je predskazao pjesnik Ivan Trnski, misleći na velebitsku željezničku prugu, puno prije od Šikićeve ideje o tunelu kroz Velebit iz nedavnog razdoblja:

Gle, Velebit, to je gora,
Najveća nam to planina,
Od sinjeg nas dijeli mora
Od braće nam Dalmatina.

Knežić umom velik vele
Prevali ga zidanikom,
Leti ptica brža strijele,
Poničnula gora nikom.

Još će onud parna kola,
Utrlobom će k našoj braći:
Zahman prieči stena gola,
Svomu će se svoj primaći.

Al je veće, puno veca,
Neg Velebit kameni je,
Nevolja mi ne kasneca,
Kad je sunce da me grijee.

Nema iz nje staze, puta,
Ne znam kud bi, kamo l' glavom;
Jer je draga zima ljuta,
Gora leda snom i javom.
A tu goru grdnju toli,
Ah raztopit moći nije;

Kano more o krš goli
Moja ljubav o nju bije.

(Nevolja veća od Velebita, Zgb., 1882)

Ova zaboravljena ideja Trnskoga o tunelu za potrebe željeznice nije se ostvarila, no Velebit prelaze danas asfaltirane ceste izgrađene rukama onih davnih Knežićevih i Kekićevih pomoćnika:

Dok planina šumi trepti potocima listom
Netko je kroz magle kroz bure kroz
kamen

Povukao crtu čvrstim i sigurnim kistom
Zauvijek pod nebom ostavio znamen.

To je čudesno lijepa misao u divljini
To je sila umer u sili bespuća
Odsjev ljudskog nerva u zlogukoj tmini
To je vječit odjek sretnog nadahnjuća.

U hridine to je uklesana mladost
U zavičaj orla galeba i vuka
U sivilo tužno utkala je radost
Zuljevita tvrda radnikova ruka.

(Velebitska magistrala, R. Šimić)

Novim cestama hrle kolone brzih vozila. Znani i neznnani prolaze ispod i između stijena, a na stara, ugasla ili rijetka živa ognjišta navraćaju oni u kojima žive priče djedova i gori dio ljubavi usadene im pričama o djeđovinom. Tada se vraćaju sjećajnja na davnju mladost i isprepliću sa stvarnošću današnjice.

Uz Velebit, jutrom, u autobusu
Penjem se i penjem, a serpentina
Uvijek me nosi do viših visina —
Spomen bure, goleti ruse tu su.

A dolje more... U sjetnome snu su
Dječji dani, kad vrh dubodolina
Bjesmo otac, majka i nas tri sina.
Zrak diše vriesom, po mednome kusu.

A pri silasku zalijetahu se pčele
U zeleni: slačini se vesele.
Al nema loze, ni humka u bruju.

Već ništa ne motrim, tek srce gleda.
To plandaju ovce: klepke se čuju.
Tu negdje bje i pašnjak moga djeda.
(Uz Velebit, Z. Milković)

Danas sve više prolaznika upoznaje Velebit, ali su zato sve prazniji doci u kojima je nekada bujao život. Možda je tako i bolje, jer naoko idiličan život bio je stalna i teška borba za isto takovu sutrašnjicu. A planina:

Zvjerima ona pripada, divljim pčelama i pticama nebeskim. Tisućama godina umivat će lice od ljudskih tragova, vjenčat će se bjelinom, hladit će joj vjetrovi djevičansko lice. Hoće planina svoje djevičanstvo: da diže čistu glavu u oblake, u sunčani svod, u zvjezdano nebo.

(Oproštaj, S. Vukušić)

Nije Velebit bio »meta« samo književnika. I mnogi drugi, ponajprije planinarski pisci,

otvaraju srce i ne skrivaju osjećaje pred ljetopama voljene planine. Oni su joj i najviše privrženi, jer na njoj ostave jedan dio svog života. Puno je takovih redaka s opisima osobitosti Velebita koje vide samo planinari, a koje ponovno privlače i oduševljavaju:

Od prvog časa, kad sam ga vidio, Velebit je moju dušu osvojio i napunio za vijeka moga nekom osobitom ljubavi i svetim počitanjem. Ja se divim Velebitu i ljubim ga kao kakova velika narodnog junaka. Za moga boravka u Gospiću, ja sam često sam izlazio tamo iza jasikovačke šume na polje široko, sio na kamen-živac i gledao sate i sate u gordi Velebit pred sobom.

U svakoj je on doba godine: i zimi svojom bjelinom, i leti svojim surim plavilom pobuđivao u velike moje zanimanje. Ali me opet najviše zanimalo s proljeća: gornji su slojevi bili još bijeli, sredina tamna, da ne kažem crna, a donji dijelovi već su se zazelenjeli mladim lišćem. Ovo sam zelenilo dan na dan promatrao, kako se penje sve to više. Tako je privlačio i uzdizao moju dušu Velebit u visinu. Da uzdizao i čistio i srce i misli. Za takova promatranja Velebita ja sam kao boravio u nekim višim sferama vječne istine i dobrote. Ma što da je tišalo moju dužu, ja sam se iza toga pomiren i umiren vraćao u ljudsko društvo.

Ljubimo se rađe svi ljudi među sobom, jer je ljubav ono što najviše ljudi približuje božanstvu. Prije svega ljubimo svoj dobri narod i svoju lijepu domovinu, i poradimo na njihovoj sreći. To je bila i tema našega razgovora za promatranja lijepoga vidika, pa onda zapjevamo »Lijepa naša domovina!« Pero i dalmatinski pastiri udariše s nama u slogu i tako zaori naša himna sa vrhunca Svetog brda kao naš pozdrav domovini miloj i svetoj, kako izraz naše ljubavi i udivljenja radi ljepote naše zemlje, radi miline našeg mora i radi svijetle vedrine našeg neba.

(Izlet iz Gospića na Svetu brdo, R. Pinter, godine 1887)

Treba li se onda čuditi prof. Josipu Pasariću što je prilikom otvorenja Gojtanova doma na Visočici 29. lipnja 1929. zanešen divnim prizorom i velikim skupom planinara rekao:

Proputovao sam cijelo Sredozemlje, doživio polarnu noć u Hamerfestu, ali ovako divan prizor kao što ga doživljavam ovih trenutaka, nisam doživio nigdje drugdje.

Ni znanstvenici nisu mogli odoljeti ljepotama planine, koje su usput zapažali i koje su im uljepšavale trenutke istraživanja. Planina ih je privlačila svojim zanimljivostima, njeno ime oni su proširili u svjetske znanstvene krubove, a ona im je to vraćala vezom koju nisu

mogli prekinuti. Zato su se teško rastajali od nje, obično tek onda kad su ih napustile snage. A to nije bilo lako. Arpad Degen, čuveni madarski botaničar i pisac najveće velebitske monografije Flora velebitica u 4 dijela, piše na rastanku s voljenom planinom, koju je posjećivao desetljećima:

Opraštam se, dakle, ujedno s ovim krasnim od sunca zažarenim bregovima Velebita, koji su mi kroz dugi niz godina pružali užitak kakve neću doživjeti nikada više...

Velebit je vječna tema. Opisan, opjevan i voljen još uvijek čeka:

Maglom ovitih bokova,
Mračan i njem gorostas stoji,
Dok pod njim dahće nemirno more,
Trza se umorna Lika,
On, mrk i divlji
Broji...

Tek katkad hukne zgaženim grudima,
I dok pod udarcem ledenog daha
Umiru cvjetovi,
Jecaju tiho napukle grane,
Lutaju nebom krvavi oblaci,
On, zguren i strašan
Čeka...

(Velebit, A. Miličić)

Čeka da nečije pero, poput Ivana Mažuranića iz nedaleka Novog Vinodolskog koji je u svom djelu Smrt Smail-age Čengijića uzveličao borbu Crnogoraca protiv Turaka, prikaže na veleban način ovu pozornicu mnogih zbijanja naše povijesti. I da za potomstvo ostanе zapisana povijest njezinih branitelja od najstarijih vremena do posljednjeg oslobođenja, da u književna djela uđe život njegovih čobana, drvosječa, kirijaša i tihana ona pjesma djevojačka što umiva bregove od sivila tuge i siromaštva i treperi s vjetrom nad kamenim prostranstvima. A kao jeka odgovor je posljednjeg Dabranina Nikole Bačića na pitanje: zašto ne odlazi i on, kad je ostao sam?

— Samo tu živit je lipo!

Ta jednostavna izreka poduprta čvornovatim štапом pritisnutim o kamen-stanac ispod njega, misao je što već davno spoji ovog čovjeka i planinu u jedno biće, najljepša je pjesma o Velebitu i najveća istina Nikoljina života, najveća je počast planini i onima koji je nose u srcu i zovu je: najljepša, najdraža...

LITERATURA

- Pero BUDAK: Mečava i druge drame, Zagreb 1969.
Arpad DEGEN: Flora velebitica, Budapest 1936.
Hrvatski planinar, XX, 1924.
Zvonimir KULUNDŽIĆ: Kosinj, Zagreb, 1960.
Lički grudobran, Zagreb, 1940.
Danilo MEDIĆ: Različite pjesme prve doba, Zagreb, 1973.
Naše planine 1964. 1974.
Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 8, 29, 39, 56, 78, 84, 87.
Zeljko POLJAK: Velebit, Zagreb 1969.
Vladimir SEGOTA: Markan, Rijeka 1967.
Ranko SIMIĆ: Tisuću konjanika, Gospić 1969.
Ivan TRNSKI: Krijesnice, Zagreb 1882.
Stjepan VUKUŠIĆ: Eurobran, Rijeka 1970.
Stjepan VUKUŠIĆ: Da život ne pogaziš, Rijeka 1973.

Daleki grebeni

SLOBODAN ŽALICA

SARAJEVO

»... Alpinističko djelovanje se ne vrednuje po teškoćama, nego po doživljaju.«

V. Fajgelj

Oštari rezovi grebena razapeti između elegantnih vrhova i velike amfiteatralne udolini — to su Kaoci, daleka gorska skupina između Bjelašnice, Treskavice, Visočice i kanjona Rakitnice. Rijetki planinari, koji na putevima prema Visočici (najčešće u lovnu na poene ili pećate transverzala!) hitaju kroz Tušila prema krijeti Puzima, ni ne obraćaju pažnju na oštare i nježne grebene. Pa grebeni Toholja i divlje strmine koje se ruše u Rakitnicu! Zagonetnost i privlačnost tih krajeva dočarao mi je jedanput uz dijapo zitive Drago Bozja, koji je prvi prošao u ljetnim uvjetima cijeli greben s Velikog brda (kota 1893 m) preko Vitla i Subra u amfiteatar Velikog jezera. Oštari, vrlo uski i obrasli grebeni, prepadi na obje strane, velike dubodoline... I uza sve to daleka, tajanstvena i romantična planina.

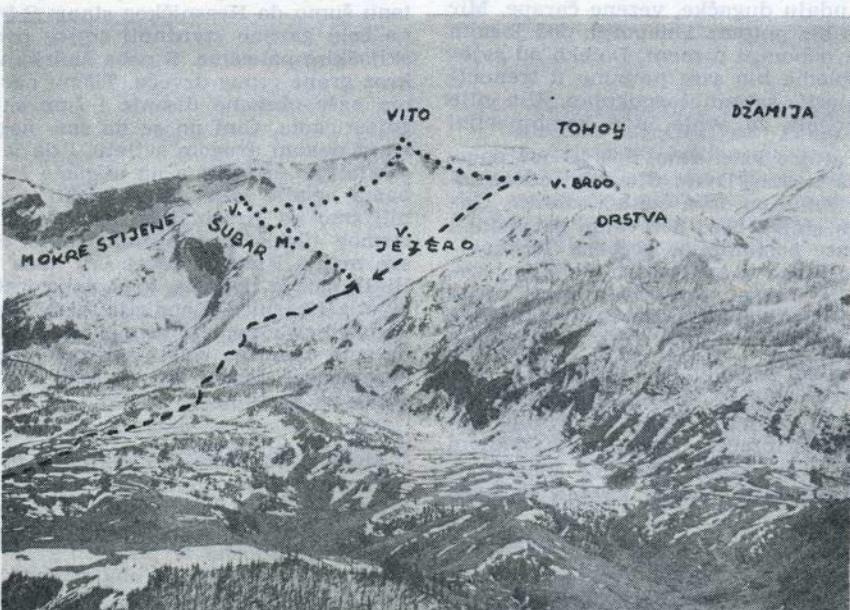
Onda smo pravili planove za zimski obilazak Visočice. Prelaz iz Čolakovića dolova, podno Džamije, preko Toholja i Vitla, naličio mi je pomalo na džepnu ekspediciju. Nepoznata gora, velike strmine, sedla preko kojih vode prijelazi iz jednog u drugi amfiteatar, grebeni kao oštrica noža iznad kojih su se nadvile snježne strehe...

Prošle su od tada godine. Ljeti su na Velikom jezeru, pod Vitlom i Drstvom, seljaci kosili skidajući travu sa strmih padina, čobančići su se provlačili grebenima oko Vitla, došao bi poneki lovac da remeti mir tih dolina, onda neki Amerikanac željan egzotike i avanture...

Kaoce sam gledao s raznih strana.

Kad bismo se zaželjeli opojne brzine i prostranih smučišta, otišli bismo na Jahorinu. Skijanje čitav dan oko žičara, ali pred veče, ako je dan bio sunčan, popeli bismo se sa Začaranim dvora na vrh Jahorine i tu u tišini posmatrali smiraj dana, sivkaste daljine i jarkorumeni zapadni horizont na kojem su se octaval tornjevi Prenja. U prednjem planu, iznad već usnule kotline Crne Rijeke i Trnova, bjelasala se veličanstvena Treskavica sa grebenima Nikolinih i Čabenskih stijena, Zubovima i Oblikom i uzbudljivim strminama Ogorjelog kuka. A desno — tajanstveno su se octivali amfiteatri Kaoca.

Početak je aprila 1976. godine. Vremenske su prilike povoljne, ali imamo za turu samo dva dana: treba iskoristiti za uspon, dugačak i naporan prilaz i povratak.

Kasno poslijepodne stigsmo u Šabiće. Gomila djece začuđeno nas posmatra i odmah dobismo pratinju na putu prema Slatini. Iznenaden sam promjenama koje vidim. Godine su prošle kada sam zadnji put bio ovđe. Električni vodovi, cesta... Struja je došla i u ova sela i u prastarim kućama, pokrivenim šindrom, pomalo odudaraju od čađavih greda vodovi, prekidači i utičnice.

Slatine se spuštamo u korito Tušilačkog potoka. Na suprotnom brdu dvije grupe kuća — zaseoci Žilića i Ozimine. Pitamo jednog gorštaka, tvrdih, zategnutih crta lica, naizgled surovih, možemo li u neku pojatu sa sjenom.

»Ma kakvu pojatu, vi ćete u moju kuću!« — i naređuje jednom mališanu da nas odvede do kuće. Nije njemu shvatljiva naša želja da noćimo u mirisavom sijenu pa njegov sručan i iskren poziv ne možemo odbiti.

U polumračnoj prostoriji zatekosmo svu porodicu na okupu. Čopor djece koja ne skida pogled s nas, stara nana i djevojke što su se vratile s dnevnih poslova. Razgovor teče, spontano, o njihovu teškom životu, velikim snjegovima, vukovima koji se baš ovih dana zalijeću i u samo selo, rođacima u gradu... Poslije dođoše domaćini kuće — braća Salko i Duran Žilić. Sati prolaze i znam da će uskoro kraj ovih divnih, neposrednih trenutaka provedenih s tim ljudima planine. Jednostavnost, otvorenost i čistota bili su tu stalno, tih nekoliko sati u polumraku čađave sobe. Po starinskom običaju pozvaše nas u drugu sobu za postavljenu sofiju, punu đakonija: kiselo i slatko mljeko, pečeni krompir, čorba od ovsa, ječmeni hleb, kiseli kupus... Pred počinjak pozdravljamo se, jer se ujutro nećemo vidjeti, pošto svako odlazi vrlo rano na svoju stranu. Djevojke nam pokloniše iz svoje spreme za udaju dugačke, vezene čarape. Mir je te večeri bio potpun. I napolju, pod jasnim zvjezdanim nebom, i u meni. Daleko od svjetovnih problema bio sam potpuno u trenuci sadašnjosti, sabran i spokojan. Um nije imao materijala za svoje lude kombinacije!

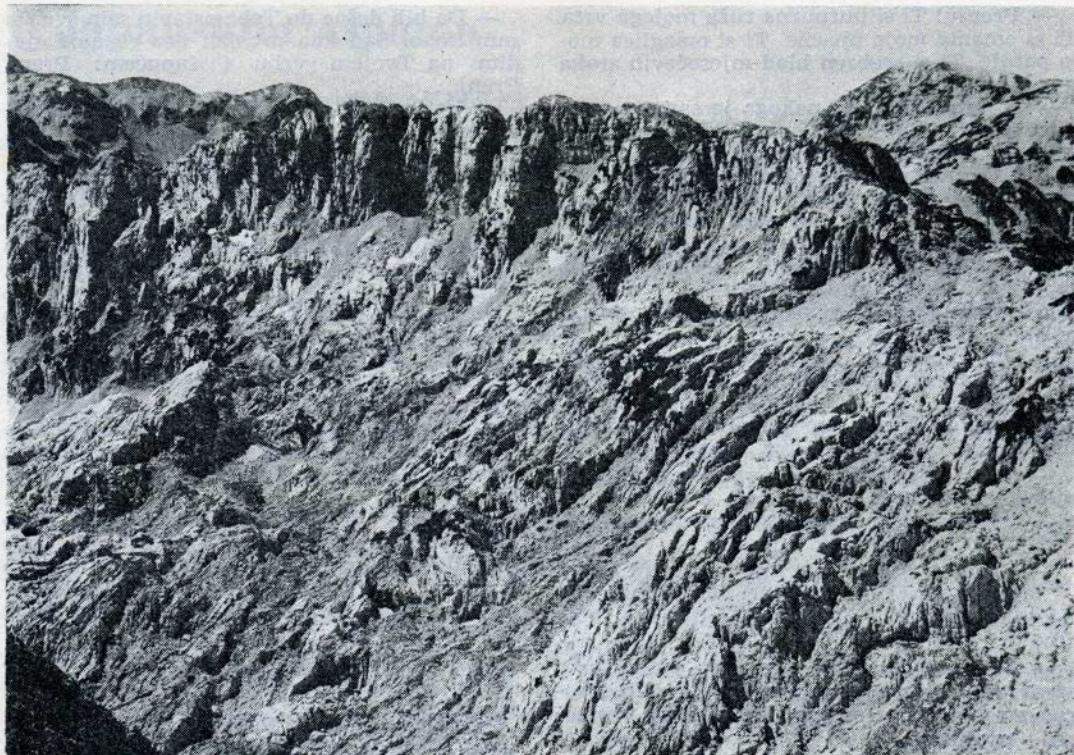
U 5 sati ujutro krenusmo, dok je noć polako prelazila u dan. Dvije djevojke odoše ispred nas u šumu po drva vukući saonice. Gazeći zaleden snijeg brzo dobivamo na visini i kada se sunce pomolilo iza grebena Treskavice, bili smo skoro u amfiteatru Velikog jezera. Snijeg je odmah popustio i mjestimično smo jako propadali. Iznenada se ukaza vršak rumenog obojene piramide Vitla. Pored jednog usamljenog kamena što je stršio iz snijega, odmorili smo se, nešto pojeli i pripremili penjačku opremu. Nenavezani smo penjali strminom prema prvom vrhu, Malom Subru. Čim smo izašli iz sjene na sunce, postalo je nepodnošljivo vruće. Kratak spust po užetu, zatim uspon na Veliki Subar. Strmina oko 50°, snijeg je vlažan i težak. Srđan stalno ide prvi. Opasna dužina po strmini, po plitkom, kašastom snijegu koji je pre-

krio sklisku travu. S vrha greben skreće desno, na sjeveroistok, kao rez noža razapet između Velikog Subra i Vitla. Kratki absajli, priječenja i onda još završna strmina koja izvodi na Vito. Najedanput, lijevo, začu se pucanj. Ugledasmo lavinu kako teče u desnom dijelu barijera Mokrih stijena i zaustavlja se u podnožju. Zatim su slijedila dva nova iznenadnja. Kao strijela, projuri preko strme padine neka životinja. Vuk! Dok posegnuh za fotoaparat, izgubi se iza grebena. Malo za tim ugledasmo jednog zeca kako struze uz brdo.

Sunce je već odskočilo i nemoguce je gledati bez tamnih naočala. Prteći snijeg vršnom strminom izdoh na Vito. Fantastični vidici! Velež, Prenj, Bjelašnica, a dolje goleme strmine sve do Rakitnice. Taj elegantni vrh, sa svojih 1956 metara, stječište je četiriju grebena. Na sve strane su strmine i jedva nadosmo malo mjeseta za odmor među stijenama na samom vrhu. Sunce pali s tamnoplovog neba i vjetar tek pomalo duva. Treba misliti i na povratak. Toranj releja na vrhu Bjelašnice vrlo je daleko, a tamo je tek polovina puta. Počesmo se spuštati strmim grebenom prema Velikom brdu i pokazaše nam se u svoj veličini fantastične strmine i žlijebovi zapadne strane Toholja. Gazeći snijeg dubok preko koljena sišli smo s grebena ravno u amfiteatar Velikog jezera. Izgleda kao u velikom, užarenom kotlu.

U selu smo bili iza podneva. Malo odmora i okrijepe, pa krenusmo dalje. Za uspomenu jedan snimak s ukućanima. Opet nazad, istim putem, preko Šabića i Lukavca, kroz blato i rastopljeni snijeg, ponegdje gazeći vodu skoro do gležanja. Kod Stinjeg dola uhvati nas mrak. Cipele su propustile i u njima su dva mala jezerca. Slijedeća dva sata mjerili smo makadamsku cestu do Velikog polja. Mrkla je noć i najteži dio puta tek predstoji kroz zamentešu šumu do Hrasničkog stana. S baterijama na čelu gazimo stvrdnuti snijeg pomažući se skijaškim palicama. S neba žmirkaju zvijezde kroz grane crnog drveća. Tišinu narušava samo naše ubrzano disanje i šum snijega pod gojericama. Čini mi se da smo negdje daleko, u nekom drugom svijetu, i da je Sarajevo s asfaltom, svjetlima na ulicama i toplim sobama negdje jako, jako daleko... Oko 21.30 bili smo na Hrasničkom stanu. Još sat i pol strmog silaska kroz usnulu šumu. Snijega je sve manje i nakon devet sati hoda od Tušila ili 18 sati u pokretu toga dana, stižemo u svjetla Hrasnice. Kondicija, pravi tempo i često uzimanje pomalo hrane, omogućilo nam je da smo uspješno izveli ovu turu. Posljednjim autobusom stižemo na posljednji tramvaj s Iliđe za Sarajevo.

4. aprila 1976. Slobodan i Srđan Žalica penjali u skupini Kaoča greben V. jezero — M. i V. Subar — Vito, 3 sata; u silasku greben Vito — V. brdo (kota 1893 m). Prvo zimsko ponavljanje ture, odnosno 3. priječenje kompletног grebena. Tehnički opisi ova smjera u NP 7—8, 1974.

Vjetrena brda na Prenju sa Zelene Glave

Foto: Džemo Repak

Poezija Prenja

VILIM FERLIN

ZAGREB

— Prenj! Kad sam ga prvi put ugledao, zabilještao je u mom srcu kao zvijezda. Nesvjetan ove divotne realizacije nastavio sam živjeti kao dirlji stvor ...

— Drugi put sam ga vidio nakon dugog vremena: život je u međuvremenu plesao svoj ples obmanjivanja. Ali impresija njegova lika iznenada je oživjela i stajao sam mu sučelice kao ukopan ...

— Treći put on je nenadano iskrnsnuo pred mnom kao plameni stup i obasjao moj duh. Sagorio sam zatim u njemu i kao dim se rasplinuo nad beskrajem ...

— Gledam ga četvrti put: on stoji miran

Posvećeno Ilijici, Ziji i Miloradu, koji ostadoše zagrljeni sa Divot-planinom. Osvojivši taj vrh postao sam bezželjan: dosegnuo sam ono što je besmrtno u smrtnom i obuzeto sjajem sreće. To je život ustoličen u srcu kao snaga što djeluje iz nas na svijet ...

kao okamenjeni život. Ja znam — to je Prenj! Duša u mojoj duši. Svi jest mojeg bića ...

— Kad se probudim, on izlazi iz mene kao sunce života. Kad liježem, on zalaže u mene i izdahnjuje kao da umire. Kad spavam, on svira o zlatne strune kao mjesec ...

— Čutim ga u sebi i kad ga ne vidim. Znam da me čeka obgrljen modrom rijekom: svečano ozbiljan. I još me više privlači i šulja se u svaki tren moga života kao jedini smisao i nuda ...

— P, R, E, NJ znači da je neizmjeran život prisutan uvijek u duhu kao postojanje, stvaralaštvo, snaga i ljubav ...

— Prenju! Ti si purpurna ruža mojega vrta. Ti si omama moje pjesme. Ti si omaglica moje patnje. Ti si sreben hlad mjesecnih zraka na životnom putu...

— Planina Prenj za nekoga je samo maglovito ime. U mojoj duši ono blješti kao sjedjenje s Jednim, Apsolutnim i Neizrecivim...

— Tako postajem savršenim obožavajući te kao zlatni bljesak zračeće ljepote. Čak i samo prisjećanje na Tebe rastvara usamljenost i donosi slobodu nesagledivih prostranstava...

— Ti i nebo ste se sljubili i beščutna tišina zavladala je besputnim vrletima. Izgubljena ptica lebdi ponad i ja naslućujem njen nestanak...

— Oni što lutaju, pa te pronađu, sklanjavaju se u tvoj naručaj kao vjetar u plavičastim horizontima...

— Šapnuo si mi: veo obmane bit će raskinut tek kad se plati sav dug sudbini...

— Ovo je poruka tvojih visova: ne hvataj pjenu jer oblici su nestvornost, a istina je iznad dohvata razuma; znanje nezavisno od predmeta je potpuno...

— U twojoj utrobi sakriven je Zlatni cvijet — on sakriva tajnu Veličine. Zlatni cvijet je nebeska svjetlost a u toj svjetlosti kuca tvoje srce...

— Sad kad sam Te spoznao, vidim kroz stvari kao kroz smaragdnu vodu tvojih izvora; ona kao da vrije poput kozmičkog vremena i prostora...

— Nalazim kod Tebe sve ono što nedostaje mojoj nesavršenoj duši. Tako si me zaplijenio, očarao i prozeo, tako si me oslobođio od privrženosti željama, novcu i predmetima...

— Sad sam jedino tvoj i kao da nikoga ne poznajem i nikome ne pripadam. Oslijepio mi se za cijeli svijet i u tmini viđim samo tvoju siluetu kao čudesnu pjesmu osamljenosti. Jesi li zadovoljan sada, Prenju?

— Venem kao da nestajem. Razaznajem tata Smrti. Zar zaista umirem? Ne, to moj duh luta stazama tvojih vrhova kao samrtnik i čezne da mu udahneš barem kap vječnog života...

— Oprosti mi što Te ponekad zaboravim, svijet je golem a brzina života je kao hipnoza. Stvari se nameću i traže da ih želimo. Čas zatim ja sam svjestan da žudim samo za Tobom i da mi Ti jedino možeš ispuniti sve želje...

— Krstarim tvojim putevima kao Oceanom. Izgubljen sam na okamenjenoj pučini. Iznad mene oblaci su se naborali kao stara koža i već iz njih kiši...

— Molim Te nemoj me napustiti jer ču ponovo salutati u kaosu izvještačenog života, labirintu besmislenih misli i osamljenim ulicama sebičnih gradova.

— Želim ponovo i opet biti samo odprana i gladna latalica što se odmara u tvojem podnožju i razabire kako s vrhunaca dopire mrmor neke neobjašnjive muzike: Tvoj dah oplođuje daljine i vijori mojom kosom kao uvenulim cvijećem...

— Da bih došao do Tebe ostavio sam sve što sam imao. Sad kao prosjak bez razuma sjedim na Tvojem vrhu i šapućem: Prenj, Prenj...

— Ustvari, Ti si zavodnik. Tražio si me zemljama i gradovima dok me nisi našao. Tada si me ugrabio. Nisam se niti otimao. Jer tko si ti ako ne krv što me prožima i hrani...

— Čudno je to kad ti je Prenj i otac i majka. Onda si kao dijete što leži u koljevcu smrznutih orkana, a hrana mu je miris divljih prostranstava i tišina uskovitlanih snježnih pahulja...

— Neki kažu da si pogubna planina. Kako onda objašnjavaju tajnu da pružaš istinski doživljaj života i besmrtnosti? Ja sigurno znam da se u tvojim njedrima ne može umrijeti već možda samo duboko zaspati...

— Od kada zapravo postojiš? Slutim da je tvoj lik lebdio u zamislji Prirode kao užarena sjena još i prije no što je postojao cijeli Svetmir...

— Meditirajući sam promatrao sebe kako nestajem i gubim se u Bezgraničnosti. Tako sam dugo mirovao, a zatim je iz nje počeo proizlaziti neki oblik. Bivao je sve veći i golemiji i postao planina. To je povijest tvojeg postanka, Prenju...

— Sad šutimo i Ti i ja. Naši su se pogledi stopili i iz njih je kapnula suza tvojih jezera...

— Sretan sam na Prenju: planini krvavog neba i ozlaćenih vrhova, otkrivajući izvor odkako Sunce ispija žar...

— Prenju, kad sam s Tobom, tada privrženošću ispunjen svijet miruje u snu. Sanjam život kao stvarnost dodirnutu dematerijaliziranim osjetilima...

— Gledam Otiš i osjećam vječno prožimanje jave i sna: njegovci oblici raskošni su kao zlatne oči. One šapuću: zadovoljstvo i bol određuju život poput vjetra, sjedinjeni su umjetnost...

— Melankolična prenska večer tetura gdurama. Ništa ne mislim, i bez oblika ja jesam: to je Duša...

— Negdje sam u Tebi, Prenju, ali ne znam gdje. Samo čutim: prijeđen je ocean privida. Magle trepere osvježene jutrom. Mir bliješti kao zora...

— Združen s Tvojim krajolicima postajem nijemim poput nebeskog svoda. Što se može reći kad i vjetar stoji i šuti kao okamenjen?

— Užareno Sunce survalo se u kameno more: raznesena bol nikada više neće oživjeti...

— Gusta, tekuća tmina umrtiljuje vrhove. Njihove sjene su se rasplinile ne razabirajući puta i kao sablasti uvijek lutaju...

— Napokon moram i ušutjeti. Neka ta tišina što će zavladati bude putokaz prema Tebi svima koji Te još ne poznaju. Naposljetku, zar moram kazati drugima sve o Tebi i sebi?

— Ipak, ako zaželes saznati još skrivenje tajne, ja ēu ih došapnuti. Neka me potraže u lutajućem vihoru što se skita i razbararuje tvoju bradu negdje tamo visoko, visoko...

U Japanskim Alpama

Zapažanja s turističkog putovanja po Japanu

VLADIMIR DUMBOVIĆ, dipl. geograf

ZAGREB

U proljeće (1971) bili smo u Japanu u aranžmanu dubrovačkog »Atlasa«. Putovali smo avionom Zagreb—Tokio skoro 26 sati s tehničkim sletanjem u Teheranu, New Delhiju, Singapuru i Manili. U Japanu smo prošli područje Tokio — Kjoto željeznicom (515 km). To je centralni dio Japana, gdje je glavnina njegove industrije. To je i najnaseljeniji dio zemlje, s Tokijom, prijestolnicom Japana. Uži dio grada ima 8,840.000 stanovnika (1970) i spada među najveće aglomeracije svijeta (1).

Japan spada među najspecifičnije dijelove svijeta. Premda je doživio vojni poraz u drugom svjetskom ratu, za kratko vrijeme ne samo da se oporavio već se uzdigao do svjetske ekonomske supersile. To još više iznenađuje kada znamo da oskudije sirovinama. Stoga se naziva i »zemlja čuda«, o čemu smo se i sami mogli uvjeriti premda smo u toj zemlji bili svega nekoliko dana. Svoj ekonomski razvoj zahvaljuje ponajviše radnoj disciplini. Što je Japanac, najbolje pokazuje živi torpedo i kamikaze u drugom svjetskom ratu (2).

Japan je pretežno planinska zemlja. Najvišu mu je vrh Fujijama (Fudžijama), što u prevedu znači sveta planina. Samo 18% teritorija jesu ravnice i doline, a ostalo su planine i brda. Japan karakterizira geološki mlado nabranje gorje, stoga su česti potresi. Japan karakterizira također i vulkanski pejzaž. Ima još uvijek živih vulkana. I sama Fujijama (3776 m) nedaleko Tokija, simbol Japana, ima tipičan stožast oblik. Taj planinsko-vulkanski svijet vidjeli smo osobito dobro s puta Atami — Kjoto. Zbog vulkanizma tlo je jako plodno i godišnje su dvije žetve riže. Karakterističan je također pejzaž rižnih kultura. Japan je dio Monsunske Azije, gdje je riža još uvijek glavna sastojina prehrane.

Japan spada među zemlje s najrazvijenijom industrijom. Nad gradovima smo vidjeli raznobojne guste dimove i plinove, što upućuje na razvijenu metalurgiju i kemijsku industriju. To vrijedi i za Tokio, koji teško trpi od zagađenosti zraka. Nad gradom je trajno kao neka sumaglica koja smanjuje vidik tako da se više ne vidi ni Fujijama. Smog uništava zelenilo i zato npr. trešnja, simbol Japana, spađa u prošlost Tokija. Budući da Japanac ne može biti bez cvijeća, on to nadomještava umjetnim cvijećem. Tako smo u Tokiju vidjeli po

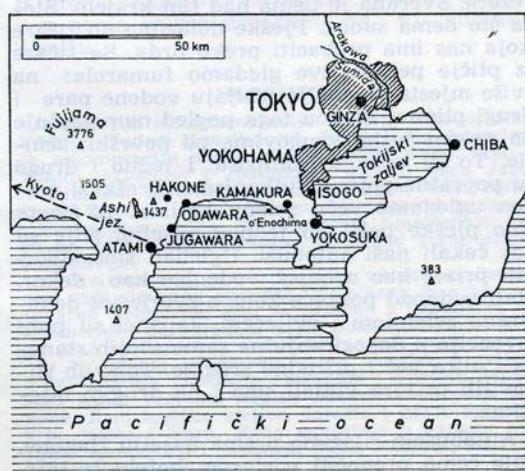
žar popratio taj potres. U drugom svjetskom ratu stradao je od bombardiranja. Svoj izgled je modernizirao u vezi s olimpijadom (1964), međunarodnom izložbom u Osaki (1970) i zimskom olimpijadom u Saporu (1972). Tada je, među ostalima, u Tokiju izgrađen velik broj modernih hotela. U posljednje vrijeme podižu se i neboderi od 30—40 katova na poseban aseizmički način, da odole potresima. Ostali, veći dio Tokija, samo je golemo selo drvene niskogradnje i slijepih ulica.

Nacionalni park Hakone (dio Japanskih Alpa)

Iz Tokija polazimo autobusima preko Jokohame prema Japanskim Alpama. Pogledamo li geografsku skicu, vidimo da Tokio ima kružni oblik, dok se Jokohama izdužila uz Tokijski zaljev (3).

Stižemo u Kamakuru. Na otvorenom stoji veliki kip Bude, visine preko 13 m, u ozelenjenom brežuljastom pejzažu. Ovdje je mnogo školske djece sa šarenim kapama. Čuli smo razlog: da svaki lako nađe svoju grupu ako se udalji od nje, naime svaka grupa ima svoju boju kape.

Nastavljamo putovanje. Putem vidimo da se uz moderne kuće grade i drvene. Autobus juri autostradom; svaka traka ima po tri staze, uz jednu pomoćnu (ukupno 4 staze). Među trakama je zeleni pojas. U Japanu se vozi lijevom stranom. Japanski turistički autobus također je priča za sebe. U autobusima među prozorima ima zrcala, a unutrašnjost je također dekorirana cvijećem. Još jedna novost: uz šofera, koji je crno uniformiran i s bijelim rukavicama te vodiča Japanca odnosno Ja-

Tokio i njegov izgled

Centar Tokia (Ginza) dobio je današnji moderni izgled rekonstrukcijom nakon katastrofalnog potresa (1923), kada je strašan po-

panku, ima još jedna Japanka, plavo odjevna, koja putem pjeva japanske narodne pjesme.

Putujemo valovitim područjem kroz zeleni krajolik, mjestimično kroz gajeve. S lijeve strane je Pacifički ocean. Skrećemo s glavne ceste i dolazimo preko jednog nasipa na otoci Enoshimu. Bilo je podne i ovdje smo imali ručak (4). Veliki restoran je evropskog tipa s pogledom na Pacific i na brežuljkasto tlo. Poslužuju konobarice u kimonu plavo-ljubičaste boje (5).

Poslije podne nastavljamo put. Prati nas opet zeleni pejzaž. S lijeve strane gledamo pješčanu obalu Pacifika, a s druge šumu. Na mnogo je mjesta zasadena mlada šuma. Uz obalu vidimo pojedine crnogorice a mjestimično i betonske zidove kao zaštitu od pacifickih razornih valova. Urbanizacija se nastavlja dalje u obliku niskogradnje, sve u zelenilu i u cvijeću. Kod Odaware napuštamo obalu, skrećemo prema sjeveru i ulazimo u nacionalni park Hakone.

Cesta se uspinje serpentinama do jednog vidičevca na jezero Hakone ili Ashi, a zatim se spuštamo do njegove obale. To je izduženo jezero oko 7 km² površine, na 750 m nadmorske visine, okruženo planinama koje se mjestimično strmo ruše. Na padinama vidimo crnogoricu. Oko jezera se nižu planinski vrhunci koji su u blizini zelenkasti, a s daljnjom dobivaju razne nijanse plavetnila. Ovdje smo konačno vidjeli jednu trešnju u cvatu. Prema daljinometru autobusom smo prošli od Enoshime 53 km, ali je zračna daljina mnogo manja. Iskricali smo se na obali jezera da se brodom prebacimo na drugu obalu. Nadali smo se da ćemo barem ovdje vidjeti Fujijamu, jer smo bili od nje udaljeni svega 30 kilometara, ali je bila u magli, pa smo sebi mogli samo dočarati njezine stožaste konture s bijelom kapom na vrhu.

Na drugoj strani jezera dočekao nas je mozaik boja i drugih prirodnih i društvenih fenomena. Gledamo čudne oblike vegetacije: drveće s bubrežastim krošnjama, grmlje kuglastog oblika i sl. Gledamo mirnu površinu jezera. Svečana je tišina nad tim krajem. Šteta što nema sunca. Pješke dolazimo do žičare koja nas ima prebaciti preko brda. Sa žičare iz ptičje perspektive gledamo fumarole: na više mjesta iz zemlje izbijaju vodene pare i drugi plinovi. Nakon toga pogled nam zapinje na nekim žutim krugovima po površini zemlje. To su taložine sumpora. I jedno i drugo su popratne pojave vulkanizma. Prešavši greben ugledamo veću zelenu kotlinu. Iz žičare smo pješke pošli do jednog naselja, gdje su nas čekali naši autobusi. Ugledali smo slikoviti prizor kao u bajci: vodenicu kao dekor. Mali vodopad pokreće kolo, a sve je još dekorirano zelenilom i cvijećem. Japanci su puni invencija u dekoriranju ne samo svojih stanova i ulica već i prirodne sredine. Takovih slikovitih prizora vidjeli smo i na drugim mjestima.

Autobusom silazimo prema naselju Hakone, gdje ćemo prenoći u starom hotelu iz 1876.

godine. To je prvi hotel podignut u Japanu kad je ta zemlja otvorila svoja vrata svijetu; prije toga je živjela u potpunoj izolaciji. Silazimo serpentinom. Uz cestu teče gorski vodotok. Lijep gorski krajolik. Stigosmo u Hakone i evo nas pred našim hotelom, 78 km od Enoshime. Hotel je građen od drva, u japskom stilu. Unutra je uređen moderno. Prozori se otvaraju tako da se pokreću lijevo desno. Vanjska ploha prozora je s mrežom, znači da ima komaraca.

Naselje Hakone smatra se lječilištem. Smještilo se na zelenoj padini velike kotline, zapravo velikog kratera sada mrtvog vulkana (6). Naš hotel je u parku zelenila i cvijeća. Uz hotel je mali bazen s ribicama, a iznad njega velik bazen za kupanje i plivanje. Kao dekor služe mali crveni mostovi s blagim lukom prema gore. Crvena boja je u Japanu vrlo česta. To je utjecaj Kine, koji je trajao do 9. stoljeća. Pod utjecajem Kine razvilo se i današnje japansko pismo.

Promatrao sam živ ulični promet na jednom raskršću. Djeca na glavi nose žutu kapu da ih vozači lakše opaze. Na semaforu je kutija sa žutim zastavama. Dijete uzme žutu zastavu i drži je dok prelazi cestu. Na drugoj strani stavi je opet u kutiju na semaforu. Primjer visoke prometne kulture u Japanu.

Drugi dan ujutro odlazimo prema gradu Atami, da uhvatimo super-ekspressni vlak za Kjoto. Cesta se najprije uspinje i pred nama je veličanstvena panorama Hakonea. Ne znamo što da prije gledamo, da li Hakone s njegovom provaljom ili onaj čudesni svijet vegetacije koji nas okružuje. Kuće su u zelenilu i u cvijeću kao u bajci. Na padini ispod ceste je park, zapravo mozaik cvijeća. Okrugli grmovi u punini cvata, svaki druge boje. A sve ovo šarenilo cvijeća i bogatstvo drveća nadopunjaju palme. Na jednoj zgradi natpis latinicom »Sulfat of iron hot spring« — sumporna banja ili toplice. Dalje se uspinjemo kroz vulkanski krajolik i šumu crnogorice. Nedaleko je Fujijama ali vrh ne vidimo jer je u magli. Ljeti je bez snijega i tada se može lako na njegov vrh. Od autobusa je svega 5 sati hoda. Sve se više približujemo moru. Stigemo u grad Atami. Smjestio se amfiteatralno nad obalom. Ima oko 100.000 stanovnika i oko 400 hotela. U daljini uz strmu obalu vidimo otoci i na njegovu vrhu bijel oblak. Čujemo da je to vulkan i da izbijaju vodene pare i plinovi.

Nismo imali vremena za razgledavanje grada, jer superekspres polazi u 11,30 sati. Rečeno nam da se odmah ukrcamo jer vlak stoji samo 30 sekundi. Drugdje željezničari računaju vrijeme minutama, ovdje u Japanu sekundama. Naskoro začujemo neku lomljavu put grmljavine i ugledamo dugu bijelu zmičoliku željezničku kompoziciju. Brzo se ukrcamo. Vrata se iza nas automatski zatvaraju i nastavljamo put prema Kjotu, gdje nas čekaju nova iznenadenja. Još koji pogled na krajnje južne padine Japanskih Alpa i one nestaju iza nas (7).

Fujijama (37776 m), najviši vrh i simbol Japana

Japanski super-ekspres

Mogli bismo mnogo govoriti o tom japanskem vlaku koji juri brzinom od 200 km. Zbog velike brzine proizvodi žestoku lomljavinu poput eksplozije. Taj super-ekspres, koji je također jedan od simbola Japana, ima niz interesantnosti, npr. u vagonu restoranu ima brzinomjer. Kazaljka mu je većinom bila na 190 km. Često je bila na 200, jednom i na 205. To je uistinu najbrži vlak na svijetu. Može da razvije tako veliku brzinu, jer vozi posebnim kolosjekom u obliku visokog nadvožnjaka. To je dvotračna elektrificirana željeznička pruga (8). Iz tog super-ekspresa pružaju se panoramski vidici na sve strane. Vidimo gradove kako nestaju na horizontu. Vidimo ljudе do koljenja u vodi kako sade rižu, a s druge strane, prema sjeveru, vulkanski zelenoplavkasti reljef, kao da je divovska ruka nasađala i pravilno poredala stošce raznih dimenzija. Nad svima se uzdiže gorostasna Fujijama sa svojom bijelom kapom. Super-ekspres juri kraj jezera Biwa, najvećega jezera u Japanu (910 km²) i naskoro dolazimo u Kjoto.

Kjoto — stara japanska prijestolnica

Kjoto je milijunski grad. Nalazi se u sredini ravnice koju okružuju brda. Bio je prijestolnica Japana od 8. stoljeća pa do 1868. god. kada car prenosi svoju rezidenciju u Tokiju. Kjoto je kulturno-historijska riznica Japana. Tu je još uščuvan šarm stare japanske tradicije. Ima veliki broj hramova, prema nekim podacima 1600. Najzanimljiviji je hram s 1000

kipova (kipovi božica u ljudskoj veličini). Navečer smo na ulicama Kjota vidjeli mnogo mlađeg ženskog svijeta u svjetlim šarenim kimonomima (5).

Zatim smo posjetili grad Naru, također s mnogo kulturno-historijskih spomenika. Među njima je i gorostasni kip Bude, još veći od onoga u Kamakuri. S Hikari-ekspresom vratili smo se u Tokijo.

Napuštamo Daleki Istok i vraćamo se u Evropu. Bilo je rano ujutro kada smo preletjeli bugarsko-jugoslavensku granicu. Iznad Slavonskog Broda začujemo glas kapetana aviona: vežite pojase, jer se počinjemo spuštaći prema Zagrebu. Za nama je ostao Japan, a u nama trajne uspomene na tu čudesnu zemlju.

NAPOMENE

1) Najveće su aglomeracije svijeta: Tokijo, New YORK, Ciudad Meksiko itd. Po nekim je najveća aglomeracija svijeta Šangai (NR Kina). Ako u Tokio uključimo i Johohamu, glavnu luku Japana, imamo aglomeraciju od 13,643.000 stanovnika. Cijeli Tokijski zaljev ima naseljenost od preko 20 milijuna stanovnika. To je gustoća naseljenosti kao da na pola naše Slovenije imjestimo stanovništvo Jugoslavije.

2) Živi torpedo je bio lansiran zajedno s Japancem radi sigurnog pogodka. Kamikaze je avion natovaren bombama, koji se zajedno s Japancem pilotom ruši na određeni vojni položaj. Jedno i drugo je Amerikancima zadavalo mnogo brije u ratu.

3) Prilažemo geografsku skicu Tokijskog zaljeva s najvažnijim gradskim naseljima i dijelom Japanskih Alpa. Veći dio napisa odnositi se na park Hakone. Radi logičke cjeline dajemo i kraći opis Tokija, Kjota i Nare. Kada govorimo o Japanu moramo spomenuti i japanski super-ekspres, koji također čini jedno od »čuda« Japana.

4) Za strance postoje restorani gdje se jede na evropski način. U Japanu se kaže »na američki način«, jer je njima evropska kultura došla preko Amerike. Inače u Japanu se jede štapićima. Bili smo u Tokiju u jednom takvom restoranu gdje se jede na japanski način, ali nismo znali upotrebljavati štapiće. Jedan od naših je rekao, da više nikuda bez žlice i vilice. Prije ručka svaki je dobio vlažan topli ručnik da si otare ruke. Opet jedna novost koja govoriti o praktičnosti Japanaca.

5) Kimono nije narodna nošnja u evropskom smislu, jer su ga nekada nosili svi društveni slojevi. Razlika je bila u materijalu, izrabići i dekoraciji (ornamentici). Nekada je kimono bio iz naravne svile, od dudovog svilca; danas prevladava umjetni teksil. Kimono je jako skup. Fino izrađeni kimono iz crne svile sa šarenom izvezrenom ornamentikom košta oko 120.000 jena (tada je dolar vrijedio 354 jena). Najjeftiniji kimono vidio sam u izlogu za 27.000 jena. Život je u Tokiju jako skup za naše pojmove: ulaznica za kino u centru grada 600 jena, podalje od centra su jeftinije.

6) U Japanu ima mnogo mrtvih vulkana. Fujijama je mrtav vulkan od 1707. g. kada mu je bila posljednja erupcija. U Jugoslaviji je naselje Kratovo, istočno od Kumanova (SR Makedonija), u krateru mrtvog vulkana. Okruženo je brdima, među kojima ih ima kupasta (stožasta) oblike. Takav vulkanski reljef nalazimo i dalje prema Probištu.

7) Kraj kojim smo prošli čine Japanske Alpe. Zovu se tako jer je to planinski masiv koji svojom pitomosti u mnogom podsjeća na evropske Alpe. Doduše, po visini su niže, ali ima mnogo šumskih predjela kao i u evropskim Alpama. I u Japanskim

Alpama ima jezera. Mi smo bili na Ashi jezeru. Severno od planine Fujijame ima nekoliko jezera vulkanskog porijekla, naime nalaze se u vulkanskim kraterima.

8) Taj japanski super-ekspres ima dva imena: Hikari i Kodama. Razlika je samo u broju stanica gdje vlak stane. Hikari staje samo u gradovima Nagoya i Kjoto, dok Kodama staje na mnogo više stanica. Mi smo prema Kjotu putovali s Kodama-ekspresom, a vraćali se s Hikari-ekspresom. Kao i u drugim vozilima tako i ovde strojvodci imaju bijele rukavice. Takoder i taksisti u Tokiju imaju bijele rukavice. Već to dostatno govoriti da na ulicama u Tokiju vlada prilična elegancija u odjevaju. Javni je život Japana vesterniziran (od engl. west — zapad). U Japanu je modernizacija života došla preko zapadne obale SAD.

Ovaj superekspres treba razlikovati od »vlaka na jednom kotaču« (monorail), koji vozi samo u Tokiju od aerodroma Haneda do četvrti Hamamatsucho. Izgrađen je prilikom olimpijade u Tokiju (1964). Taj monorail ima kotač u sredini vagona, koji jače na širokoj tračnici. Kotač se okreće i time pokreće cijelu kompoziciju od tri mala vagona. Monorail vozi nadzemno — iznad kuća, tvornica, iznad obalnog područja, iznad ulica i gradskih autostrada, brzinom od oko 70 km. Vožnja u jednom smjeru košta 150 jena. I ovde strojvodci kao i otpovrnik vlakova imaju bijele rukavice.

Nakon olimpijade ostao je taj monorail radi turista, jer se s njega pruža panoramski pogled na Tokio i na Tokijski zaljev, ali je vidik prostorno ograničen zbog velikog smoga.

Od Kosice do Štokić dulibe na Velebitu

SIME BALEN

ZAGREB

Na samoj smo Kosici skrenuli s ceste Jablanac — Štirovača, i Premužićevom se stazom, što ovdje vodi istočnim padinama Plišivice, uupitili ravno na jug. Za časak smo se našli u bukovoj šumici što se s Mireva penje prema Plišivičkom vrhu. Penje se, penje (tko zna otkad) ali ga ne dosiže niti će ga ikada doseći. Ne da joj bura što tu gotovo uvijek puše, i dere, i brije sve pred sobom — sve osim niske klekotine što se priljubila uza zemlju i puzi polako i neprimjetno kao da želi prevariti buru i došuljati se do samoga vrha. Ali ne ide. Na vrh ne može ni ona, pa vrh strši gol kao izbjrijana čela. Otuda Plišivici i ime: plišiv, (plješiv, plešiv) u starohrvatskom i još nekim starim slavenskim jezicima znači čelav, ogoljen. Zato kod nas ima toliko Plišivica, Plješivica, Pleševica: u Samoborskom gorju, nadomak Zagreba, u Lici, Dalmaciji i dr. Samo ovdje, na Velebitu, ima ih nekoliko ...

Staza je tu kamenita, kao i sav taj dio plišivičke padine. Lijepa je, široka, dobro očuvana, iako ju je inž. Premužić gradio prije četrdesetak godina. (Dobro se sjećam tih radova, jer sam upravo tada tu, na Mirevu, provodio dio svojih ljetnih blagdana.) Vijuga Staza između kamenja i bukava dižući se gotovo neprimjetno, pa onako sjenovita i prohладna djeluje kao ugodna promenada. Da ne ma gromadna stijena što je prati s obiju strana, čovjek bi pomislio da je na Sljemenu. A

i onih biljā — izlomljena, osušena, kao kost tvrda i izbljedjela granja, što visi nemoćno sa stabala ili leži razbacano po debelom smedem šušnjevu sagu, kao posljedica neobuzdanih orgija zimskih oluja što svake godine haraju tuda.

— Vise kao udavi — reče netko.

— Pa, ujava baš nema — osmjejhnu se naš vodič Dane. — Al' poneki bi se poskok mogao naći. Zato malo pripazite kamo stajete, da ne ugazite na vraga — upozorava nas i pripovijeda nam, kako je ovuda više puta nailazio na njih. I uči nas: lijen je to gad (za razliku od svoje brze suparnice riđovke), izvuče se iz svoje rupe, najčešće legne na kakav kamen, siv kao što je i sam, pa se tu sunča i čeka žrtvu — miša, voluharicu, guštera ili kakvu ptičicu ...

— A čovjeka? — onaj će.

Dane se nasmija:

— Čoo-vjeka? ... Ne, čovjeka ne čeka, nego bježi pred njim, jer ga se boji, kao i sve životinje ... Čovjeka se sve živo boji — doda potiše i nastavi nekako kao sam za se — i bježi pred njim, jer čovjek je često gori od vuka, otrovniji od najljućeg poskoka ...

— Oprostite, al' ja sam toliko puta slušao od ljudi, pa i čitao, kako je poskok ugrizao čovjeka — uporno će onaj.

— Oprostite i vi, al' meni se čini da se mi nismo razumjeli — otpovrne Dane i nastavi

temeljito: — Ja nisam rekao da poskok neće čovjeka, nego da ga samo ne čeka, da ne vreba na nj, kao što vreba na žrtve kojima se hrani... Al' da će ugristi i čovjeka, naravno, hoće, ugrist će ga u samoobrani, kad čovjek neoprezno stane ili sjedne na nj, ili uza nj (zato sam i rekao da pripazite kamo stajete), ili ga se dotakne rukom berući cvijeće ili jadote u travi, ili bilje u šušnju. I tome slično. Zato valja uvijek biti oprezan...

Dane je mršav čovjek šezdesetipetih godina, osrednjega stasa, laganih, vižljastih pokreta. Duga mu je meka, plava kosa izbljedjela na vjetru i suncu, pa se ni ne raspoznaće ima li koju sjedinu u njoj. Grabi brzo, dugačkim koracima, dižući visoko noge, kao i svi stari Podgorci — navika valjda stećena neprekidnim penjanjem neravnim, strmim velebitskim stazama. On izvrsno poznava ovaj dio Velebita, jer je u djetinjstvu ovuda čobanio i upoznao svu, i najskrivenija, ispasišta, sve šume i proplanke, sve dulibe i dumače, sve ruje i snižnice, sve ponore i spilje; kasnije kad se vratio »iz svita« (jer su tada gotovo svi Podgorci u svojoj prvoj mladosti obavezatno odlazili »u svit«, na gradnju cesta i željezničkih pruga ili na šumske rade) kosio je ovuda po košanicama Podova, Struga, Mireva i Tudereva, obradivao krumpirišta i zeljišta i sjekao šumu po omarima Čukovca, Daščevca, Plišivice, Smrčevaca i dr. — kao i svi ostali njegovi »jarani«. No, za razliku od svih njih, on je i — čitao, mnogo čitao. Sve do čega je došao. I učio. Naravno, privatno, pa je čak položio dopisnu gimnaziju, i postao »škrivan«, a kasnije i poslovoda kod raznih šumskih poduzetnika. Ali se nije pogospodio. Ostao je vjeran svojim podgorskim, bunjevačkim seljacima, i zajedno se s njima borio protiv poslodavačkog izrabljivanja i žandarskog nasilja u staroj, kraljevskoj, karadordevičevskoj Jugoslaviji. Za vrijeme šestostajanuarske diktature bio je bezbroj puta hapšen, a kad se diktatura stala klimati, izabran je na općinskim izborima 1936. god. na opozicionaloj HSS-listi za načelnika općine Jablanac... No, nije bio rođen za vlast. Nakon sporazuma Cvetković — Maček i uspostave Šubašićeve Banovine, sukobio se s vodstvom vlastite stranke i otišao — ulijevo. Za okupacije hapsili su ga i ustaše, i Talijani, i Nijemci, dok se, po izlasku iz zatvora nije odmetnuo u Velebit i osnovao **podgorski partizanski odred »Alan«**, kojemu je bio prvi politički komesar. Iz tih dana otpora i borbe nosi rebra prebijena njemačkim kundacima i četničkim kuglu u tijelu. No, neusporedivo su teže rane dobivene od svojih, jer su pogodile u dušu, pa nikako da zaciđele.

Idem za njim i slušam njegove ponekad jetke dijaloge, katkada čak i monologe, i ne čudim se. Znam: pun je ožljaka. I po sebi i u sebi. Pokušava ih, doduše, prikriti nekim čudnim humorom, kojim sam sebe ismijava — ali mu uvijek ne uspijeva...

Uskoro nas Staza izvodi iz šumice, pa se pred nama otvara **Mirevo** — velika valovita planinska udolina, što se u obliku golema, glomazna sidra utisnula u velebitski masiv.

Leži između Plišvice, Kosice, Čukovca, Bila, Privova i Šošina vrha, da joj se krakovi na zapadu jednim smjerom popnu preko Bilenškog briga u Baričevski dolac, a drugim, suprotnim smjerom, u Čukovac.

Oduvijek me zanimalo otkuda Mirevo nje-govo neobično, lijepo ime, ali mi nitko od njegovih stanovnika nije znao sa sigurnošću kazati. Jedni su mi govorili da dolazi od gлагola miriti se, jer su se, navodno, ovdje mirila bunjevačka plemena kad bi se zavadila. Drugi mi pripovijedaju, kako su od svojih starih slušali, da je u davnim vremenima ova dolina pripadala nekom Miri iz Jablanca, koji ju je davao u najam Bunjevcima, pa otuda naziv Mirevo. Mislim ipak da će najvjerojatnije biti treće tumačenje (koje zastupa i Dane): da je toponom Mirevo nastao iz pojma »mirna zemlja«, kako su Bunjevci u prošlosti nazivali (a stariji i sada zovu) zemlju u privatnoj svojini, za razliku od one državne, »erarske«, koja se prije svake godine stavljala na dražbu (»muntu« — bunjevački) i dijelila na jednokratno uživanje »plemenima«. Mirevo je ot-kad se zna pripadalo Čuljatima, Dundovićima, Butkovićima, Dragičevićima, Bilenima i Balenima, Baričevićima i Mršićima — bilo je dakle oduvijek »mirna zemlja«, pa mu, kažu, od tuda i ime.

Sad kako bilo da bilo, Mirevo je sve do nedavno bilo glavno selište cijelog jablačkog dijela Podgorja. Ovamo su ljeti »izlazila« čitava primorska sela, tu napasala stoku, sadila krumpir i zelje, kosila okolne bogate travnjake, spremala drva za zimu, i u jesen se vraćala natrag dolje, k moru. Izlazila su tako stoljećima, sve do prije desetak-petnaest godina kad je Podgorje onako naglo, brutalno, tako reći preko noći raseljeno, pa je prestalo i izlaženje na Velebit. Ovoga ljeta boravi na Mirevu svega nekoliko obitelji, ali će za koju godinu otpasti i to. Iza njih će, barem još neko vrijeme, ostati samo toponići stvoreni po njihovim prezimenima (»plemenima«, kako i danas kažu Podgorci): Butkovića nuglo, Dragičevska snižnica, Bilenski brig, Baričevski dolac, Balenski dolac i dr.

Tu, ispod nas, u Balenskom dolcu, odmah podno posljednjih obronaka Plišvice, i moja je djedovina — »Tonićeo«: kameni stan pokriven šimlom (kakvi su već svi bunjevački ljetni stanovi) i uza nj cisterna; sa sjeverne strane stari bor i merala da ga štite od bure, a s druge lijep, ograđen vrt, nekoć bujan, pun svega što je već planinsko gospodarstvo moglo dati, a sada zapušten i prepušten na milost i nemilost divljim svinjama; i dalje, tako prema Čardaku, košanice i ispasišta. Dolazio sam ovamo više puta kao dak u posjet svome didu Toni (po kojemu sav taj dio Mireva i nosi ime) — koštunjavu starcu, markantne glave uokvirene u bradu à la Tegett-hoff. I živo se sjećam tih ljetnih dana kad je Mirevo kipjelo životom: živjelo je tada tu više od stotinjak obitelji s nekoliko tisuća grla stoke; po cio dan su vijorili dimovi iz »videlicu« na krovovima; iz obližnjih omara je dopirala lupa sjekira, a s »livoda« klepanje kosa. Uve-

čer je pak sve Mirevo odjekivalo vikom čobana, mukom goveda i blejanjem ovaca. A noću pjesmom prelaca:

Lipo ti je po Mirevu proći,
Kada prelci pivaju po noći ...

Danas od svega toga nije ostalo ništa, ili go tovo ništa. Na Mirevo izlazi još svega nekoliko Dundovića, i to uglavnom onih što rade na održanju ceste. Ostala su ga »plemena« napustila, pa sada golemo Mirevo leži pusto, beživotno. Iz ove perspektive s Premužičeve staze, onako zapušteno, žućkasto-sivo, sprženo vrelim zrakama kolovoskog sunca, ispresijecano polusrušenim kamenim ogradama, doima se nekako sablasno, kao kakva izumrla krajina, koju je poharala pošast. Samo ponegdje, po okrajcima, zeleni se po koja krpica obradene zemlje ili se diže plast sijena, i s one strane, pod Čukovcem, još vijore dva-tri dima. I na Čardaku omanje stado ovaca s posljednjim mirevačkim čobanima: Mićom i Micom. Pjevaju, upinjući se da svojim još poludječjim glasovima dadu Mirevu biljeg kavka-takva života. Ali u onom pustom, golemom prostoranstvu pjesma se nemoćno gubi i djeluje nekako turobno — kao tužaljka za jednim životom što zauvijek nestaje ...

Slušam njihovu pjesmu, gledam pusto Mirevo pod sobom, i uzaludno se pitam (tko zna koji to put): zašto je došlo do toga? Zašto je cito jedan život tako naglo uništen, cito jedan kraj tako surovo raseljen? Zar se nije mogao očuvati i preoblikovati prema zahtjevima novog vremena? Mislim da jest — samo da je bilo više razumijevanja za nj ... Iz tih me misli trže Daninglas:

— Eno, ondje — pokaza rukom prema jednom već na pô srušenu stanu kod Bileha — ondje nam je ljeti 1943. bio štab odreda »Alan«.

I pri povijeda nam, kako se talijanski okupatori nikada, za sve vrijeme svoje okupacije ne vladavine, nisu usudili izići na Velebit, nego su samo od vremena do vremena slali ovamо svoju avijaciju, da bombardira partizanske baze.

— Jednom nas je tako iznenadila »savoia«, baš tu pred štabom, pa je bilo vražnjeg varanja oko zidina i stogova da izbjegnemo njezinim bombama i mitraljezima — sjeća se.

Pitam ga što je kasnije bilo s borcima alanskog odreda.

— Pa svašta — odgovara. — Neki su izginali u ratu, osobito u onoj borbi s ustašama kod Karlobaga. Neki su pomrli. No, najveći ih je dio — dodaje nekako rezignirano — zadela huda poslijeratna sudska Podgoraca. Morali su iseliti ...

Zašutjesmo obojica, da ne prekapamo dalje po toj otužnoj, vječno prisutnoj podgorskoj temi. I koračamo tako šutke Stazom, koja tu u blagom nagibu skreće prema hrptu Plišvice. Ide između travnatih sagova oštре, tvrde bikulje, u čijem izbliglijelom zelenilu, ispranom

suncem, vjetrom i kišama, ugodno odskaču bujne hrpicice i vriska.

— E, bić će čaja — više mali Buco, koji već ulazi u tajne velebitskog ljekovitog bilja, i otkriva mi ozbiljnim glasom, kako se od bejaviće, vriska, metvice, majčine dušice, hajdučke trave, rosulje i još nekih, čija sam imena zaboravio, pravi izvrstan čaj. Iznenaden, slušam ga sa zanimanjem i pitam, otkuda sve to zna, gdje je sve to naučio.

— Od dida Dane — smješka se dječji ponosno samozadovoljno.

Na hrptu Plišvice odjednom se razmakoše planinske kulise, kojim smo se do sada kretnali, i pred nama se otvori novi svijet: primorska strana Velebita. Odmah tu ispod nas ruši se ona u prostrane doline Podova, prijeđe ih, srazi se s bijelom kamenitom krijestom Dundović kose i sunovratni preko nje u Podgorskiju zaravan, da u širokoj lepezi surih rtopova i zelenih draga zaroni u modra njedra mora koje je raskriljeno dočekuje u blještavilu ljetnoga dana.

Mnogo smo puta prošli tuda, ali nas nekako uvijek iznenadi to razmede dvaju svjetova: planinskoga i primorskog. Tako je bilo i sad, pa stojimo kao zatečeni i gutamo, gutamo lijepotu novoga prizora, kao da ga prvi put gledamo. Posebno se zaustavljam na Podovima, što su se poput golema žlijeba uvalili posred velebitskih bokova, usporedno s obalom. Nekoč su tu, ne tako davno, još prije svega desetak godina, bila mnoga naselja: Dundovića, Bileha, Dragičevića, Baričevića, i dalje prema jugu: Štokića, Borovaca, Starčevića, Jurčića i drugih »plemena« po kojima Podovi i nose imena. Kod Baričevića je čak postojala i škola, koja je radila i iza drugoga rata, sve do masovnog iseljenja Podgoraca. Danas u cijelom tom području živi svega nekoliko obitelji, i to u glavnom staraca, koji nisu smogli dovoljno snage da odu bilo kuda pa osamljeni tavore ovdje svoje posljednje dane. Još koju godinu i onda će i njih nestati, a ova silna prostoranstva ostati će pusta, ako se u posljednji čas nešto ne poduzme da ožive u nekom drugom obliku — možda turističkom. I to posebno u obliku zdravstvenog turizma, za što ovaj kraj ima sve uvjete: blagu primorsku klimu s mnogo, mnogo sunca, divne šume, svjež, čist, netaknut zrak, a do Jadranske magistrale svega 5–6 kilometara. Kraj kao stvoreni za odmarališta i oporavilišta!

Razgovarajući o tome stigosmo do Baričević Dolca, nekada jednog od najljepših ljetnih staništa Podgoraca u ovom dijelu Velebita. Smjestilo se na plodnoj kraškoj terasi okruženoj s triju strana gustom šumom, iznad koje se zelene gole, oble kupole Zečjaka, najvišeg vrha cijelog ovog velebitskog predjela — sve tamo od Rožanskih kukova na sjeveru do Satorine na jugu. Stanište je potpuno pusto, jer ni Baričevići ne sele više ljeti ovamo pa kuće propadaju. Šuma se polako spušta prema naselju, a njezina prethodnica, šikara, već je prodrla u one najdalje vrtove ...

Tu ostavljamo Premužičevu stazu i prelazimo na šumsku cestu što su je poslije rata

izgradili na brzu ruku, za vrijeme one burne, nekontrolirane sjeće — u svrhu obnove. Cesta je odavno napuštena, ali mi idemo njom i ulazimo ponovno u unutrašnjost Velebita. S objiju strana oko nas pruža se lijepa bukova šuma, što se nadesno penje kamenitim padinama Visibabe, a lijevo se spušta u doline, da se preko Zvirinjaka i Ploče uzvere prema Žetjaku. Što dalje idemo šuma je sve ljepša, pa uživamo u njoj nasladom pravih ljubitelja prirode. Užitak je to veći što često nailazimo na tragove srndačevih legija. Razaznajemo ih od srušnih po oderanoj kori na stablu, o koje se češao rogovima. I još po nečemu: srušni ležaj gotovo uvijek ima uza se i dva mala: ležave lanadi, koja se još drži majke. Na jednom se mjestu Dane odjednom naglo zaustavi i teško opsuše.

— Stu-pi-ca — reče bijesno. — Neki gad postavio stupicu — cijedio je sebi u bradu. — Ni tu ne dajujadnim životinjama mira.

Stupica je zaista bila vještost postavljena. U jednom je usjeku nepoznati krivolovac savio preko ceste mladu negnjilu u obliku luka i svega ga ispunio granjem, ostavivši samo u sredini uzak prolaz, u koji je postavio gvožđe. Životinja koja bi našla cestom, mogla bi proći samo tim otvorom i, naravno, uhvatiti se u gvožđe. Malo kasnije naiđosmo na još jednu stupicu, samo sada nije bilo gvožđa, nego — žica.

— Jesi li vidio gada! — ponovno se ljuti Dane. — Razvijo cijeli sustav uništavanja životinja. Al' se prevario! — govori kao sam sa sobom, hvata jaku bilju i razgrađuje stupicu.

Sada se šuma polako mijenja. Uz bukve se javljaju i smreke i jеле. Najprije rijetko, pojedinačno, pa sve češće, u skupinama, u sve većim i gušćim skupinama, dok napokon ne prevlada crnogorica. Tu napuštamo cestu i spuštamo se strmom stranom uljevo dok se najednom pred nama ne rastvorí velika, gočivo okrugla dolina okružena debelim prstenum smreka, čiji se gusti vrhovi dižu šiljasto poput gotskih tornjeva.

— Štokić-duliba — reče Dane.

— Divna je! — odvratih iznenaden ljetopom slike.

— Divna je. — ponavljuju drugi. — Kao oaza!

I, zaista, u onom moru šume što je opkoljiva sa svih strana, Štokić-duliba sa svojom pitomom, skladnom čistinom djeluje kao oaza. Po čistini se rasuli nekadašnji stanovi Štokića. Na žalost su prazni, napušteni, a neki se već i podrli, jer su i Štokići odavno prestali ljeti iseljavati ovamo. Obilazeći ih naiđosmo na jedan zaključan. Kroz pukotinu na vratima vidimo kosu obješenu o gredu, po čemu pretpostavljamo da će vlasnik još ovoga ljeta kosit i ovdje — inače bi bio kosu odnio sa sobom dolje, na Podove. Svima nam je nekako draga zbog toga, jer je trava ovdje izvrsna, gusta, sočna, visoka, nama do koljena.

Idemo oprezno njom visoko dižući noge, kadli najednom naiđosmo na tragove: jedan širok, dubok, kao da je kakav valjak prošao ovuda, a njemu sa svake strane po jedan ma-

nji, pliči. Tragovi vrludaju travom, ali se uvijek sastaju kod kakva prevaljena kamena. Dane nam objašnjava:

— Medvjedica s mladima. Tražili su mrove...

— Možda je ugledamo — reče netko.

— Teško — odvrati Dane. — Mnogo galamimo, pa nas je odavno primijetila i otišla nekamo, na sigurno.

Ostavismo medvjede tragove i odosmo prema istočnom rubu Dulibe potražiti ostatke partizanskog logora. Naime, u jesen 1943. god., kad je kapitulirala Italija, Nijemci su prodri i u Podgorje i zalijetali se (za razliku od Taličana) i na Velebit, sve do Alana. Zato se odred bio na neko vrijeme povukao ovamo. Ne usuđujući se za njim, Nijemci su tukli Štokić-dulibu teškim haubicama s mora. Naravno, bez ikakva uspjeha.

Na žalost, ne naiđosmo ništa. Ništa — osim jednog probijenog njemačkog šljema, koji je tko zna kako dospio ovamo.

U blizini naiđosmo na snježnicu. Nekolicina nas spustila se unutra. Vrlo je duboka i puna debelej slojeva leda, pa je i sad, usred ljeta, u njoj jako hladno. Iz ove su se snježnice Štokići, kad bi im presahle cisterne, snabdjevali ledom i topili ga u vodu. A dobro je došla i partizanima dok su boravili ovdje.

Tu smo se odmorili. Založili i napili se vode iz snježnice, pa krenuli dalje. Idemo prema jugu sa željom da negdje na onoj velikoj okuci Premužićeve staze, čiji se nasip vidi od ovuda, izbijemo na nju, pa ćemo njom natrag, kući. Nismo išli dugo kroz lijepu crnogoričnu šumu, kad izbismo na novu čistinu. Vrlo je slična Štokić-dulibi, isto onako skladna, pitoma, samo mnogo, mnogo manja. I ovdje ima nekoliko napuštenih ljetnih stanova. Dane nam objašnjava: to je Rupčinka, nekadašnje ljetno stanište Rupčića, sada potpuno opustjelo kao i sva druga.

Dok je još bio u riječi, naiđosmo na — jagodnjak, pravi pravcati jagodnjak: sve od nas pa do ruba šume crvenile su se u travi velike, sočne, zamamne jagode.

— Baš će nam dobro doći poslije objeda — reče netko.

— Jedinstveno — drugi će. — Jesti svježe jagode, ovako u prirodi... u samu srcu Velebita!

Ali, razgovor brz zamre, jer se bacimo na jagode, berući ih pohlepno, punim šakama. Bile su upravo slasne, ugodno su nam osvježavale suha, žedna usta. Na žalost, uživanje nije dugo trajalo, jer uskoro naiđosmo na iste one trostrukre tragove iz Štokić-dulibe: u sredini velik, širok, krupan trag, a njemu sa strane manji, pliči, uži. Tragovi su bili veoma svježi, kao da je medvjedica s mladunčadi malo prije prošla ovuda. Vjerljivo je brala jagode (jer su one i medvjedu prava poslastica), pa se, čuvši nas, povukla nekamo u šumu. Sigurno se prikrila iza kakva stabla ili grmeča i ljudito nas promatra, što smo joj pokvarili gozbu.

Među nama zavladalo uzbuđenje, ono tiho, prigušeno uzbuđenje, u kojem svi (ili barem

gotovo svi) isto misle, ali svi i šute, jer se nitko ne usuđuje išta predložiti da ne ispadne »kukavica«. Po nekom prešutnom sporazumu nastavismo brati jagode, ali samo s ove vanjske strane. Unutrašnju, onu prema šumi prepustimo medvjedici i njezinim mladima...

Ovdje, na Rupčinki mijenjamo i smjer našeg daljnog putovanja. Na jug, kamo smo mislili ići, ne možemo jer su se pred nama digla strma, gusto pošumljena brda. Zato krenusmo na zapad i uskoro nađosmo na prilično još dobro očuvan stari seljački put, koji nas uvodi u šumu što se u nizu terasa penje prema Premužičevoj stazi. Na svakoj terasi lijepa čistina s bujnim travnjakom guste, sočne, tamnozelene trave, koja kao da te zove da se zaustaviš i odmoriš na njoj. I odmorimo se na jednoj. Uzivamo u ljepotama panorame pred nama: Rupčinke i Štokić-dulibe, i iza njih Slaga, i Osake, i Cipaljskog vrha, i još dalje: Medina Golića i Medvidova brda, čiji se vrhovi dižu iz nepreglednog mora šume što se pruža odavde sve tamo do Štirovače i još dalje prema Lici. Gledamo to i razgovaramo o tome kako je priroda ovdje širokom rukom dariovala ljepote — samo, na žalost, teško dostupne ljudima. I bit će takve sve dok se negdje na Velikom Alanu ne uredi odgovarajuće objekte i omogući razvitak planinskog turizma..

Još malo penjanja strmim puteljkom i evo nas na Premužičevoj stazi. Izbili smo na nju na samom početku onoga njezinog velikog kamenog zavoja kojim se probija na istok, da zatim opet skrene na jug — prema Ograđeniku. No, mi ne ćemo tim smjerom nego prema sjeveru, natrag Za kosicu. Staza je tu lijepa, čvrsta, široka, no uskoro ulazi u predio strmih livada gdje se pretvara u uzak puteljak i čas se vere, čas spušta, pa ti se katkada na onoj visini (1300—1400 metara) čini da ni ne hodaš zemljom nego lebdiš na samom rubu Velebita. To više što se odmah ispod nje strmo provaliilo Podgorje sa svojim čudesnim kamenim reljefom. U njemu jasno razabiremo Prošenički kuk i Klance, pa duboki kanjon Turskih vratata i povrh njih golemi toranj Strogira. Ispod njih krvuda Jadranska magistrala, po kojoj jure automobili blješteći na jarkom kolovoskom suncu. Dalje, iza nje, vide se strmi rubovi Burnjače i Zavrtnice, čije su se kamecene drage zarile duboko u Velebit. Nešto sjevernije naslućuje se uvala jablanaka luke, otkuda ne prestano izlaze trajekti, prevozeći na Rab i Pag turiste sa svih strana svijeta. A one nevidljive točkice, što onako brzo režu

morskom površinom, ostavljajući iza sebe blistavi lepezasti rep, ono su — gliseri.

Idemo polako, oprezzno, uskom kamenom Stazom iznad kosih travnjaka čije me dubine nekako privlače, tako da se ponekad hvatam instinktivno gornje strane. Od časa se do časa zaustavljamo da se nagledamo podgorskih ljepota Velebita i njegove obale, žaleći u razgovoru što se onim brojnim turistima dolje ne omogući da upoznaju i ove njegove druge, planinske ljepote. A da ih ima koji to žele, najbolje svjedoče oni pojedinci ili skupine (među kojima najviše ima stranaca) što se na svoju ruku usuđuju uputiti ovamo i zaustavljaju se često kod nas, Za kosicom, da zatraže kakve upute ili samo čašu vode...

Penjući se prema Visibabi (koju sada obilazimo sa zapadne strane) Staza se opet širi i poprima svoj normalan oblik, pa se lakše ide. A nema više ni onih otvorenih dubina, jer se tu pružila stara branjevina, čija šuma mjestimice dopire do same Staze, a iza Visibabe je čak i prelazi, pa tu sada hodamo fino, komotno, debelim šumskim hladom. Dane nam priopovijeda da je ta branjevina podignuta negdje potkraj prošloga stoljeća i da mu je njegova majka kazivala, kako je i ona još kao djevojka sudjelovala u njezinu pošumljivanju.

— Znači, ima više od sedamdeset godina — rekoh.

— Svakako — odvrati on.

— Kako šuma sporo raste!

— Da — reče Dane. — Sporo raste ali se brzo uništava!

Iza Baričevskog Dolca ponovno prijedosmo preko hrpta Plišivice i uđosmo u kontinentalni dio Velebita. Upravo u času kad od Alančića doletješe dva golema orla i stadoše kružiti nad Mirevom. Zaustavimo se da ih bolje promatramo kako kruže: polako, mirno, dostanstveno, ni ne mičući krilima. Obljetješi ne samo Mirevo nego i Plišivicu, i Zečjak, i Smrčevce, i Tuderevo, i Risovac — jedanput, dvaput, triput. A onda se, tamo iz Bila, negdje povrh Tudereva, najednom strmoglavljiše poput »štuka«. Na koga su se obrušili, taj je govor. Svejedno bio zec, lane, lisica, ptica ili zmija.

Cekali smo neko vrijeme da ih vidimo kad ponovno uvlete, ali ne dočekasmo. Sigurno su sjeli na koju od litica Risovca i komadaju svoj pljen. Zato nastavimo put, berući zeleni list bejavice i ljubičasti cvijet vriska za čaj. S one strane Mireva, iz našeg naselja Za kosicom, vijala se modro plavičasta perjanica dima, kao da nas pozdravlja na povratak.

Konfuzija oko korabskih vrhova

TEODOR ANDREJEVIĆ

NOVI SAD

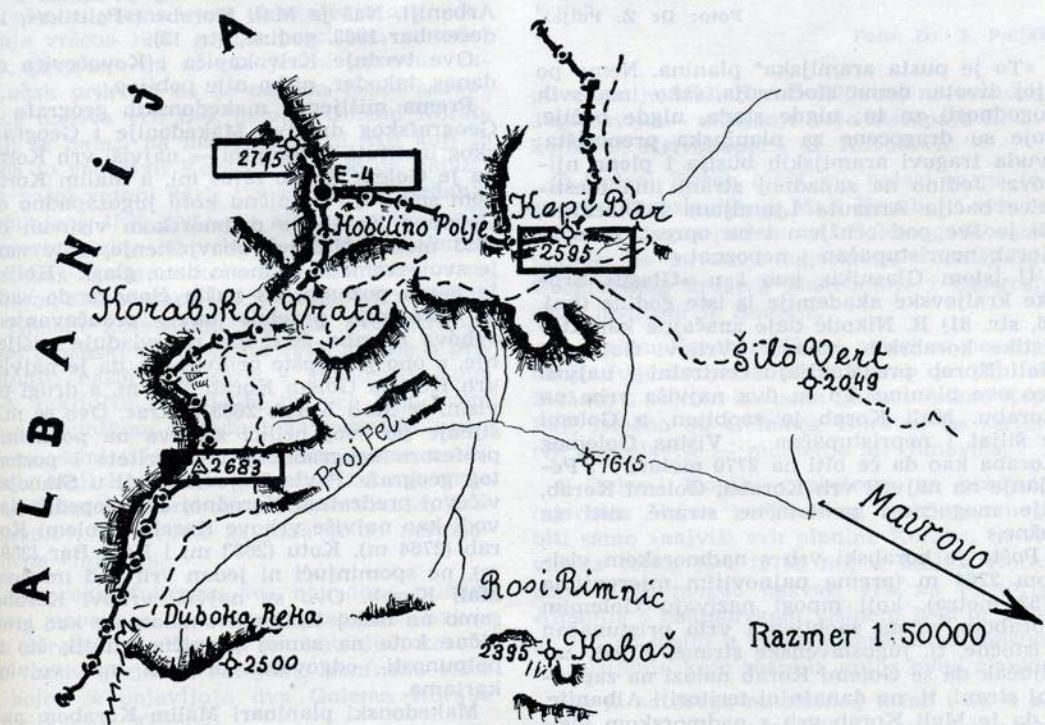
Planinski masiv na samoj jugoslavensko-albanskoj granici — Korab, sa nadmorskom visinom od 2753 metra, ostao je do danas geografski nedovoljno ispitana i proučena. O lokacijama i imenima njegovih najviših vrhova, sudeći po onome što je do sada objavljeno i u znanosti i kod planinara, još uvijek nailazimo na oprečna mišljenja i proizvoljnosti.

Postoje izvjesna opravdanja za ovakvo stanje, kao i objektivni faktori koji su otežavali sistematsko proučavanje i posjećivanje Koraba. To su prije svega pljačkaške bande koje su desetljećima ovim područjem vladale, sve do 1925. godine. Drugo, uspostavljanjem srpsko-albanske granice 1913. godine, kada je Albanija dobila nezavisnost, korabski masiv bukvalno je presječen grebenskom linijom na dva dijela — zapadni, koji je pripao Albaniji i istočni, koji je pripao Srbiji, odnosno poslije 1918. godine Jugoslaviji. Tada su i za jednu i za drugu stranu ma kakva istraživanja u graničnom pojusu bila nepoželjna.

Ova su dva faktora nesumnjivo malobrojnim znanstvenicima otežavala ili onemogućavala proučavanje Koraba kao integralnog planinskog masiva. Stoga je o Korabu u stručnoj literaturi vrlo malo pisano. Naš poznati geograf i vrsni planinar i profesor beogradskog Univerziteta, Borivoje Milojević, u svojoj knjizi »Visoke planine u našoj kraljevini«, objavljenoj 1937. godine, Korab uopće i ne spominje!

Korab su u stvari geološki i geografski ozbiljnije proučavala samo dva istraživača — beogradski profesor Rista Nikolić 1911. godine i vodeći jugoslavenski istraživač Šar-planine i Koraba Dušan Krivokapić, prije i poslije drugog svjetskog rata.

Prva i do danas najiscrpljnija istraživanja Koraba obavio je profesor Rista Nikolić u julu 1911. godine. On je u Glasniku Srpskog geografskog društva od marta 1912. godine o Korabu napisao slijedeće:

Kabaš (2395 m) i glečersko jezero pod njim

Foto: Dr Z. Poljak

»To je pusta aramijska* planina. Nema po njoj života, nema stočarenja, iako ima svih pogodnosti za to; nigde stada, nigde baćije, koje su dragocene za planinska prenoćišta; svuda tragovi aramijskih busija i plena njihova. Jedino na zapadnoj strani ima mestimice baćija Arnauta Ljumljana i Dibralija, ali je sve pod oružjem i na oprezi. Zato je Korab nepristupačan i nepoznat.«

U istom Glasniku, kao i u »Glasu« Srpske kraljevske akademije iz iste godine (knj. 36, str. 81) R. Nikolić daje značajne karakteristike korabskih vrhova: »Vrhovi Golemi i Mali Korab predstavljaju centralni i najviši deo ove planine. To su dva najviša vrha na Korabu. Mali Korab je zaobljen, a Golemi je šiljat i nepristupačan... Visina Golemog Koraba kao da će biti na 2770 metara... Penjanje na najviši vrh Koraba, Golemi Korab, nije mogućnost sa istočne strane, niti sa južne.«

Pošto je korabski vrh s nadmorskom visinom 2764 m (prema najnovijim mjerenjima 2753 metra), koji mnogi nazivaju Golemim Korabom, zaista zaobljen i vrlo pristupačan s istočne, tj. jugoslavenske strane, slijedi zaključak da se Golemi Korab nalazi na zapadnoj strani, tj. na današnjoj teritoriji Albanije, a da je Mali Korab vrh s nadmorskom visinom od 2753 metra na našoj teritoriji.

* Aramijska = pljačkaš, razbojnik

Ovo mišljenje profesora Nikolića do danas nitko nije izričito pobijao, mada mnogi, kao što je rečeno, Golemim Korabom nazivaju vrh s nadmorskom visinom od 2753 metra.

Dušan Krivokapić u članku »Geografske beleške o Korabu« (»Priroda«, časopis Hrvatskog prirodoslovnog društva br. 8/1967) podržava mišljenje R. Nikolića o lokaciji Golemog Koraba i smatra da se najviši vrh korabskog masiva nalazi na teritoriji Albanije. On je, kako se u članku navodi, 1953. godine putovao po Albaniji i, pri pokušaju da se uspne na najviši vrh Koraba s albanske strane, saznao od albanskog graničnog oficira i mještana da Golemi Korab (Korabi Mad) leži u Albaniji, a da je vrh s nadmorskom visinom 2764 m ustvari Mali Korab (Korabi Vogl) koji pripada Jugoslaviji.

Krivokapić i u kasnijim napisima Malim Korabom naziva graničnu kotu s nadmorskom visinom 2764 m (Glasnik Srpskog geografskog društva br. 1/1968, str. 88). U članku »O velikim planinama i još većim greškama« (»Politika« od 25. januara 1970., str. 21) doslovno navodi: »Granična kota 2764 m na Korabu je Mali Korab. Glavni korabski vis, Golemi Korab, leži severozapadno od Malog Koraba...«, što znači na teritoriji Albanije.

To isto tvrdi i Božidar Kovačević, upozoravajući na greške o planinskim vrhovima u Statističkom kalendaru Jugoslavije za 1969. godinu. O Korabu njegova ispravka glasi: »Tu je pomenut Golemi Korab koji se nalazi u — Arbaniji. Naš je Mali Korab« (»Politika«, 19. decembar 1969. godine, str. 13).

Ove tvrdnje Krivokapića i Kovačevića do danas, također, nitko nije pobijao.

Prema mišljenju makedonskih geografa iz Geografskog društva Makedonije i Geografskog instituta iz Skoplja — najviši vrh Koraba je Golem Korab (2764 m), a Malim Korabom smatraju graničnu kotu jugozapadno od Golemog Koraba s nadmorskom visinom od 2683 metra. Njihovo obavještenje, koje nam je svojevremeno pismeno dato, glasi: »Koliko je nama poznato, od naših članova do sada se niko nije posebno bavio proučavanjem vrhova Koraba. Kod nas preovlađuje mišljenje, a ono je i opšte prihvaćeno, da je najviši vrh Koraba Golem Korab 2764 m, a drugi po visini je Mali Korab 2683 metra. Ovo se mišljenje po svoj prilici zasniva na podacima profesora beogradskog univerziteta i poznatog geografa Pavla Vujičića koji u Stanojevićevoj predratnoj Narodnoj enciklopediji navodi kao najviše vrhove Koraba: Golemi Korab (2764 m), Kotu (2683 m) i Kepi Bar (2593 m), ne spominjući ni jedan vrh pod imenom Mali Korab. Ovo su najviši vrhovi Koraba samo na našoj teritoriji i nalaze se kao granične kote na samoj graničnoj liniji, što u potpunosti odgovara prikazu na vojnim kartama.

Makedonski planinari Malim Korabom nazivaju vrh istočno od Golemog Koraba. U članku dobrog poznavaoца Koraba Miše Dimovića »Iskačivanje na Korab« (»Planinar-

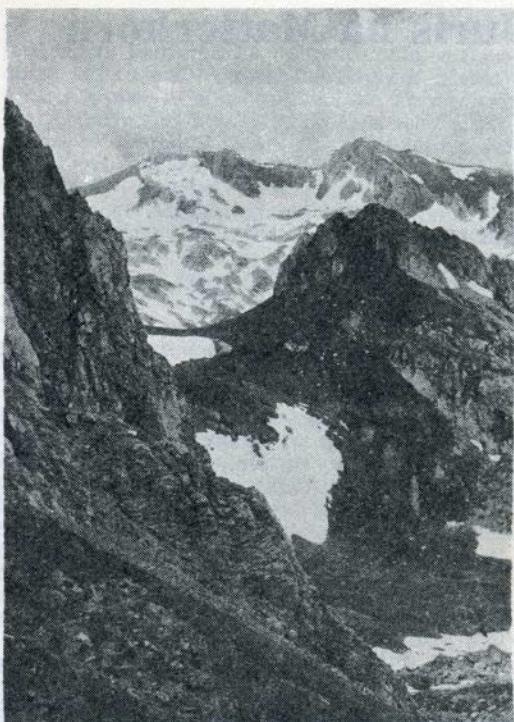
ski informator» Planinarskog saveza Makedonije br. 4—6 od 1973. godine) na jednoj skici Golemim Korabom nazvan je vrh s nadmorskou visinom 2753 m, a Malim Korabom (Mali Korab) vrh istočno od njega, bez navođenja nadmorske visine, ali koji može biti samo vrh prema vojnoj karti nazvan Kepi Bar, s nadmorskou visinom od 2595 metara.

Stvari, međutim, sasvim drugačije stoje s našim vojnim kartama na kojima je predstavljen korabski masiv. Posmatrajući ove karte u razmjerama dostupnim planinarima (1:100.000 i 1:50.000), možemo konstatovati da Vojno geografski institut ne imenuje korabske vrhove ni Velikim ni Malim Korabom. Naši graničari i ne znaju za ova imena, već korabske vrhove nazivaju prema graničnim stupovima koji se na ovim vrhovima nalaze (E-4, E-6). Tako se povodom pitanja da li je Korab viši od Triglava, u beogradskom listu »Politika« od 10. avgusta 1973. god., na str. 12 daje doslovno objašnjenje Vojno geografskog instituta: »Najviši vrh planine Korab je trigonometrijska tačka četvrtog reda 313 sa visinom 2.753 metra i 35 santimetra. Ona se nalazi na graničnom stubu E-4 na koji je usađen reper. Na predratnim kartama (kada se merilo sa početnim meridijanom od Pariza), visina ove tačke bila je 2.764 metra.«

Pošto su prema istom objašnjenju ova mјerenja vršena 1958. godine preciznim metoda-ma, preostaje da se kao jedini ispravan zaključak prihvati da je najviša točka korabskog masiva vrh E-4, ustvari Golemi Korab, koji se nalazi na našoj teritoriji. Ali koji je sada to vrh Mali Korab i gdje se on nalazi? Na našoj vojnoj karti Debar 1:50.000 (izdanje dopunjeno 1935 god.), na albanskoj teritoriji, sjeverozapadno od vrha E-4 (dakle Golemog Koraba), opažamo kotu s nadmorskou visinom od 2745 metara. To je drugi vrh po visini u cijelom korabskom masivu. Promatraljući ovaj albanski vrh augusta 1975. godine u prisutnosti naših graničara, s graničnog stupa E-4, zaključili smo da bi taj vrh i po svom geomorfološkom izgledu i kartografski utvrđenoj visini (2745 m) s pravom mogao nositi naziv Mali Korab. Da li su baš taj vrh smatrali Golemim Korabom profesor Nikolić, Krivokapić i Kovačević za sada je to nerazjašnjena činjenica.

Ako rekapituliramo sva navedena mišljenja i stavove o imenima i lokacijama najviših korabskih vrhova, a promatraljući korabski masiv u cjelini, dobijamo konfuznu sliku u kojoj se pojavljuju dva Golema Koraba i četiri Mala Koraba!

1) Golemi Korab (procijenjene visine 2770 m) nalazi se na teritoriji Albanije, a drugi vrh

Pogled s Golemog Koraba u Albaniju na Mali Korab

Foto: Dr. Z. Poljak

po visini je Mali Korab (2764 m) na teritoriji Jugoslavije — mišljenje koje zastupaju R. Nikolić, D. Krivokapić i B. Kovačević.

2) Golem Korab (2764 m), nalazi se na teritoriji Jugoslavije, a Mali Korab je vrh od 2683 m, jugozapadno od Golemog Koraba, također na teritoriji Jugoslavije — mišljenje Geografskog društva Makedonije i Geografskog instituta iz Skoplja.

3) Golem Korab (2753 m) nalazi se na eritoriji Jugoslavije, a Mali Korab je vrh od 2595 m, u vojnim kartama imenovan kao Kepi Bar, istočno od Golemog Koraba, na teritoriji Jugoslavije — mišljenje M. Dimovića.

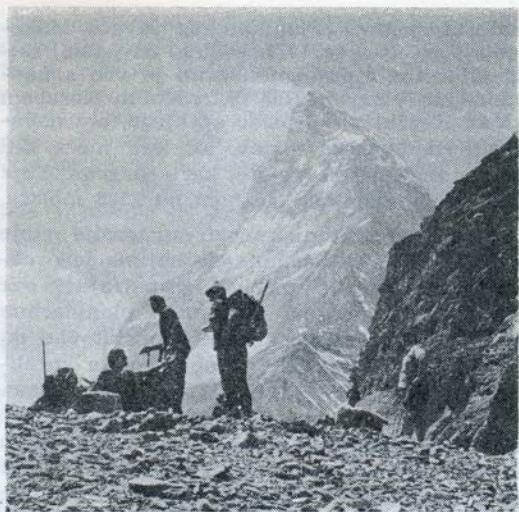
4) Golemi Korab, s obzirom na precizna mјerenja Vojno geografskog instituta, može biti samo »najviši vrh planine Korab«, tj. vi-vinska točka E-4 (2753 m), a Malim Korabom bi se mogao nazvati vrh na teritoriji Albanije s nadmorskou visinom 2745 m, drugi vrh po visini u cijelom korabskom masivu — mišljenje koje zastupa autor ovog članka.

Šta je od svega navedenog točno i da li su imena i lokacije korabskih vrhova točno definirani, ostaje da najpozvaniji o tome daju svoju riječ.

Juriš na Matterhorn

ŽELJKO GOBEC

BALSTAHL, Švicarska

Već davno su umrli slavni osvajači Matterhorna Vimper i Kroz, a naše su misli još u vijek s njima. Oni su dio svojeg entuzijazma i svojeg duha ubacili u naša tijela. Razmišljajmo koliko su teških dana oni proveli u borbi s Matterhornom, a da ih borbeni duh nije napustio. Od 1857. do 1865. trajala je borba za Matterhorn, oštru pravilnu piramidu koja se diže do visine od 4486 m. Osvojena je 14. srpnja 1865., ali i nakon 108 godina još uvijek zadaje muke alpinistima i guta svoje žrtve.

Dobro znajući moć te planine, ipak se odlučujemo i mi, članovi švicarske sekcije »Vimpera«, na borbu s tom planinom. U septembru 1969. godine bilo je lijepo vrijeme te krenemo jedne subote put Zermatta. Imamo jedan dan vremena da osvojimo vrh, jer smo subotu utrošili da stignemo do polazne točke na 3200 m, do Hornli-kuće, gdje smo i spavali. Subota je bila lijepa, no magla je počela već na visini od 2200 m, tako da vrh nismo niti vidjeli. U toku noći supruga me probudi i tada prvi puta ugledam tu veličanstvenu piramidu obasjanu mjesecinom. Nakon toga nismo mogli više spavati. Prevrtili smo se po krevetu i već u tri sata ustali da krenemo. Put nam nije bio poznat, no prepustili smo se svom smislu za orijentaciju. Ušli smo u stijenu prilično teško, jer je bila sledena, no puzajući do prvog kлина osiguram Vladika i za malo vremena smo u stijeni. Baterije žmirkaju i mi polako nastavljamo. Krećemo desno i odmah evo stijene četvrtog stupnja. Penjemo se do vrha prvog tornja i spuštamo na drugu stranu. Iako uvidamo da smo izgubili dragocjeno vrijeme, jer su već drugi navezi ispred nas, još ne gubimo nadu nego nastavljamo punom parom dalje. Vrijeme se mijenja iz minute u minutu, a magla sa snijegom ne da da vidimo dalje od dvadesetak metara. Nakon šest sati stizemo na bivak Solvej, 4001 m. Neke navezi produžuju dalje, no mi ćemo pričekati razvoj vremena. Snijeg i dalje pada, pa

kad smo vidjeli da se navezi s vodičima povlače, vraćamo se i mi. Umorni smo i promrzli, jer sada je počela i kiša sa snijegom, a vjetar se pridružuje kao da nas želi skinuti sa stijene. »Kralj Alpa« ne želi da mu smetamo u njegovim pripremama za zimski san. Skližemo se, nekoliko puta se i vraćamo jer smo zalutali, no nakon svih muka stizemo do kuće gdje nas dočekuju naše obitelji, sretne što je sve dobro prošlo. Posljednjim sna-gama trčimo da uhvatimo žičaru, spuštamo se u Zermatt, utrčavamo u vlak, a poslije toga slijedi još puna tri sata vožnje autom do kuće. Moji svi spavaju, a ja vozeći razmišljjam o tome kako ću možda ipak jednom zrobiti tog diva. Stekao sam iskustvo da nam dva dana nisu dovoljna za uspon, nego da treba najmanje tri do četiri dana.

Dolazi 1971. godina. U dogovoru s matičnim društvom iz Zagreba sastajemo se u Šamouniju i penjemo na Mont Blanc i nakon toga odmah nastavljamo, po divnom vremenu, u Zermatt radi ponovne borbe s Matterhornom. Stigli smo po danu i ugledali kamenitu piramidu kako se kupa u suncu. Bilo nas je deset, a krenulo u stijenu pet: Vlado i ja u jednom navezu, a Fred, Janko i Mišo u drugom. Načinili smo niz grešaka. Svi smo se ukopčali u jedan navez tako da je voda morao po jedan sat čekati na osiguravaliju posljednjega iz naveza. Krenuli smo rano ujutro, ali smo opet napravili istu grešku kao pri prvom usponu: išli smo preko prve stijene umjesto oko nje i tako izgubili jedan sat. Na Solvej bivaku se odmaramo, a drugi odlaže dalje. I opet greška! Kada smo krenuli dalje postalo je sve teže. Sunce sije, upravo peče; mažemo se svim mastima koje imamo, no koža gori. Vrat mi je sav izgorio, tako da sam ga od bola jedva pokretao. Janko je crven kao u doba karnevala.

Na prvom snježištu nastaje rasprava. Mišo i Janko žele se vratiti ili će nas tu pričekati.

Ja sam protiv toga da se razdvajamo, pa nastavljamo svi dalje. Dok nas u prsa grijе sunce, leđa nam se smrzavaju. Dolazimo na 160 m ispod vrha. Stojim na stijeni petog stupnja teškoće i čekam da me svi stignu. Vlado je ubrzo tu i sada obojica drhtimo od hladnoće: nalazimo se u sjevernoj stijeni pa nas sunce više ne grijе, a na visini od 4200 m temperatura je oko nule. Mišo ne može dalje, popuštaju mu ruke na užetu. Vrijeme prolazi, umorni smo, a sunce se približava zalazu. Još jedan pogled na vrh okupan u suncu i slijedi povratak, kako bismo se do noći vratili do prvog bivaka. Nastupa mukotrpno spuštanje i već po mraku dolazimo do Slovej bivaka. Vode nema, žedni smo. Mišo pokraj bivaka postavlja konzervu da u toku noći s krovom nakupi snježnice za piće. Gledam u dolinu gdje se svjetlujući svjetla i razmišljam o stijeni Matterhorna, o strahovitim strminama, koje ga čuvaju sa svih strana, o mrazu i ledenoj koru, o čovjeku koji precjenjuje svoje mogućnosti, o udesima koji nas pogadaju. U takvim mislima sam i zaspao. Probudio sam se oko tri sata. Još je mrak. Slušam kako svi teško dišu, spavanje na toj visini je posve drugačije; srce brže radi i organizam se brzo umira.

Dijemo se i spremamo za silaz. Mišo odlazi po vodu, no njena je površina smrznuta. Probijamo ledenu koru, iscijedimo jednu citronu i dijelimo to malo hladne vode umjesto čaja. Svaki komadić hrane dijelimo na pet dijelova. Nakon takvog doručka započinjemo se spuštati. Razočarani smo, jer nismo uspjeli, no bolje je i tako nego nepromišljeno srljati u opasnost. Stizemo popodne u kamp, gdje nas naši dočekuju sretni što smo se vratili. Na rastanku Vlado i ja se dogovaramo da iduće godine pokušamo ponovno.

Došla je i 1972. godina. Za uspon na Matterhorn izabrali smo 15. kolovoza. Iako sam gođišnji odmor proveo na moru, trenirao sam svakog jutra. Plivao sam dva do tri kilometra s perajama, a to je za noge odličan trening.

Vlado je kupio nove dereze. Imali smo i karabiner za apsajlanje, te jedan cepin koji smo skratili za penjanje u Matterhornu. Prognoza vremena nije nam bila naklonjena, jer se predviđalo svako poslijepodne kiša i grmljavina. Stigli smo u Zermatt. Tu je gužva kao na stadionu za vrijeme nogometne utakmice. Sunce i oblaci se brzo izmjenjuju. Za vrijeme vožnje žičarom počelo je da kiši i grmi; kabina se opasno njiše pod naletima vjetra. Gledamo lica oko nas. Sve su to ljudi koji žele zakoračiti na vrh. Tek što smo izšli iz žičare na Crnom jezeru, morali smo se skloniti, jer je kiša nemoguće padala. Oblaćimo vjetrovke i kapuljače i krećemo dalje po kiši do kuće. Idemo i kisnemo. Začas smo sasvim poklisi, no nakon dva sata stizemo do kuće. Onako mokri dobivamo odmah svoje krevete u sobi na trećem katu. Presvučeni, odlazimo u zajedničku prostoriju. Ljudi se stiskaju pokraj tople peći, tako da se ne može niti maramica posušiti. Svi su zamišljeni. Listamo knjigu gostiju i tražimo je li tu bio tko

od naših iz Zagreba. Nitko, ali zato tri grupe iz Kranja: jednu od 12 članova vodio je Sazonov i svi su došli na vrh! Predvečer prestaje kiša, a pojavljuje se sunce. Iako se na vrhu Matterhorna još kovitlaju oblaci i magla, planinari su odmah živnuli. Stigli su i neki navizi s vrha. Kažu da je stijena zaledena i da ima mnogo snijega. To nas nije obeshrabril, iako mnogi odmah odustaju od uspona čekajući bolju priliku. Poslije večere razrađujemo plan. Do 4000 m visine idemo nenavezani, svaki za sebe. Dobro smo pripremljeni za uspon, pa to sebi možemo dopustiti. Osim toga u stijeni nema mogućnosti osiguranja i pad jednoga značio bi i pad drugoga. Polako je zamro razgovor i čuje se karakteristično disanje na toj visini. Prijе uspona nikada dobro ne spavam i noć provodim u nekom dremažu, čekajući polazak u stijenu. Fosforne kazaljke na satu lagano se pomiču u mraku. Oko jedan sat u noći začinju se prvi zvukovi klinova i karabinera. Neki su dobro poranili. Skačem i ja iz kreveta. Vlado se diže i po običaju uvijek traži svoje stvari. Nebo je veličanstveno: prekriveno je srebrnim sjajem zvijezda. One sjaju mnogo ljepše i bistrije na toj visini. Samo, hoće li ostati ovako vedro?

Krećemo u stijenu i dobro napredujemo. Kako se na istoku pomalja zora, tako polako dolaze i oblaci. Sunce nas obasjava na visini od 3800 m. Tu susrećemo neku alpinističku školu i njihov vodič oštro nam prigovara što smo nenavezani. Oko sedam sati smo na Slovej bivaku. Tu je uvijek gužva, jer bivak ima svega četiri kvadratna metra, a baš je ove noći u bivaku zbog nevremena ostalo da spašava 24 planinara. Navezujemo se i krećemo dalje. Stizemo na prvo snježište. Stavljamo dereze. Snijeg je prilično čvrst, tako da ne propadamo mnogo, ali je disanje sve teže, a vjetar nam u lice nanaša zrnati snijeg. Sada smo u sjevernoj stijeni i postaje sve hladnije. Rukavice su nam mokre, ali ih moramo imati jer smo u najtežem dijelu stijene. Penjemo se oprezno jer je stijena okomita i konačno stizemo do fiksnih užeta. Penjemo se samo rukama i vršcima dereza. Vidljivost je slaba, jedva vidim Vladeka na deset metara. Nakon prilično akrobatskog penjanja konačno izlazimo na snježište, posljednju veliku prepreku prije vrha. Visinomjer pokazuje da smo 40 metara ispod vrha. Idemo polagano, svakih pet koraka stajemo i odmaramo se. Na domaku smo pobjede. Vjetar i snijeg kao da jenjavaju. Stišemo zube i mislimo kako nas ništa više ne može zadržati. Misli mi se stalno vraćaju prvim osvajačima ove stijene.

Evo nas na vrhu! Šutimo i gledamo na sve strane. Magla se diže i spušta velikom brzinom. Na trenuatke se pojavi i sunce. Kratki pogled osjećamo kao nagradu za sav svoj trud. Zabudimo na vrhu zastavu »Vihora« i gledamo kako veselo leprša. Ona je pozdrav svijetu u ime svih članova našeg društva i onih koji su sada kod kuće. Upisujemo u dnevnik vrijeme dolaska: 9,45 sati (dakle, išli smo odlično: 5 sati i 45 minuta uspona). Silazimo pedesetak metara do križa na talijan-

skoj strani i tu načinimo malu kamenu piramidu, unutra stavljamo žig našeg društva. Još jedan pogled na vrh i slijedi silaz istim putem.

Ne silazimo brzo, jer nam je stalno na pameti kako su prvi osvajači baš u svojem triumfu na povratku zaglavili. Oprezni smo jer sada ima problema prilikom mimoilaženja s drugim navezima koji idu prema vrhu. Snijeg opet pada. Kod bivaka skidamo dereze, razvezujemo se i uskoro izlazimo iz stijene. Tu smo se zagrlili i čestitali jedan drugome na

uspjehu. Stižemo u planinarski dom baš kad je nevrijeme opet započelo svoj ples oko vrha Materrhorna. Koliko god smo zadovoljni, potresna nas je vijest, da su dva Španjolca poginula u osvajanju vrha. U domu nema prave veselosti, a zastava kantona Valis spuštena je na pola kopla. Ujutro moramo čekati do 11 sati da prestane vjetar i kiša, a tada odlazimo opraštajući se od vrha. Matterhorn nam je zadao mnogo nevolja ali smo ga u trećem pokusu, nakon četiri godine truda, ponosnog, ipak okovali svojim lancima.

Planinarski put oslobođenja »Planine Jugoslavije«

Planinarski put oslobođenja »Planine Jugoslavije« uspostavio je Planinarski savez Jugoslavije. Uspostavljanje puta imao je cilj da planinari i drugi ljubitelji prirode usponima na pojedine vrhove Jugoslavije bolje upoznaju svoju užu i širu domovinu, njene planinske ljepote te kulturno-historijske tekovine naroda i narodnosti Jugoslavije. (član 1. Pravila)

Na Dan borca 4. srpnja 1976. g. na vrhu Triglava, u prisutnosti velikog broja planinara i predstavnika republičkih i pokrajinskih planinarskih saveza, svečano je otvoren Planinarski put oslobođenja »Planine Jugoslavije«. Otvorene je planirano još u okviru proslave 100. obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji 1974. g., međutim, pripreme su se zbog rasprava o konцепciji i zakašnjele izrade tekstova i karata pojedinih saveza, produžile pune tri godine.

Planinarski put oslobođenja obuhvaća ukupno 14 vrhova u Jugoslaviji i to po dva u svakoj SR i po jedan u SAP. Izbor vrhova izvršili su savezi ovako:

- SR BiH: Maglić i Zelena glava (Prenj)
 - SR Crna Gora: Bobotov kuk i Kom (Vasojevića Kom)
 - SR Hrvatska: Klek i Crikvena (Velebit)
 - SR Makedonija: Solunska glava (Jakovica) i Pelister
 - SR Slovenija: Triglav i Raduha (Savinjske Alpe)
 - SR Srbija: Pančićev vrh (Kopaonik) i Trem (Suva planina)
 - SAP Kosovo: Đerovica (Prokletije)
 - SAP Vojvodina: Crveni čot (Fruška gora)
- Dnevnik, koji je izradio PSJ, sadrži pravila, opise pristupa, mogućnosti noćenja i greben-ske karte svih vrhova. Dnevnic se nabavljuju preko republičkih i pokrajinskih saveza po cijeni od 40 dinara. Dnevnik se nakon obilaska šalje na adresu PS Jugoslavije, koji provjerava ispunjene uvjete i izdaje obilazniku spomen-značku. Značka je uvećani znak PSJ s natpisom »Planine Jugoslavije«.

Osim na vrhu Triglava, na dan otvorenja izvršeni su usponi i na ostale vrhove koje put obuhvaća, i na svakom su od njih u isto vrijeme održane prigodne svečanosti. Steta što ideja, da se svečanost otvorenja s Triglavom penosi na sve KT putem amaterskih radio stanica i da se izmijene pozdravi, nije uspjela. Uspjela je samo veza s Klekom i to poslije svečanosti, te veza sa Zavižanom, ali dan ranije. Na Kleku se u zakazano vrijeme okupilo oko dvjesto planinara, uglavnom iz Zagreba i Ogulina, a na Crikveni pedesetak članova PD »Vihor« iz Zagreba, PD »Visočica« iz Gospića i PD »Paklenica« iz Zadra.

Otvorene puta održano je po prekrasnom vremenu i u prekrasnom ambijentu Triglava čiji vrh je još djelomično bio pod snijegom i okičen zastavama svih republika. Točno u 10 sati predsjednik PZ Slovenije dr Miha Potočnik izrekao je pozdrave i dobrodošlicu svim prisutnima, a nakon toga je predsjednik PSJ Božidar Škerl otvorio put presjecanjem jugoslavenske trobojnice koja je bila razapeta između dva skijaška štapa. Upućujući svim planinarama Jugoslavije srdačne pozdrave, uz sretan put po planinama Jugoslavije, tom je prilikom među ostalim rekao:

»Jugoslavenska planinarska transverzala znači daljnji doprinos razvijanju i produbljivanju bratstva i jedinstva među našim narodima i narodnostima, što znači još potpunije upoznavanje neiscrpnih prirodnih ljepota naše zemlje, znači nova poznanstva, nova prijateljstva, nove radosti i doživljaje, koji će nam ostati u trajnom sjećanju.

Planinarski put oslobođenja »Planine Jugoslavije« predstavlja daljnju afirmaciju i jačanje planinarske organizacije Jugoslavije i planinarskih organizacija socijalističkih republika i pokrajina. Kao što nas nebrojene planinarske staze međusobno povezuju i učvršćuju, tako neka ova jugoslavenska planinarska transverzala, bude magistralna staza jugoslavenskog planinarstva, neka to bude put prijateljstva, razumijevanja i poštovanja među svim jugoslavenskim planinarama i svima onima koji će se kretati tim putem«.

NIKOLA ALEKSIĆ

Sovsko jezero

TOMISLAV ĐURIĆ

VARAŽDIN

I Slavonija ime svoje »morsko oko«, poput onog u poljskim Tatrama. Skriveno je od znatiželjnika, za njega ne znaju turisti, do njegovih voda ne navraćaju kupači. Krije se to jezero, Sovsko jezero, na rubu Požeške kotline, u njedrima Dilj-gore i za njega zemljopisci kažu da je jedini ostatak Panonskog mora u Hrvatskoj.

Istina, voda Sovskog jezera slatkog je okusa ali se kroz toliko milenija morala »osladiti«. Jedino slojevi vapnenca što izviruju iz zemlje oko jezera, išarani fosilima riba i školjaka, govore o nekadašnjem moru.

Citajući zapise starih zemljopisaca o Sovskom jezeru mogle bi se stvoriti predodžbe o našim »tatranskim modrim i morskim očima« i očekivati susrete s bogatim ptičjim svijetom — divljim patkama, pliskama i roncima što prelijetaju slavonskim sredogorjem. Ali sada, nakon osam decenija od tih zapisa, malo je toga ostalo vjerno nekadašnjem ambijentu.

Krenuli smo ljetnog dana tragom starog zapisa slavonskog kroničara Julija Kempfa, koji je krajem prošlog stoljeća promatrao i opisivao život Sovskog jezera. Vozimo se od Požege kroz Čaglin do Ruševa. Smiren je to kraj, bez ritma suvremenog bučnog života, izvan većih prometnica, kraj koji još »miriše« na stare seoske zajednice i pobuduje romantičarska razmišljanja o nekadašnjoj idiličnoj Slavoniji.

Kod kapelice u Ruševu ostavljamo automobil i dalje valja krenuti pješice. Malo cestom, pa desno poljskim putom kroz oranice i pašnjake. Žetva je! Žetva na stari slavonski način. Padaju otkosi ispod britkih kosa. Dočekuju ih žene srpopivima. Kosci u gaćama narodne nošnje. Ujarmljeni volovi vuku kola s »granicama« (snopovima) pšenice.

Prolazimo kraj usamljenog hrasta pod čijom se hladovinom odmara nekoliko staraca. Na naš pozdrav otpozdravljaju otegnuto, ponalo začuđeno.

— Kuda? Do Sovskog? Još pola sata pa ste gore, upućuju nas seljaci. A slikat ćete? Nema tamo ništa. Pa, ni mi ne zalazimo do jezera. Možda poneki lovac.

Još nekoliko riječi o slaboj žetvi i još slabijoj zemlji, pa nastavljamo putom prema vrhu. Redaju se oranice, voćnjaci, a poslije je sve više šume. Poljski puteljak pretvara se u stazicu, koja postaje sve strmija. I kada smo se najmanje nadali, naišli smo na jezero. S tri strane obala je povиšena i šumovita, pa je prilaz moguć samo s jedne, one

niže strane, kroz trstiku, koja inače okružuje vodenu površinu.

Malo smo razočarani. Očekivali smo više. Obilazimo, gledamo.

— Istina, tješimo sami sebe, nije to veliko jezero, ali je ipak jedinstveno. Postoji na ovoj visini (oko 300 metara) već tisućama godina. Zauzima površinu od oko jednog katastralnog jutra i duboko je oko desetak metara u središnjem dijelu. Naokolo su brežuljci s hrastovom šumom. Kada bi se malo pročistile obale, pokosila trstika i uredio pristup, moglo bi ovdje nastati privlačno izletište. Slavonski Brod je u blizini, odmah s druge strane Dilja.

Pravimo snimak upravo s onog mjesta što su nam pokazale fotografije Julija Kempfa od prije osamdesetak godina. Izmijenio se ovdje krajolik samo toliko, koliko je voda ustupila mjesto trstiki. Nema više ni močvarnih ptica čije je to nekada bilo veliko stjecište.

Vraćamo se niz Dilj. Kosci nam odmahuju.

Ruševostaje iza nas, kao i Djedina Rijeka, Buk, Pleternica. Skrećemo lijevo u Posavинu. Iza Grižića na drumu krdo svinja i poneka ovca, koje čuvaju djevojke u narodnim nošnjama. Dukati na ušima. Prilika za kolor snimak.

— Oćel' bit lipa slika — upita jedna od njih. U ruci drži velik komad kruha s debelim premažom pekmeza od šljive, koji joj je umrljao crvene usne i rumene obrale. Objasnili smo joj, da to neće biti »prava« slika, već onakva, kakova se iz aparata prikazuje na platnu. Odmahujemo rukom na pozdrav i za nepunih pola sata smo na staroj cesti Zagreb — Beograd, kod Andrijevaca. Nestaje idila, ali ostaje sjećanje na jedan slavonski kraj. U ovom kutu, ovičenom rijekom Orlijavom i Dilj-gorom, još živi na izmaku starog, ali se spremaju da svakog trenutka ustupi mjesto suvremenom načinu življena.

Orijentacijski sport

● **Osmo pojedinačno prvenstvo PD »Slijeme«** održano je na obroncima Medvednice u selu Vidovcu, okolica Markuševača, 11. 4. 1976. godine. Natjecateljske staze postavio je ing. Marijan Zunić. Sudjelovalo je 44 natjecatelja iz Zagreba, Varaždina, Srijemskih Karlovaca, Novog Sada i Smidereva. Rezultati u A kategoriji (11 KT, 21 natjecatelj): 1. Zlatko Šmerle, PD Rvana Gora, 91; 2. Jerko Spahija, PD Rvana Gora, 98,40; 3. Josip Puško, PD PTT Slijeme, 98,42; B kategorija (18 natjecatelji, 7 KT): 1. Kiril Velkovski, VP 1315 Zagreb, 99; 2. Zdenko Kereša, PD Rvana Gora, 108; 3. Vlatko Sabolić, PD Rvana Gora, 110; C kategorija (5 natjecateljki, 7 KT): 1. Vlatka Simić, PD Zagreb-matica, 170; 2. Jadranka Graševac, PD Zagreb-matica, 176; 3. Mirjana Senfner, PD PTT Slijeme, 192. Primjenjuje se napredak organizacije i sve bolje trasiranje natjecateljske staze. Već drugu godinu dolazi do susreta pripadnika republike i pokrajina, a rezultat toga bio je sastanak zainteresiranih društava na Papuku 1. 11. 1975. koji bi trebao postati tradicionalan. Tamo su utvrđeni jedinstveni kriteriji za pojedinačna natjecanja i određeni datumi natjecanja. Ovo natjecanje je prvo u sklopu tog dogovora. Slijedeći susret bit će na Fruškoj gori u okolini planinarskog doma na Stražilovu pod nazivom »Stražilovski kup 1976«, a dan kasnije »Memorijal Drugovačkih partizana« nedaleko Smedereva.

● **Ništa nas ne smije iznenaditi.** Pod tim imenom je na južnim obroncima Medvednice od Tunela (Dolje) prema Stefanovcu održano 25. 4. 1976. pojedinačno orijentacijsko natjecanje u akciji »Ništa nas ne smije iznenaditi«, pod pokroviteljstvom POZ-a, a u organizaciji PD PTT Slijeme. Natjecateljske staze postavio je Cedrolim Gros. Rezultati natjecanja: A kategorija (13 natjecatelja, 8 KT): 1. Josip Puško, PD PTT Slijeme, 103; 2. Miroslav Zunić, PD PTT Slijeme, 107; 3. Darko Sakar, PD Zagreb-matica, 108; B kategorija (5 natjecatelja, 4 KT): 1. Ninko Grčić, PD Zagreb-matica, 80; 2. Branko Jurišić, PD PTT Slijeme, 82; 3. Kiril Velkovski, VP 1315 Zagreb, 193; C kategorija (5 natjecateljki, 4 KT): 1. Nada Grčić, PD Zagreb-matica, 121; 2. Nada Abramović, PD PTT Slijeme, 122; 3. Ankica Dvorská, PD Vihor, 128. Smanjen broj natjecatelja, iako na povoljnijem terenu i dobro konceptijski zamislenoj stazi, opravdava se nizom akcija u okviru akcije »Ništa nas ne smije iznenaditi«. Vrijedno je napomenuti ponovo uvestovanje pitomaca TSC JNA iz Zagreba.

● **XIX memorijal »Janko Mišić«** održan je u nedjelju 9. 5. 1976. u selu Rude, Samoborskoj gorje, pod pokroviteljstvom POZ-a u akciji »Ništa nas ne smije iznenaditi«, u organizaciji PD Zelježničar. Natjecateljske staze postavio je Juraj Posarić. Sudjelovalo je 130 ekipa iz Zagreba, Beograda, Naši-

ca, Šida, osnovnih škola, sportskih društava i pripadnika JNA. Natjecanje se održalo u sljedećim kategorijama: KP — pioniri od 12 do 14 godina (3 KT); KMC — mlađi članovi od 15 do 40 god. (5 KT); KSC — stariji članovi preko 40 god. (4 KT). Rezultati natjecanja: KP (57 ekipa): 1. Japetić 22, PD Japetić, (Zužič) 66; 2. Rude 8, OS Rude, (Kuhtić) 73; 3. Rude 1, OS Rude, (Grgečić) 80; KMC (66 ekipa): 1. Japetić 5, PD Japetić, (Bezjak), 2,3; 2. Osvit 5, SD Osvit, (Plečko), 3,7; 3. Zastava 7, JNA, (Rajic), 5,8; KSC (5 ekipa): 1. Vihor 1, PD Vihor, (Kantura), 28,15; 2. Zelježničar 4, PD Zelježničar, (Lutz), 91,1; 3. Zelježničar 5, PD Zelježničar (Fon), 92,5. Interesantno je da je na ovom natjecanju prvi puta primjenjen nov način natjecanja, tzv. »Humani sustav«. Organizacija natjecanja bila je zadovoljavajuća, samo što natjecatelji nisu znali na koji način se natječe, osim da trebaju proći postavljenu stazu. Tradicionalni Memorijal J. Mišića jedno je od najmasovnijih natjecanja te vrste i smatramo da se na takvim natjecanjima ne bi trebali isprobavati novi matematički modeli.

● **Prvenstvo Hrvatske za podmladak i omladinice, VIII trofej Tušobić i Otvoreno prvenstvo Rijeke** istodobno su održani u okolini planinarskog doma Poklon, na padinama Učke, 23. 5. 1976. u organizaciji PJ Tušobić. Staze su postavili Veljko Brešan i Milorad Prijić. Sudjelovalo su 162 ekipa iz Rijeke, Opatije, Lovrana i Zagreba u sljedećim kategorijama: KPM — kategorija pionira, KPZ — kategorija pionirki, KOM — kategorija omladinaca, KOZ — kategorija omladinki. KSOM — kategorija starijih omladinaca i KSOZ — kategorija starijih omladinki. Rezultati prvenstva Hrvatske: KPM (70 ekipa): 1. Tušobić 33 (Šapić, Jeričinović, Saitić); 2. Tušobić 22 (Frančišković, Barać, Petranović); 3. Tušobić 46 (Sabljarić, Balarda, Rak); KPZ (42 ekipa): 1. Tušobić 12 (Vlašić, Marčović, Podrobnik); 2. Tušobić 11 (Samardžić, Saitić, Divić); 3. Tušobić 6 (Radosavljević, Muškarin, Skarpa); KOM (23 ekipa): 1. Tušobić 7 (Dajaka, Prpić, Banović); 2. Tušobić 8 (Stanićić, Radić, Juričić); 3. Tušobić 47 (Golob, Magaš, Mikulić); KOZ (12 ekipa): 1. Tušobić 4 (Arko, Tomasević, Grgurić); 2. PS Turnić 2 (Miletić, Paušić, Stipanov); 3. Tušobić 49 (Zgrabljić, Brajdžić, Coza). Pohvalno je da se na jednom natjecanju nade toliki broj mlađih natjecatelja. Tri prvi pobjednici ekipe dobiti su plakete Planinarskog saveza Hrvatske. Nadamo se da će doći do veće suradnje planinarskih društava, koja aktivno radi s podmlatkom, i do organizacije više natjecanja samo za podmladak ili u okviru postojećih natjecanja.

● **Vugrovec 1976.** Na istočnim obroncima Medvednice u okolini planinarskog doma Vugrovec održano je 23. 5. 1976. god. XI e-

kipno natjecanje i V ekipno natjecanje podmlatka planinara (pionira), povodom »Dana planinara PTT Hrvatske« pod nazivom »Vugrovec 76«, u organizaciji PD PTT Slijeme — Zagreb. Natjecateljske staze postavio je Josip Puško. Sudjelovalo su 42 ekipa iz Zagreba, Varaždina, Ljubljane i Sesvete, te pitomci TŠC JNA — Zagreb u sljedećim kategorijama. A — kategorija članova (6 KT), C — kategorija članica (3 KT) i D — kategorija pionira (2 KT). Rezultati natjecanja: A — kategorija (sudjelovalo 22 ekipa): 1. Rvana Gora 1, (Smerke, Kežić, Radeš) 85; 2. Slijeme 1, (Žunić, Batinović, Stimac) 86; 3. Vihor 2, (Šmid, Sambolek, S. Mesić) 105; C — kategorija (4 ekipa): 1. Zagreb 1, (Grčić, Simić, Podratnjak) 69; 2. Slijeme 1 (Abramović, Kulaš, Stefanović) 145; 3. Vihor (Fajdetić, Stipić, Tušek) 170; D — kategorija (16 ekipa): 1. Rvana Gora 4, (Jambriško, Zelezic, Kolačko) 23; 2. Rvana Gora 5 (Amadori, Planatak, Križnjak) 24,15; 3. Rvana Gora 2, (Buč, Poljak, Drožđek) 24,25. Moramo napomenuti da se ubuduće ne bi smjelo dogoditi, da se poplajuju termini dvaju ili više natjecanja, kao što se dogodilo ovoga puta, tj. isti se dan održavao Vugrovec 76 i VIII trofej Tušobić, velika smotra mladih. To nam je upozorenje da natjecanja treba planirati. Najbolji rad s podmladkom provodi se u Rijeci, Zagrebu, Varaždinu i Križevcima, ali se posljednji rijetko pojavljaju na natjecanjima. U tim mjestima se organiziraju natjecanja podmlatka.

● **Natjecanje »Rvana gora«.** U okolini dvorca Trakošćan PD Rvana Gora organiziralo je 6. 6. 1976. god. svoje treće pojedinačno orijentaciono natjecanje. Sudjelovalo je 35 natjecatelja iz Varaždina, Zagreba, Koprivnice, Sremskih Karlovaca i Radovljice. Rezultati natjecanja: A — kategorija (25 natjecatelja, 10 KT): 1. Čedo Gros, PD PTT Slijeme, 94; 2. Franjo Pekanović, PSD Stražilovo, 95; 3. Josip Dučak, PSD Stražilovo, 114; ekipno u A kategoriji: 1. Stražilovo (Pekanović, Dučak, Zatezalo), 325; 2. Slijeme 1 (Žunić, Puško, Žunić) 402; 3. Radovljica (Koničić, Pfaifjar, Pretnar), 516; 4. Slijeme 2 (Gros, Friganović, Crnković) 532; B — kategorija (10 natjecatelja, 7 KT): 1. Slobodan Pekanović, PSD Stražilovo, 147; 2. Davor Zver, PD Rvana Gora, 153; 3. Ivica Melnjak, PD Rvana Gora, 155; Ekipno u B kategoriji: 1. Rvana Gora (Zver, Melnjak, Kežić) 515; 2. Slijeme 3 (Jelić, Batinović, Jurčić) 554. Teren okoline dvorca Trakošćan izrazito je šumovit i idealan za održavanje ovakvih orijentacijskih natjecanja. Dobro konceptijski zamisleni na stazu, dugačka 4700 m, s 10 KT zahtijevala je dobro poznavanje orijentacije na terenu. Ovo je ponovni susret članova društava republike i pokrajina. Prvi puta je na teritoriju Hrvatske primjenjen nov način natjecanja, gdje pojedinačno natjecanje postaje e-

kipno. Prijavljaju se pojedinci kao ekipa, a svaki član ekipa samostalno se natječe, te zbroj pojedinih rezultata svakog člana daje plasman ekipi. Ovdje svaki pojedinac doprinosi svoje poene i

na taj način čini natjecanje kvilitetnijim. Razlika je između dosad uobičajenog ekipnog natjecanja, gdje je dovoljno da jedan član ekipa zna orientaciju dok druga dvojica samo popunjavaju broj,

te novo prikazanog načina u tome što svaki član mora pokazati svoje sposobnosti poznavanja orijentacije na terenu kao pojedinci i kao član ekipa za koju se natječe.

Speleologija

• Speleološka večer u Zagrebu. Dana 30. siječnja 1976. god. u prostorenjima PSH, u okviru IX speleološke večeri, Branko Jalžić je održao predavanje o temi »Ivan Lovrić i neke spilje Cetinskog polja«. Predavanje je održano povodom 200-te obljetnice hrvatske speleologije, a u prisutnosti članova Speleoloških odsjeka PDS »Velebit« i PD »Zeljezničar«. Ove se godine navršava dva stoljeća otako je u Veneciji izdana knjiga Sinjanina Ivana Lovrića »Bilješke o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i život Stanislava Sočivice«. Za našu se speleologiju od važnosti početni dio knjige, gdje po prvi put u povijesti jedan Hrvat daje, na temelju vlastitih istraživanja, realne opise istraživanih spilja. U NPP 9–10. 1973. Z. Poljak je prikazao taj početak speleologije u nas, ukazavši pritom na vrijedno djelo prvog hrvatskog istraživača spilja Ivana Lovrića. (Branko Jalžić)

• Ponor Bela Voda kod Crnog Luga. Noću od 17. na 18. siječnja speleolozi PD »Zeljezničar« iz Zagreba speleološki su istraživali spilju aktivnog ponora potoka Bele vode nedaleko Crnog Luga u Gorskem kotaru. U ponor su prvi puta ušli u jesen 1969. godine. Samo godinu dana kasnije istraženo je 639 metara podzemnog kanala. Tom prilikom istraživačima je daljnje napredovanje onemogućilo podzemno jezero koje se bez čamca nije moglo pribjeći. Narednih godina bilo je nekoliko pokušaja da se prodre do podzemnog jezera, ali su oni završili neuspjehom zbog visokih voda koje onemogućuju prolaz u skim i niskim, sto metara dugim ulaznim kanalom. Na posljednjem istraživanju u ponor su uspjeli ući trojicu speleologa. Prešavši jezero oni su nastavili istraživanje i uspjeli istražiti nadrednih 400 metara.

U četiri sata izjutra, nakon prelaza drugog jezera stigavši na obalu trećeg, speleolozi su se odlučili vratiti na površinu. Oko osam sati ugledali su svjetlo prohladnog zimskog dana.

Iako se ovim istraživanjem nije uspio sagledati kraj ponora, skupljene su korisne informacije o mogućnostima idućeg istraživanja i o dužini podzemnih kanala koja iznosi više od 1000 metara. (Branko Jalžić)

• Speleološki aktiv na otoku Pagu. Već dvije godine na otoku Pagu djeluje grupa planinara kojima je glavni zadatak istraživanje speleoloških pojava. To je Speleološki aktiv »Otočani« koji djeluje pri Osnovnoj školi »Ivo Lola Ribar« u mjestu Novoj, a matično društvo mu je PD »Pa-

klenica« u Zadru. Speleološki rad na ovom terenu razvio se radom grupe Slobodnih aktivnosti škole, čiji je osnovni oblik djelovanja bio zaštita prirode, i radom iz nje izraslog Planinarskog aktiva. Do sada je istraženo više speleoloških objekata uz niz akcija šireg planinarskog karaktera. Svi istraženi objekti malih su dimenzija i krajnje jednostavno morfološki oblikovani. Ne istražuju se veći i složeniji objekti jer su članovi učenici mlađeg uzrasta bez znanja i iskustva u speleološkom radu te svi, osim pročelnika, imaju po planinarsko-speleološkim normama naziv »speleolog suradnik«. Drugi, jednakovo važan problem je da ne raspolažu niti minimum potrebne opreme za rad što se nadoknade snalaženjem i zalaganjem pročelnika jer on jedini posjeduje vlastitu opremu. Područje rada teorijski je vrlo široko te obuhvata, prema postavljenom planu, čitav otok Pag sa susjednim Velebitom. Praktično, rad je do sada bio sveden samo na područje sjevernog dijela otoka, tj. na terene kojima gravitira rad same škole, a to su naselja Zubovići, Kolan, Metajna, Novajla i St. Novajla. S obzirom na postojeće poteškoće i u daljnji rad će imati isključivo edukativan karakter, a kvalitet će se moći podići tek nabavom nužne opreme (osobne i kolektivne). To ovisi od razumijevanja okoline koja od takve aktivnosti može imati značajnu i neposrednu korist. Složenije radevine na objektima manjih dimenzija može obaviti sam pročelnik uz asistiranje starijih učenika, što je do sada bilo također ograničeno nedostatkom potrebne opreme. Do sada je bio samo jedan takav pokušaj kada je istražena jama dubine 27,5 m sa vertikalnom od 23 metra (Ivča jama). Rad aktivita je prezentiran Komisiji za speleologiju PSH slanjem kopija dokumentacije istraživačkih radova. Odrežava se i redovan kontakt kako bi članovi bili aktivno uključeni u aktualne probleme speleologije u našoj zemlji. Postoji mogućnost suradivanja i sa Speleološkim odsjekom matičnog društva, što do sada nije dovoljno korišteno, a potrebno je radi istraživanja većih objekata na ovome terenu i radi ospozobljavanja članova aktivita za speleološki rad. (Bruno Puhaljć)

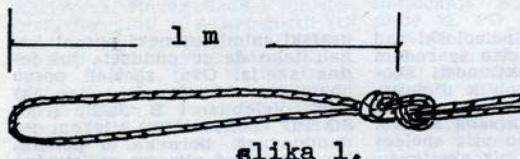
• Ponor pod Kosicom (kod Ravne Gore), donedavno najdublji speleološki objekt u Gorskem kotaru (–207 m), istraživan je 1969. godine. Tada je ukupna dužina svih topografski snimljenih kanala iznosila 739 m. Iz objektivnih razloga nisu izmjereni niti topo-

grafski snimljeni neki poznati kanali tako da je poduzeta još jedna akcija. Ovaj zaostali posao obavili su M. Kovačić (član SO PDS »Velebit«) i B. Jalžić (član SO PD »Zeljezničar«) tijekom jednodnevног boravka u ponoru. Na dubini od oko 200 m istražen je 50 m dug kanal koji završava velikom dvoranom, da bi potom bio istražen kanal koji se od glavnog kanala odvaja u velikoj prostoriji na dubini od 172 m. Prijevojimo li ove nove metre već poznatima, vidimo da je ponor duži za 80 m i da mu ukupna dužina iznosi 817 m. (Branko Jalžić)

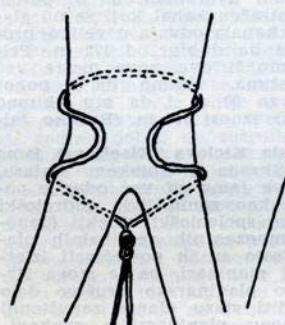
• Malo Kiclova (Kiceljeva) jama kod Skrada u Gorskem kotaru. Kiclova jama su već odprije poznate kao zanimljivi, hidrološki aktivni speleološki objekti (ponori), impozantnih vertikalnih ulaza. Cesto su ih posjećivali izletnici i planinari, pa je stoga Hrvatsko planinarsko društvo daio izgraditi stazu (danas zapuštenu) označenu planinarskim znakovima. Prva speleološka istraživanja obavljena su šezdesetih godina u okviru regionalnog istraživanja speleoloških pojava u našoj republici, a provodilo ih je Speleološko društvo Hrvatske. Tom je prilikom medutim snimljen samo užlazni dio Velike Kiclove jame. Od 1968. god. članovi SO PD »Zeljezničar« obavljali su, prema svojim mogućnostima, daljnja istraživanja. Posljednje dvije godine ova su istraživanja učestala i vjerojatno bi uspjeli dosegnuti dno ovih jama da one nisu ponori i da voda koja u njih ponire često ne onemogućuje i samo ulaženje. Ovu činjenicu najbolje potvrđuje podatak da je uspješno realizirano svega pet od ukupno dvadesetak poduzetih akcija. Posljednje istraživanje, krajem lipnja ove godine, uspjelo je pod vrlo teškim okolnostima, uz savladavanje vertikalnih djelova jame ipod udarima slapova potoka od kojih je najveći 55 m. Ovoga puta su dvojica od sedam sudionika akcije (B. Lepan i B. Jalžić) uspjela dosegnuti dubinu od 220 m, na kojoj je daljnje napredovanje onemogućeno nedostatkom opreme. Zahvaljujući ovoj dosad poznatoj dubini možemo konstatirati da je ovaj speleološki objekt najdublji do danas istraženi na području Gorskog kotara. Prilikom istraživanja oštećena su dva užeta unatoč plastičnim podmetačima pa će se iduće istraživanje u mjesecu rujnu obaviti uz upotrebu speleoloških lieštivica. U istraživanju su sudjelovali: B. Mudri (SO PDS »Velebit«) te S. Hudec, D. Marković, B. Lepan, J. Posarić i D. i B. Jalžić (SO PD »Zeljezničar«). (Branko Jalžić)

NOVO SJEDIŠTE OD ZAMKE

Prilikom boravka na ledenjačkom tečaju u Austriji, u školi Fritza Moravca, imao sam prilike vidjeti konstrukciju sjedišta ili, kako se to popularno u planinarstvu zove, »gaća« od zamke. Potrebna nam je zamka dužine od oko 3–4 m. Stavimo je duplo i negdje na dužini od 1 m konstruiramo vodički čvor (slika 1). Zamku zatim stavimo na leđa tako da nam obavije tijelo kao na slici 2. Dva kraja, koja slobodno vise između nogu, provedemo

slika 1.

slika 2.

slika 3.

Novo sjedište od zamke

Crtež: Boris Vrbek

dva puta okolo zamke na slabinama (slika 3). Križnim uzlom zatim fiksiramo i zategnemo krajeve koji su preostali.

Prednost ove konstrukcije je u tome što se dade lagano i brzo montirati, a za spuštanje apsajlom ili sjedenje je ugodnija od nekih konstrukcija do sada.

MONTIRANJE GORNJEG GIBBS-a

Sveopća upotreba univerzalnih penjalica (Gibbs) po užetu, ponukala me je da na neki način olakšam njihovu primjenu u speleologiji. Postoji niz individualnih konstrukcija tj. fiksiranja tih naprava na noge. U tu svrhu potrebna su dva Gibbsa. Jedan za lijevu i drugi za desnu nogu. On su već jednom opisani pa se ne bih upuštao u detalje (NP 1-2, 1975).

Jedna penjalica je fiksirana oko članka lijeve noge, a druga u visini koljena desne noge. Najviše je problema zadavalo montiranje penjalice na desnu nogu u visini koljena (vidi sliku d.). Uvijek je bio problem kako uskladiti čvorove, a da se penjalica nalazi točno na odgovarajućem mjestu kod koljena.

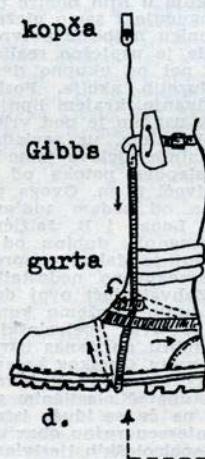
Ova konstrukcija temelji se na dva čvora. Prvi se montira na polugu univerzalne penjalice. Ako stavljam gurtu onda je pričvrstimo nitnama ili jednostavno prošijemo. Drugi čvor na isti način (vidi detalj na slici d.) fiksiramo na gurti. Čvor mora lagano kliziti uzduž gurte ili zamke. Faze kod montiranja teknu na slijedeći način: Stavimo stopalo u omču kao na slici a. Ako imamo gurtu, onda mora biti na dva mesta okrenuta tako da nam uvek istom površinom prilegne uz gojzericu. Kod zamke na to ne moramo pozitivno.

Gurtu (zamku) zatim prekrizimo kao na slici b. Dio gdje nam je »Gibbs« zatim rotiramo oko noge na unutrašnju stranu. Ako smo dobro radili izgledat će kao na slici d. Gibbs nakon toga pričvrstimo posebnim remenčićem ili gurtom oko noge i posebno elastičnom gurtom ili gumom kopčom za pas. Ta kopča nam služi da nam Gibbs ne pada dolje.

Opaska: Ovaj način montiranja iziskuje dobru procjenu dužine gurte (zamke) tako da nam Gibbs ne bude previše ispod ili iznad koljena. Nije prikladno da tu konstrukciju upotrebjava više osoba

BORIS VRBEK

Speleološki odsjek PDS »Velebit«

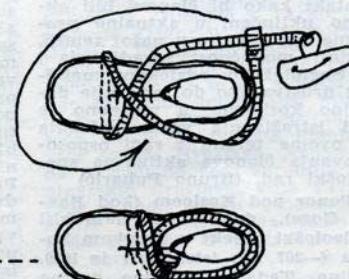
a.

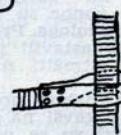
detalj

(gurta)

b.

c.

detalj

(zamka)

Faze montiranja na desnu nogu

Crtež: Boris Vrbek

Kako vidjeti u mraku

JURAJ POSARIĆ

ZAGREB, SO PD »Željezničar«

Kojemu se od planinara nije već dogodilo, pogotovo ako je zapao negdje uz dobru kupicu, da je morao ići po mraku nepoznatim terenom? Ili je na turi dospio do kakva starog grada s primamljivim otvorom što vodi u podrumske (tajanstvene!) prostore, ili do otvora kakve špilje?

I želio je ući.

Ali... nije imao čime — što?

Imao je doduše puno dobre volje i gojzrice, ali nije imao svjetla. Sve iluzije su se razbile o fizičku činjenicu da oko 80% ljudskog doživljavanja stvarnosti oko sebe ide kroz oči, a one u mraku ne funkcionišu i — šlus!

Svo opisano zlo na ovome svjetu dolazi kao posljedica dosadnosti glavnih i odgovornih urednika. Kada sam tijekom zime držao nekoliko predavanja o karbitki u našem Speleološkom odsjeku, njima je (na moju nesreću) bio nazočan i Krešo Ormanec — v. d. glavnog urednika »OSE«. Urednici obično kažu: — Napiši to!

Kako pametniji popušta, članak pod ovim naslovom tiskan je u »OSI« br. 17 od travnja

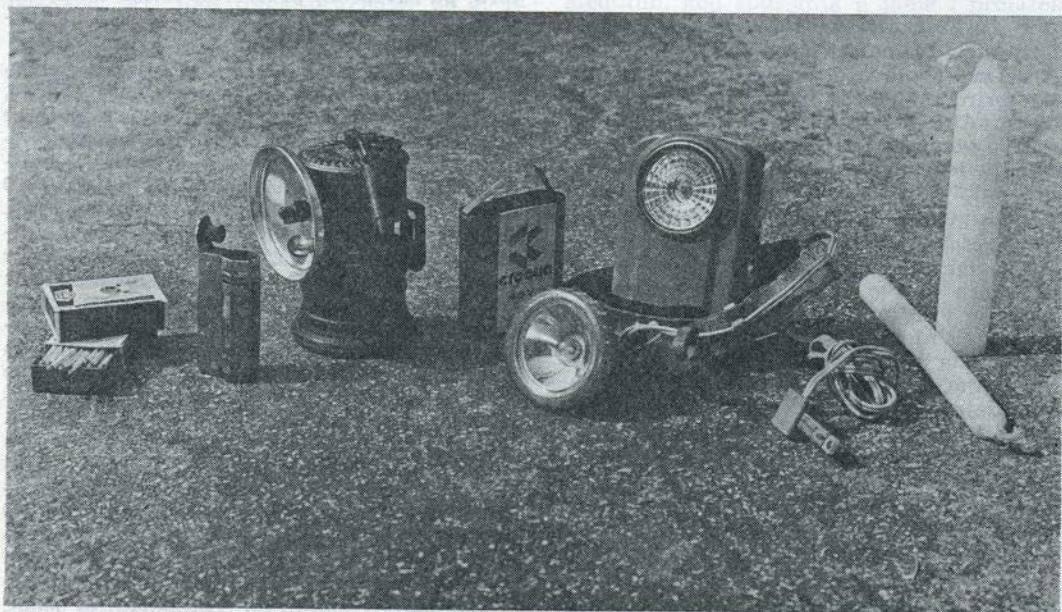
Tko ide po selu (po kmici)
dobi po čelu (ako ne vidi kud ide)!

Narodna (dopunjena)

1976., koju je (opet na moju nesreću) pročitao i urednik NP i napisao: Popravite i posaljite mi to!

I tako, s obzirom da je nama špiljarima zanimacija hodanje po kmici, ja sam napisao, skratio, prepravio, suzio, stanjio i proširio članak o karbitki (jer malo planinara ima takvu svjetiljkiju) na sve one izvore svjetlosti koji mogu poslužiti pri boravku u planinama.

Trgovine danas nude velik izbor kojekakvih svjetiljki i svaki se proizvođač kune da je baš njegova svjetiljka »naj« itd. Mi, speleolozi, koji smo već imali prilike vaditi iz špilja i u mraka razne avanturiste s takvim »naj-svetiljkama« koje su »baš OVAJ put slučajno« zakazale, vrlo smo oprezni kako kod odabiranja, tako i kod preporučivanja svjetiljke, jer smo svjesni posljedica koje loš izbor može imati za budućeg vlasnika. Stoga je ovo, što će biti napisano, isključivo plod istaknuta članova Speleološkog odsjeka PDŽ s rasvjetom tijekom 25 godina. Neću ovdje tupiti sa zahtjevima koje postavljamo pred »idealnu« svjetiljku, već ću nabrojiti ono što koristimo za svjetljenje i opisati način rada i primjenu.

Slika dolje: »Sve« za rasvjetu. S lijeva: šibice, upaljač »Imco« (benzinski i (ili) plinski), aceti-

lenska svjetiljka »Premier«, uložak »kocka« — 45 V, čelni reflektor i baterija »Wonder« i svijeće.

Foto inž. Juraj Posarić

SIBICE (žigice, palidrvca)

One su osnova za paljenje ostalih izvora svjetlosti, a mogu poslužiti i za rasvjetu vrlo kratko vrijeme, ali često dovoljno dugo da se nađe ono što se traži. Drvene su puno bolje od tzv. »parafinki«, jer mogu poslužiti i u druge svrhe. Osjetljive su na vlagu i zato je potrebno barem jednu kutiju imati ili u ne-promočivoj plastičnoj vrećici ili zalivenem parafinom svijeće. Paliti ih treba uvijek kresanjem od sebe, jer kresanje k sebi može imati za posljedicu ulijetanje komadića zapaljene gorive smjese u lice ili oko, što u planini ili špilji može imati dalekosežne posljedice.

UPALJAČ (»farcajg«, Feuerzeug)

Benzinski ili plinski može poslužiti kao i žigice, ne zahtjeva posebno održavanje i nije toliko osjetljiv na vlagu. Plinski zahtjevaju oprez kod rukovanja, jer često znaju djelovati kao bacači plamena ako se u džepu nekontrolirano pomakne regulator plina. Prednost je plinskih upaljača u jednostavnoj kontroli količine plina (a imaju i veliki kapacitet), a nedostatak u tome što se na niskim temperaturama tlak plina toliko snizi da je često nemoguće dobiti plamen. Ponajboljim su se pokazali klasični benzinski upaljači (tip »Imco«) koji su, ako se njima poslužuje acetilenska ili plinska svjetiljka, dobri i bez goriva — dovoljna je samo iskra. Prije izleta ili ture potrebno je upaljač napuniti gorivom (benzinom ili plinom) i kresivom (kameničem), a preporučljivo je sobom uzeti i rezervno kresivo.

SVIJEĆA

Svića je vrlo stari izvor svjetla koji i danas uz sve svoje nedostatke (uglavnom ekološke prirode) ima za planinara veliku vrijednost. Ako i zanemarimo činjenicu da su većere u planini uz nju nezaboravan doživljaj, ostalo je još dovoljno razloga da joj se posveti malo više prostora.

Gorivo svijeće je stearin ili parafin (rjeđe pčelin vosak), od kojeg je načinjen valjak. U njegovom se središtu nalazi stijenj na kojem izgara gorivo žutim vrućim plamenom. Svića je vrlo praktična za primjenu u planini, jer za njeno puštanje u pogon nije potrebno ništa drugo osim šibica ili upaljača. U naprtinjači zauzima vrlo malo mesta, lagana je, daje dovoljno dobro svjetlo, pouzdana je i, što je važno, uopće nije osjetljiva na vodu — pokisnuta svijetli jednako dobro kao i suha. Velik nedostatak svijeće je osjetljivost njena plamena na strujanje zraka, tako da njena upotreba na otvorenu prostoru uopće ne dolazi u obzir. Osim svjetla svijeća razvija i toplinu, tako da je vrlo prikladna za grijanje bivak-vreće, šatora ili »vučje jame«. Za svijeću, kao i za sve izvore svjetla s otvorenim plamenom, vrijedi pravilo da se drže što dalje od zapaljivih dijelova planinarske opreme (materijali kao: »Nylon« i »Perlon«),

jer su opeklne koje izazovu takvi rastaljeni materijali, a uz to i gorući, vrlo opasne i bolne.

Svića tijekom svog rada troši kisik iz zraka, pa o tome treba voditi računa pri njenoj primjeni u zatvorenu prostoru, ali to joj je i prednost jer žmirkav, tinjanjući plamen svijeće upozorava u takvu prostoru na nedostatak kisika u zraku i na opasnost od gušenja. Za planinara svijeća ima i nekih prednosti koje nemaju drugi izvori svjetlosti: rastaljeni parafin može se koristiti za brtvljenje stvari koje moraju ostati suhe u slučaju kiše (vrećica s foto-priborom i sl.), a svijećom izribaće gojzerice neće barem neko vrijeme hvataći na sebe vlažan snijeg niti promočiti. U slučaju mokrog snijega svijeća može poslužiti i kao mazivo za skije.

ACETILENSKA SVJETILJKA (karbitka)

Najbolji je, najjednostavniji, najjeftiniji i najpouzdaniji izvor svjetlosti. Ispravna karbitka je špiljaru najvjerniji prijatelj, a da bi bila ispravna zahtjeva minimalnu njegu i gotovo nikakvu stručnost u primjeni i održavanju

Acetilenska svjetiljka (vidi sliku) sastoji se od četiri osnovna dijela: posude za kalcij-karbid (reaktora), posude za vodu (rezervoara), regulacijskog ventila dotoka vode u reaktor i plamenika. Način rada acetilenske svjetiljke vrlo je jednostavan. Na kalcij-karbid (»karabit«) kroz regulacijski ventil kapa voda i kemijskom pretvorbom nastaje gorivi plin acetilen, koji izgara na plameniku vrućim, vrlo svjetlim plamenom. Kao ostatak u reaktoru, po završenoj pretvorbi, ostaje kalcij-hidroksid (gašeno vapno) koji se baca, a kulturni pojedinci ga i zakopaju.

Acetilenske svjetiljke razlikujemo prema materijalu iz kojeg su napravljene: čelične, mјedene itd. U našim trgovinama ne može se kupiti niti jedna vrsta karbitke na malo — zagrebački »Rudar« prodaje mјedene u količini iznad 10 komada po cijeni od oko 300 dinara po komadu, ali nisu za preporučiti. Odlične acetilenske svjetiljke, »teškog kalibra« po svojim svojstvima, jesu čelične, koje se tu i tamo mogu naći na vojnom otpadu, a dobro je koji puta prekopati i kakav stari tavani. Oni koji imaju poznate ili obitelj uz kakav nerentabilan rudnik na dobru su putu da se dokopaju čelične acetilenske svjetiljke. Ako ništa od navedenog ne pomogne, onda pasoš u džep i put pod noge pa u — Trst. Ili Beč. Tamo se, naime, osim dostignuća »vrhunske« mode, mogu kupiti i malecke, vrlo zgodne acetilenske svjetiljke engleske proizvodnje — »Premier«. Cijena im je, preračunato, oko 200 dinara, a posjeduju sva dobra svojstva praktične i pouzdane svjetiljke pa im se isplati posvetiti malo više prostora.

Acetilenska svjetiljka »Premier« je čelične konstrukcije, spada u tzv. čelne svjetiljke (predviđena je za nošenje na šljemu), na sebi nosi sav potreban pribor za primjenu i odr-

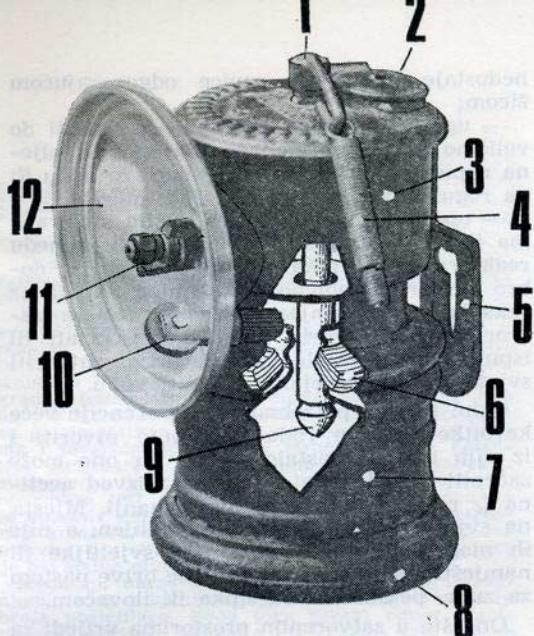
žavanje (čak i upaljač!), a teška je svega 240 grama. S punjenjem od 9 dkg kalcij-karbida i pola decilitra vode (»štamprl«) svjetli dobrim plamenom čitava četiri sata. Kolika je korist od takve svjetiljke vidljivo je i iz toga, što jedan kilogram kalcij-karbida stoji 12 dinara, a za te novce mogu se kupiti samo dva uloška (baterije) od 4,5 V koji zajedno svijetle svega 5–6 sati. Izgled te karbitke s opisom dijelova vidljiv je sa slike.

Kako se rukuje s acetilenskom svjetiljkom »Premier«? »Gorivo« je kalcij-karbidi, koji u trgovine dolazi kao grumenje veličine jabuke i u tom obliku nije upotrebljiv pa ga je potrebno usitniti. To se radi težim čekićem ili kladivom na što tvrdoj podlozi — najbolje čeličnoj ploči, jer je karbid vrlo tvrd materijal. Rezultat razbijanja karbida na betonskom podu je često razbijeni — pod. Karbid treba usitniti do veličine lješnjaka i spremiti u hermetički zatvorenu posudu, jer jako navlači vlagu iz zraka (reagira!), a osim toga ima neugodan miris (smrdji). Za čuvanje veće kolичine karbida zgodne su oprane i osušene posude od »Polikolora«. Na izlet je karbid najbolje nositi odvagan po 9 dkg u plastičnim vrećicama za svako punjenje, ako se već ne nosi kolektivno u prikladnoj posudi.

Voda se uzme bilo gdje uz put, a mogu poslužiti i druge tekućine u kojima ima vode: čaj, limunada, vino (smrtni grijeh!!!), a u krajnjoj nuždi i ona žuta tekućina temperaturе 36,5°C (više puta provjereno u praksi).

Karbitku treba odviti i u donji dio staviti karbida do 2/3 visine (to je 9 dkg), tako da u sredini ostane šupljina, a u gornji dio kroz otvor uliti vode do vrha i zaklopiti metalni poklopac. Pri tom treba provjeriti da li je rupica na poklopцу rezervoara za vodu prohodna — ako nije, onda je valja pročačkati žicom koja se nalazi u opruzi na regulatoru za vodu, a vadi se odvijanjem uže opruge iz šire. Istrom žicom pročačkati i rupicu plamenika (ne gurati drugu žicu, jer se može ošteti keramika plamenika i uništiti plamenik). Sada treba pomaknuti regulacijski ventil iz položaja »off« dok se dolje na nosu ne pojavi kapljica vode (obično 4–5 zubaca), podesiti kapanje na jednu kap u dvije sekunde i zaviti gornji dio svjetiljke na donji umjerenim stezanjem (pri tom treba paziti da gumena brtva dobro »sjedne«). Nakon tridesetak sekundi upaljačem na sjenilu iskresati iskrui zapaliti plamen, te ga regulirati vodom na dužinu od 15 mm. Kada nakon četiri sata plamen počne čaditi i smanji se, treba ga ugasiti, zatvoriti vodu (regulator na »off«), odviti svjetiljku, isprazniti je i ponovno je napuniti karbidom i vodom. Ako svjetiljku više ne trebamo, a nije do kraja istrošena, onda se prvo ugasi plamen, zatvor se voda i svjetiljka se isprazni, a zaostali karbid se ostavi u reaktoru jer suši zrak i štiti svjetiljku od korozije dok nije u upotrebi.

Postupak s drugim vrstama acetilenskih svjetiljki sličan je ovome. Moguće varijacije na temu jesu u načinu zaklapanja, smještaju

Acetilenska svjetiljka »Premier«. Opis dijelova.
1. regulacijski ventil, 2. poklopac rezervoara s rupicom, 3. gornji dio rezervoara za vodu, 4. čistilo plamenika, 5. jezik za montažu na šljemu, 6. gumena brtva, 7. donji dio — reaktor, 8. gumeni podložak, 9. »nos« regulacijskog ventila, 10. upaća, 11. plamenik i matica za učvršćenje sjenila i 12. sjenilo

Fotomontaža: Inž. Juraj Posarić

regulacijskog ventila i sl. ali to posjednika takve svjetiljke ne treba posebno zbunjivati.

Acetilenske svjetiljke obično se nose u ruci, obješene za palac, s iznimkom »Premiera« koja je predviđena za nošenje na šljemu. Međutim, kod spuštanja u jame i prolazeњa težim dijelovima podzemlja, svjetiljka u ruci smeta. Zato speleolozi montiraju na šljem tzv. »instalaciju« (plamenik i sjenilo s odgovarajućim nosačem), koju s reaktorom spoje plastičnom cijevi, a reaktor nose obješen za remen oko pasa. Svjetiljka je modificirana na slijedeći način: na mjesto plamenika na reaktoru (karbitki) stavljjen je plamenik bez keramike (»slijepi« ili »mrivi brener«) ili posebno tokareni nastavak (oliva), na koji je navučena plastična cijev (PVC ili Tygon) unutrašnjeg promjera 5 mm, što deblje stijenke i toliko duga, da se poslije spajanja s instalacijom na šljemu može komotno okretati glava. Opis instalacije s nacrtom možete naći u časopisu SO PDŽ »Speleolog« — dvostrukoj za 1974–75 godinu.

Između karbitke i njenog vlasnika mogu nastati poremećaji u suradnji popraćeni probavnim smetnjama (karbitke) i ponekom psovkom (vlasnika). Uzroci su obično slijedeći:

— nakon otvaranja vode ne može se upaliti plamen. Uzroci: nema vode, neba karbida (posljedica cerebralne skleroze?), začepljena rupica kojom voda iz rezervoara curi u regulacijski ventil, začepljeni plamenik (u tom slučaju svjetiljka obično »pišti« kroz rupicu na poklopcu rezervoara). Lijek: staviti što

nedostaje i otčepiti rupice odgovarajućom žicom;

— upaljeni plamen postupno se smanji do veličine glavice pribadače. Uzroci: začepljena rupica na poklopcu rezervoara za vodu ili na regulacijskom ventilu. Lijek: otčepiti;

— upaljeni plamen titra u dužim intervalima ili se naglo gasi. Uzroci: u »luli« između reaktora i plamenika ima vode, svjetiljka dobro ne brtvi (obično se acetilen zapali uz »eksploziju« na mjestu izlaska). Lijek: zatvoriti vodu, otvoriti svjetiljku, iscuclati ili ispuhati vodu iz lule, podesiti brtvu, zatvoriti svjetiljku i ne prejako otvarati vodu.

Osim toga je potrebno radi prevencije veće karbitke tijekom rada koji puta otvoriti i iz njih izbaciti nastalo vapno, jer ono može začepliti dovod vode u reaktor i izvod acetina iz reaktora pa se plamen smanji. Mjesta na svjetiljci kroz koja izlazi acetilen, a nije ih moguće zabrtviti stezanjem svjetiljke ili namještanjem brtve, najbolje se brtve pastom za zube, pekmezom od šipka ili ilovačom.

Ono što u zatvorenim prostorima vrijedi za svjeću, vrijedi i za vašeg novog prijatelja — acetilensku svjetiljku.

PLINSKA SVJETILJKA (laterna, svica)

Ovisno o vrsti goriva koje troši, ima ih u tri pojavnna oblika. Plinska svjetiljka koristi zemni plin (smjesu propana i butana), benzinska benzin, a petroplinska pare gorivog petroleja. Zajedničko im je to, što je plamen sam za sebe neupotrebljiv za rasvjetu, ako plin ili para ne izgara pod određenim kontroliranim uvjetima. Uredaj koji pretvara nesvetleće, čadave plamenove u svjetleće zove se Auerova mrežica. To je tuljičić (čarapica) načinjen od smjese torijeva i cerova oksida, sa svojstvom da svijetli intenzivnim bijelim svjetлом na temperaturi plamena koji obavija.

Svetiljke na benzin i petrolej nisu zbog svoje konstrukcije, goriva i uvjeta rada našle primjene u našoj praksi. Plinske svjetiljke koje se prodaju u našim trgovinama, osim francuskog proizvoda »Camping — Gaz Bleuet S 200«, zbog svoje težine nisu prikladne za planinarenje.

Spomenuta spravica zgodna je zbog toga što se jednostavnim zahvatom pretvara iz svjetiljke u kuhalo (što joj je i osnovna namjena). Težina joj je 700 g, cijena 150,00 dinara (Trst), a 200 g plina u ulošku (»kartuši«), koji se po iscrpljenju baca, košta 12,00 dinara (INA, Zagreb, Martićeva 14 c). Uz svjetiljku (kuhalo) dobije se uputa za korištenje (rukovanje), no treba reći dvije stvari: na niskim temperaturama tlak plina toliko padne, da je plinska svjetiljka praktički neupotrebljiva. Zbog krhkosti Auerove čarapice valja s plinskog svjetiljkom pažljivo rukovati i paziti da se bez potrebe ne trese, inače, ona je bezopasna. Kuhalo »Bleuet S 200« izdrži bez ikakvih deformacija direktni pad od 125 m (atestirano u ponoru kod Rašpora 1974; pokus nehotice obavio autor napisa).

ELEKTRIČNO SVJETLO

(baterije, akumulatorske svjetiljke)

Svojstvo električne struje, da prolaskom kroz otpornik razvija toplinu i svjetlost, iskoristio je T. A. Edison i konstruirao prvu žarulju (sijalicu), kakva uz neka neznačna poboljšanja služi i danas. Struju za rasvjetu dobivamo u kući iz električne mreže, a na izljeće i u šiplige (uglavnom) nosimo je sa sobom u konzervama. Strujne konzerve (kojih sadržaj nije jestiv) nazivamo elektrokemijskim člancima i dijelimo u dvije grupe: ireverzibilni (nepovratni) članak ili uložak po iscrpljenju se baca, a reverzibilni (povratni) članak ili akumulator ponovo se puni strujom za sljedeću upotrebu. Ulošci koje mi danas koristimo i možemo kupiti, konstrukcijski su Leclanchéovi elementi (Zn, amonij-klorid, grafit), koji su (nekad) nazvani suhim elementima. Koliko su »suhii« u to se uvjerio svatko tko je ikada dulje vrijeme ostavio takav element u bateriji ili tranzistoru. Proizvode se raznih oblika, veličina i nazivnih napona. Najčešće koristimo tzv. »kocke« od 4,5 V (volta) standardne označke TIP 3 R 12. Cijena im je oko 7 dinara, teške su 100 grama, a žaruljicu od 1 W mogu napajati 3 — 3 i po sata, ovisno o temperaturi i vlazi. Element, žaruljicu, sklopku i ambalažu nazivamo baterijom, a te se spravice danas proizvode u najnemogućijim pojavnim oblicima. Ipak, planinarima se može, bez grižnje savjesti, preporučiti bateriju francuske proizvodnje »Wonder«, koja osim žaruljice u kućištu baterije ima i poseban reflektor koji se može staviti na glavu. Reflektor se spaja posebnim kablom s baterijom preko utikača koji isključuje žaruljicu u kućištu. Cijena te baterije u Parizu je, preračunato, 50,00 dinara, a u susjednim zemljama od 110,00 do 150,00 dinara. Za pogon koristi uložak 3 R 12 (»kocka«) napona 4,5 V i žaruljice standarnog navoja 3,5 V 0,2 A (0,9W).

Baterija ne zahtjeva nikakvo održavanje osim izmjene uložaka i pregorjelih žaruljica, lagana je (»Wonder« — 220 g), daje za kraće vrijeme dovoljno dobro svjetlo i njome se lako ručuje. Svaki speleolog ima bateriju kao obvezno pomoćno svjetlo.

Za ulaska u hladino, vlažno podzemlje kao i u slučaju hodanja po kiši (magli), dobro je bateriju i reflektor zabrtviti ljepljivom trakom i staviti u plastičnu vrećicu, jer vlaga smanjuje kapacitet uloška (svjetla) zbog kratkih spojeva u bateriji i dodatnog otpora na spojevima (voda vodi struju). Rezervne uloške treba čuvati od vlage i prevelike vrućine. Jednokratnom upotrebom iscrpljeni uložak ne treba odmah baciti, jer se on nakon nekoliko sati »oporavi« (depolarizira) i može još neko vrijeme davati struju.

I tako, uz pomoć konzerviranog Sunca, pretvara se noć, recimo, u dan.

Neki će podaci iz ovog članka tijekom vremena zastarjeti pa vas molim da to uzmete u obzir.

Petnaest godina PD »Željezara« u Zenici

Otvaranjem Rudnika 1880. godine i izgradnjom Željezare u Zenici 1892. godine, stručna radna snaga dolazi iz razvijenih zemalja Evrope, Austrije i Čehoslovačke. Ti radnici osjećali su potrebu da u slobodnom vremenu izlaze na čist zrak, u planinu. Prvi izlasci bili su spontani, iz radoznalosti i pojedinačni. Kako u to doba nije bilo domova, oni su se sklanjali u čobanske kolibe, gdje su sve češće i noćivali ili se sklanjali u njih prilikom vremenskih neprilika. Što su više izlazili u prirodu, ljeti i zimi, sve su više upoznavali prirodne ljepote planina oko Zenice. Proširivanjem Rudnika i Željezare sve se više zagadivala radna okolina, zbog čega se javlja i sve veća potreba kod radnika za odlazak u čistu planinsku prirodu.

Iz navedenih razloga 1934. godine u Zenici se osniva prvo dobrovoljno društvo »Prijatelj prirode«. Po osnivanju, radu se prilazi organizovano, pa je iste godine otkupljeno 1450 m² zemljišta na Smetu (na mjestu sadašnjeg starog doma).

Već 1936. i 1937. godine izgradena je prva planinarska kuća u okolini Zenice, od šepepa, dobrovoljnim radom članova i simpatizera društva. Kuća je bila malog kapaciteta i od slabog gradevinskog materijala, pa je društvo 1939. i 1940. godine u organizaciji svojih članova i simpatizera i uz pomoć predstavnika radničkih sindikata Željezare i Rudnika, prikupilo dio novčanih sredstava i gradevinskog materijala za novi objekt. Drugi svjetski rat oomeo je izgradnju predviđenog doma, a sredstva i materijal nestali su u toku rata. Mnogi članovi otišli su u partizanske odrede, drugi su napustili Zenicu, a manji dio ostao je na svojim radnim mjestima u Rudniku i Željezari.

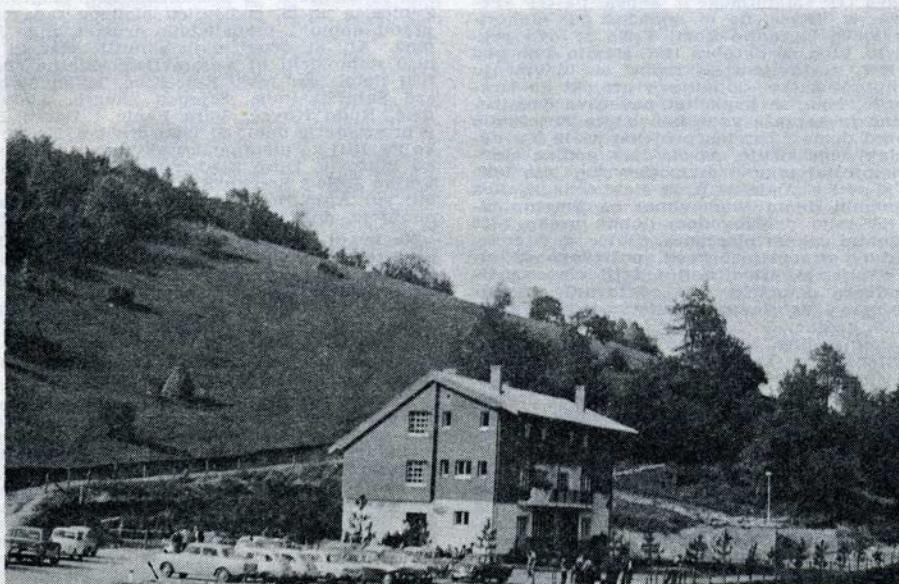
Nakon oslobođenja, tj. 11. marta 1949. godine, održana je osnivačka skupština (u Kasini 1), na kojoj je osnovano PD »Zenica«. Međutim, odlukom Glavnog odbora Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine od 24. februara 1950. godine, ubilježeno je PD »Tajan« u Zenici, pod rednim brojem 1/50, s 27. februarom 1950. godine.

U prvo vrijeme društvo je okupljalo stare, predratne, poznate planinare, a kasnije prikupljala omiljene svih profesija, posebno radničku.

Izgradnjom nove Željezare, nakon oslobođenja, sve veći broj planinara i drugih gradana izlazi u planinu na Smetove. Za razliku od predratnog perioda, izlazi se organizovano. Uvidajući nastalu situaciju Upravni odbor PD »Tajan« pristupa izgradnji (sadašnjeg starog) doma. Materijal za dom dao je Narodni odbor opštine Zenica, a prenijeli su ga simpatizeri i članovi društva na svojim ledima i tovarnim grilima. Uz stručnu pomoć kolektiva Željezare i dobrovoljnim radom članova i simpatizera društva, dom je izgrađen i otvoren 29. novembra 1957. godine. Opremu za dom poklonio je kolektiv Željezare. Iako je dom bio bez potrebe posjetilaca. Postavljen je domar i tako je bio stalno otvoren.

Međutim, ubrzano se pokazala potreba za izgradnjom većeg i komforabilnijeg doma, zbog sve većeg broja posjetilaca. Zbog toga Sreski odbor planinarskih društava Zenice s PD »Tajan« 1959. godine otkupljuje 22.000 m² zemljišta, a 1960. uz pomoć društveno-političkih faktora i garnizona JNA u Zenici, izgradije put od Zenice do prevoja na Smetu, dužine 7 km. Od prevoja do mjesta gradnje novog doma, dužine 500 m, put grade članovi i simpatizeri PD »Tajan« dobrovoljnim radom. Opet je povedena akcija za prikupljanje novaca i materijala. Željezara »Zenica« odobrava 20.000 dinara (1960), garnizon JNA poklanja kamion marke »Dodge«, iskopan je i dovezen kamen i izrađen idejni projekt.

Pošto je PD »Tajan« imalo kuću na Liscu, bilo je u nemogućnosti da istodobno dobro održava dvije kuće, pa Sreski odbor planinarskih društava Zenica i Tvornički komitet Saveza omladine Željezare »Zenica« osnivaju novo planinarsko društvo pod nazivom »Željezara« (14. aprila 1961). Novoosnovanom društvu PD »Tajan« ustupa stari dom na Smetu i zemljište oko njega na upravljanje bez naknade, a za sebe zadržava dom na Liscu.

Planinarski dom Smet iznad Zenice

Taj su Inicijativni odbor sačinjavali: Nedeljko Tošović, dipl. ing., Irfan Pašić, dipl. ing., Franjo Bučić, Aco Jeftić, Josip-Kiće Rejc, Ivica Livanić, Avgust Antićević, Slobodanka Bakić-Kočić, Jakov Zaletel, Mićo Debeljak, Anto Josipović.

U prvi Upravni odbor novog društva izabrani su: Nedeljko Tošović, Anto Marković, Miroslav Njegovan, Anton Kreh, Desimir Šešlja, Jakov Zaletel, Ljubomir Sandić, Slobodanka Bakić-Kočić, Rudolf Knez, dok su u Nadzorni odbor izabrani: Svetozar Čučak, Olgica Lincer i Zvonko Perajica.

To su ljudi koji su ponijeli teret daljem razvoju i napretku društva i teret daljem zamaha amaterizma u ovom regionu.

Novo društvo sačinjavali su, uglavnom, radnici Željezare, omladina i učenici Industrijske škole Željezare i brojalo je 451 člana. Za prvog predsjednika izabran je Nedeljko Tošović, tada komercijalni direktor Željezare.

Tako je prije 15 godina počelo PD »Željezara« u Zenici, a danas ima preko 1.500 članova i dva doma, od kojih je jedan među najmodernijim objektima ovakve vrste u BiH, pa i u Jugoslaviji.

Današnji članovi društva uglavnom su radnici našeg najvećeg kolosa metalurgije, ljudi što topi i liju čelik, radnici i omladinci, to su ljudi pritisnuti smogom u radnom vremenu, koji nakon toga traže odmor i rekreaciju na obroncima Smeta.

Od osnivanja pa do 1963. godine, kao i obično u sličnim organizacijama, društvo doživljava nekoliko oscilacija u svom razvoju. Međutim, dolaskom nekolicine novih članova u Upravni odbor, on se kadrovska znatno ojačava (Zulfo Bajrampašić, Eduard Safaržik – Puba, Mirk Popović) i nastaje nov zaokret i novo poglavlje u razvoju, pa se kruvilja nazvova društva penje.

Novi dom.

Već od 1964. godine osjeća se energičnost u novom Upravnom odboru i orijentacija ka jasnim ciljevima: kadrovska jačanje i materijalna stabilizacija društva. U vezi s tim slijedi niz akcija. Iz fonda za turizam društvo dobiva 12.000 dinara, čime renovira stari dom i nabavlja novu opremu. Radi na pripremanju idejnog projekta i prikupljanju novca za izgradnju novog doma. Idejno rješenje projekta novog doma daje 1965. god. ing. arh. Karlo Kužatko, a izradu »Zenicaprojekt« u vrijednosti 900.000 dinara i kapacitet 80 ležaja.

Jula 1965. godine nastupa poznata privredna i društvena reforma, te je izgradnja doma dovedena u pitanje, zbog povećanja cijena građevinskog materijala, čime je društvo primoran da revidira projekt i umanjuje kapacitet. Poslije usvajanja revidiranog projekta, na licitaciji 1966. godine gradnja se povjerava GP »Mahnjača« iz Žepča, pa GP »Petar Mećavac« iz Viteza, da bi konačno GP »Jahorina« iz Sarajeva izgradilo dom. Tako je ovo preduzeće od 10. juna do oktobra 1967. stavilo dom pod krov. U 1968. nastavljeni su radovi na dovršenju doma, a ing. Kužatko, dopunjava projekt za izradu mansarde, čime se kapacitet povećava dvostruko. Izradena je kaptaža vode kapaciteta 12 m³, dio plota ispred doma i izraden projekat za 10 KV dalekovod električne struje. Aprila 1969. godine montiran je namještaj u novi dom. Četvrtog jula 1969. godine u 16 sati zasjala je prva električna sijalica u planinarskom domu (domovima) na Smetu, dolazeći 10 KV-tnim dalekovodom dugim preko 2.450 m i izgradenim rukom planinara.

Zahvaljujući samoprijegornosti, pozitivnosti, upornosti, strpljenju, istrajnosti i želji članova Upravnog odbora omogućeno je održavanje 12. susreta planinara Jugoslavije »Bratstvo-jedinstvo« 5. i 6. jula 1969. godine.

Oktobra iste godine, izgrađena je instalacija centralnog grijanja i na kraju, 19. decembra postavljeni domari Josip i Sonja Hanček.

Dom je otvoren 18. januara 1970. godine u 11 sati uz 150 planinara i gostiju. Time su u zeničkom planinarstu stvoreni novi uvjeti za razvoj i nove mogućnosti planinarama Zenice za odmor i rekreaciju.

Svim akcijama, u izvođenju dobrovoljnih radova, prikupljanju novca, materijala, ugovaranje radova i drugih poslova, rukovodili su članovi Upravnog odbora društva, veliki planinarski entuzijasti, isključivo na dobrovoljnoj osnovi, a to su: Hasan Arnautović, Mubera Avdić, Anto Bogeljić, Mladen Bogeljić, Zulfo Bajrampašić, Jure Čurić, Svetozar Čučak, Dane Damjanović, Srećko Drašković, Salih Gafić, Osman Garanović, Enver Isaković, Slavica Jeftić, Rudo Kovač, Mile Kovačević, Vera Panić,

Mirko Popović, Josip Rejc-Kiće, Mensur Serdarević, Jure Šapina, dipl. ing., Albert Skegro, Milan Špirić, Stjepan Skegro, Refik Telalović, Mirko Vidović, Pero Večić, dipl. ing., kojima dugujemo veliku zahvalnost na uloženom radu i umijeću za prosperitet planinarstva u Zenici, pa i izvan nje.

Međutim, tu ambicije društva ne staju. Počevši od 1970. god. društvo se kadrovska ojačava i na njegovo čelo dolaze probojni, energični ljudi, s velikim utjecajem u društveno-političkim forumima Zenice, na čelu s Jurom Šapinom, dipl. ing., Mirkom Popovićem, Zulfom Bajrampašićem, Abdulahom Hodžićem i drugima koji svaki imaju zajedničku odliku – neumornost.

I, evo rezultata! Tokom 1972. i 1973. godine prema se gradnja skilifta na terenima pored novog doma na Smetu. U toku 1974. nabavljena je potrebna oprema. Dobrovoljnim radnim akcijama planinara ovog društva omogućeno je ljubiteljima bijelog sporta u Zenici da se koriste njime tokom zime 1974./75. godinu. Objekt ovakve vrste prvi je na teritoriju Zenice.

Zbog sve većeg broja i pritisaka posjetilaca, pokazala se potreba za proširenjem prostorija za dnevni boravak. Znatno je više posjetilaca zbog pogodnosti pristupa dobrim putem koji je asfaltiran maja i juna 1971. godine, pa su polovinom 1973. godine otpočeli zidarski radovi na novoj društvenoj prostoriji, 1974. se dovršavaju a 1975. dom se oprema i instalira centralno grijanje. Nova 1976. godina dočekana je u novoj prostoriji, a tu će se održati i 19. susret planinara Jugoslavije »Bratstvo-jedinstvo« čiji je organizator ovo društvo.

Na 15. godišnjicu društva okupiše se članovi na svečanoj akademiji u sali Doma kulture »Nedeljko Radić« u Zenici, da se podsjeti na minule godine. Radovali su se malom jubileju s prijateljima društva, poznanicima, zbog onoga što su sve postigli. A evo što su uradili: načinjeno je 403 izleta s 7.287 članova, 36 marševa (1.049), 42 orijentacijska natjecanja (444), 19 sletova (580), 16 susreta (145), osvojeno je 27 transverzala (237), obučeno 37 vodiča, 14 speleologa, 73 pripadnika GSS-a, 17 alpinista, zasadeno 1.044 raznih sadnica crnogorce i ruža (279), izvedeno 765 radnih akcija (8.187 članova s 132.380 uloženih radnih dobrovoljnih sati). U domovima na Smetu bilo je 40.248 noćenja i posjetilo ga je 475.550 posjetilaca. Održano je 14 sijela (1.277), pet pohoda (178), jedan simpozijum (2), tri predavanja (450) itd.

Za svoju društvenu aktivnost PD »Željezara« dobito je prije tri godine pobed ostalog, najviše gradsko priznanje – Dvanaestoprinsku nagradu grada Zenice, a uz 15. godišnjicu plodnog rada tu je načinjeno dobitio i predsjednik društva ing. Jure Šapina. Ali ni drugi najstaknutiji članovi društva nisu mimoimeni ni zaboravljeni. Zlatne značke PS BiH dobili su: Josip Rejc-Kiće, Milan Špirić, Eduard Safaržik-Puba, Stjepan Skegro, Abdulah Hodžić, Rudo Kovač, Vera Panić i Darko Bogeljić, a bronzone je dobitio 31 član društva. Počasne značke PS BiH za planinarsku aktivnost dobili su: Marko Blažević, Duro Sladić, Gojko Barudžija, Mile i Veljko Jojić i Srećko Kekić. Zlatne značke PSJ dobili su: Anto Bogeljić, Albert Skegro i Hasan Arnatović, dok je srebrnu dobitio Aco Jeftić.

Na kraju da spomenemo imena ljudi koji su kao predsjednici vodili ovo društvo od osnivanja do današnjih dana, to su: Nedeljko Bobinac (aprili – oktobar 1961), Željko Bobinac (oktobar 1961. – mart 1963.), Anto Bogeljić (mart 1963. – mart 1968.), Pero Večić, dipl. ing. (mart 1968. – januar 1969.) i Jure Šapina (od januara 1969). Za njegovo je vrijeme društvo i načinilo najveći korak unaprijed i prodrio u sam vrh društava ovakve vrste.

To je, opet, nepotpuna priča o jednom planinarskom društvu, jer se planinarstvo u Zeničkoj regiji naglo razvija, pa sada u gradu djeluju četiri planinarska društva (Tajan, Poštar, Tvrčkovac i Željezara). Zato je 1970. godine formiran Regionalni savjet planinarskih društava Zenice, a 1971. i Stanica gorske službe spasavanja. Danas u Zenici djeluju i niz planinarskih sekcija u sasavu planinarskih društava, u kojima je samo PD »Željezara« obuhvatila blizu 500 učenika srednjih i osnovnih škola s osnovanom planinarskom školom. U skoroj budućnosti očekuje se i peto planinarsko društvo (Rudnik).

Muharem SINANOVIĆ

Prvenstveni usponi

SMJER VATRENJAK-ZALICA U NIKOLINIM STIJENAMA NA TRESKAVICI

Prvi penjali Alirizah Vatrenjak i Slobodan Zalica 15. 5. 1976. V+, A₀; oko 150 m; 5 sati (za ponavljače oko 3 sata). Eksponirano, stijena glatka, mjestimično kršljiva. Vrlo zanimljiv i raznolik smjer. Preporučljivi bong klinovi. Oko 70 m teškog penjanja. Smjer teče po malom stupu, desno od Krune Nikolinih stijena. Lijevo od stupa je žuti odlom, a desno žlijeb koji se spušta s vrha stijene pored stupa.

Pristup od Sigmundovog doma u Kozijsoj Luci markiranim putem preko Šišana i pored Platnog jezera do razbacanih velikih kamenih blokova. Gore je jasno uočljiv stup prislonjen uz donji dio stijene. Uz sipar do završetka žlijeba (1 sat).

Opis: Razvedenim, kršljivim terenom i žlijebom oko 1 D (II, -III) pod stup. Penjati d. bokom stupa logičnim smjerom I. gore raščlanjenim dijelovima stijene na usko stajalište (osig., k). Pravo gore (A₀, kk) i dijagonalno d. gore do ruba stupa na malu policu (osig.) Kraj velikih teškoća! Razvedenom stijenom na vrh stupa (-IV) i kršljivim grebenom (II-III) preko razbijenih stijena pod vršnu stijenu. Lijevo preko velikog kamena, žlijebom i kroz kratak kamin (III+) iz stijene.

Silaz desno (gleđano prema dolini) kroz klekovinu do Krajačića klanca kroz koji lovačkom stazom na Šišan i dalje kao u pristupu (1 sat).

Sl. Zalica

Iz pisama uredništvu

»PRIRODNI« SMRAD

Prijatelj i ja dogovorili smo se da prepješaćimo jednu od većih bosanskih planina. Tako idući nadejmo na jedno stočarsko planinarsko naselje. Praznik je bio i mještani se okupili na sjelo. Kad smo se primakli tim goršćacima čuli smo neki tih žagor. Nakon ubičajenog pozdrava jedan od njih ustade i upita nas: »Pobogu, ljudi, koja vas je nevolja natjerala da se lomate ovim planinskim vratima, umjesto da šetate gradskim asfaltiranim ulicama?« Taman da izustim, preduhitri me prijatelj: »Znaš, prijatelju, mi smo pobegli iz »neprirodne« gradskog smrada, od kućnih otpadaka, automobila, kotlarnica i fabričkih dimnjaka, pa smo se riješili da prodemo kroz planinska naselja gdje ćemo se nadisati »prirodnim« štalskim smradom!« Zatim smo sjeli s njima i popili po zdjelu »čistog prirodnog« kravljeg mlijeka, kojim smo bili počašćeni. Osjećeni pozdravili smo se s gostoljubivim goršćacima i nastavili marš po predviđenom planu.

BOGDAN PAVIČEVIĆ, Sarajevo

TKO JE PRAVI PLANINAR

Nisam nikada bio blizu centra zbiranja u planinarskoj organizaciji, ali sam prema svojim skromnim mogućnostima — izdaleka — pratit rad »onih gore«, radovao se uspjesima i napretku organizacije i žalostio se prigodom razdora među rukovodećima ili poslije nedaća stihije u planinskim domovima.

Dolazeći u lijepu društvenu prostoriju na Dolcu broj 1 i u Tomislavov dom na Slijemušu bio sam ponosan što sam bio član HPD i što živeći daleko na selu (u Ivanovom Polju) putem »Hrvatskog pla-

ninara« mogu pratiti život i rad organizacije. Dan, kad mi je listonoša donosio »Hrvatski planinar«, bio je za mene dan radosti i veselja, i ne bih list odložio dok ga ne bih pročitao od prve do posljednje stranice.

Planinarska organizacija imala je tada (1929) 8248 članova, od kojih je 1044 bilo pretplaćeno na »Hrvatski planinar«. Danas Planinarski savez Hrvatske ima mogo veći broj članova, ali pretplatnika na društveno glasilo »Naše planine« razmjerno malo. Tu nešto nije u redu! Znam planinara, koji su u svom društvu neki rukovodeći faktori i koji su i vrlo aktivni, bili su i po nekoliko puta na Triglavu ili kojem drugom poznatom vrhu, ali se zadovoljavaju činjenicom da njihovo društvo prima samo jedan primjerak »Naših planina«. Znači »zakukuljili« su se! Ne žele čuti o radu drugih, niši žele dati u javnost svoj rad. Ili da se može oštire izraziti: radije žnos za pretplatu utroše na vino i cigarete!? Bilo bi poželjno čuti njihovo opravdanje!

Planinarska organizacija ima danas u Zagrebu u Kožarčevoj ulici svoj dom, koji bi svaki član organizacije prigodom dolaska u Zagreb trebao posjetiti i razgledati. U njemu je i društvena knjižnica s lijepim brojem knjiga i časopisa na našem i stranim jezicima. Tu članovi mogu naći i vidjeti sve ono, što će ih potaknuti da pravilno shvate suštinu i smisao planinarstva.

Predlažem, da se u prostorijama doma na zidu velikim slovima postavi natpis: Jeste li pretplaćeni na »Naše planine«?

Nema pravo da se naziva organiziranim planinarkom onaj, koji svakog vikenda samo pretrči niz kilometara po brdu i dolu s članskom iskaznicom u đepu, a inače svojim egoizmom ignorira planinarsku organizaciju.

VALENT HOFER, Rijeka

● Obišli »Velebitski planinarski put«:

443. Stipica Mesić, PD »Vihor«, Zagreb
 444. Katica Albert, PD »Sokolovac«, Požega
 445. Biljana Mirković, PD »Sokolovac«, Požega
 446. Dario Svajda, PD »Sokolovac«, Požega
 447. Krešimir Raguž, PD »Sokolovac«, Požega
 448. Josip Abert, PD »Sokolovac«, Požega
 449. Davor Daković, PD »Sokolovac«, Požega
 450. Marina Orešković, PD »Sokolovac«, Požega
 451. Goran Kitanović, PD »Sokolovac«, Požega
 452. Matko Lukavačić, PD »Sokolovac«, Požega

● Godišnja skupština PD »Sokolovac«:

U Planinarskom domu u Velikoj održana je 13. III 1976. vrlo dobro posjećena godišnja skupština PD »Sokolovac« iz Slav. Požega na kojoj je iznesen rad društva i odbora u protekle dvije godine. Društvo je brojalo na koncu 1975. g. 405 članova, 43 omladinca i 80 podmlatka. Izletnička sekacija organizirala je brojne izlete, omladinci su prošli transverzalu Sutjeska i Velebit te učestvovali Sletu planinara Jugoslavije na Platu. Obnovljene su markacije i očišćene staze Slavonskog planinarskog puta na Papuku i okolini Doma. Održan je niz skijaških tečaja za početnike i organizirani skijaški pohodi Žečevu i skijaškom natjecanjima na Jankovcu. Omladinska i pionirska sekacija bile su vrlo aktivne. Osim izleta održale su dva tečaja iz čitanja karata, prisustvovale na orientacionim natjecanjima u Našicama, Samoborskom gorju i Fruškoj gori te društvenom natjecaju u Velikoj i regionalnom na Jankovcu. Propaganda i foto-sekcija pratila je ovaj rad smanjem, prikazivanjem diatifilma i predavanjima te publikacijama u lokalnoj štampi. Gospodarska sekacija pokazala je dobro materijalno poslovanje i gospodarenje domom; uz obnovu inventara, društvo je vlastitim sredstvima uvelo u planinarski dom centralno grijanje. Skupštini su prisustvovali i pozdravili je predsjednik OK SSRN iz Požege i predstavnik Općenarodne obrane Skupštine općine te predstavnici planinarskih društava iz Broda, Osijeka i Pakraca. Mr ing. Ivo Durbešić pozdravio je skupštinu u ime PS Hrvatske i podijelio odlikovanja Saveza kojima su odlikovani članovi društva: plaketom na mramornoj podlozi A. Petković, srebrnim znakom dr T. Vuković, J. Albert, K. Parac i G. Kitanović, brončanim znakom M. Grbac, V. Bouček, B. Gerbec i D. Svajda. Nakon izbora novog upravnog odbora razvila se društvena veselica i planinarski ples. U novi odbor su izabrani A. Petković, Z. Baćkić, J. Skočir, M. Pavlović, J. Keča, F. Gurdon, M. Grbac, J. Albert, C. Kitanović, V. Gotal, B. Gerbec, F. Lapi, dr T.

Vuković, K. Parac i D. Đurčević. (A. P.)

● Sjednica Predsjedništva PD »Treskavica«:

Družba redovna sjednica Predsjedništva planinarskog društva »Treskavica« iz Sarajeva održana je 12. VI u domu »Josip Sigmund« na Kozoj luci (1510 m) na Treskavici u pravoj radnoj atmosferi. Sjednicom je rukovodio prof. Sačir Jažić i na njegov prijedlog Z. Haračić i D. Kovacević jednoglasno su izabrani za potpredsjednike društva. Zatim su, nakon veoma plodne diskusije, izabrani i novi rukovodaci sektora: Dž. Miralem (planinarsko-smučarski), I. Česarija i B. Hromo (financijski), S. Kadrić (omladinski) i D. Manić (propagandno-informativni). Budući da Društvo ima tri zgrade (dom »Josip Sigmunda« na Kozoj luci, planinarsku kuću na Sustavcu i društvene prostorije u Sarajevu u Ul. prote Bakovića br. 11) proglašen je sektor koji se stara do novima, te su u njega izabrani: A. Aganović, M. Hadžidžamjanović, L. Supan i Dž. Miralem. U nastavku sjednice oformljena je komisija u sastavu: Manić, Jažić i Trifunović, koja će Predsjedništvu za 15 dana predložiti akcioni program o bratimljenju s Velenjem. Budući da se 4. jula održava tradicionalni susret planinara BiH »Bratstvo-jedinstvo« na Smetovima kod Zenice, čiji je ovogodišnji domaćin PD »Željezara« iz Zenice, izabrana je skupina koja će sudjelovati na tom susretu i dostoјno reprezentirati PD »Treskavicu«: Z. Haračić, Dž. Miralem, B. Hromo, S. Jakubović, N. Dubravić, D. Manić i veterani L. Supan. Radi što bolje upoznavanja stranih planinarskih organizacija i sticanja iskustva na međunarodnom planu, zaključeno je da se svake godine organizira po jedan izlet na neki od značajnih stranih planinarskih objekata. Formirana je komisija (S. Jažić, M. Trifunović, D. Manić i Dž. Miralem) koja će ispitati mogućnost i razraditi plan posjeta Tatrama u Slovačkoj. Izabran je i novi Sekretarijat u kojem su za stupljeni, porez predsjednika i ooba potpredsjednika, rukovodoci svih sektora. Zaključeno je da Sekretarijat hitno razradi plan rada, da se uvede praksa o redovnom sastajanju članova Sekretarijata i Predsjedništva svakih 15, odnosno 7 dana, i da najmanje četiri sastanka godišnje bude održano na matičnoj planini. Članovi su Predsjedništva svojim primjerom pokazali kako se ponaša pravi planinar, pa su očistili i uređili prostor oko Doma na Kozoj luci, posjetili neke djejstvovale Treskavice, a na povratak uređili prostorije i prostor oko planinarske kuće na Sustavcu. S tog kolektivnog izleta na planinu, koji je imao pravi radni karakter, članovi Predsjedništva su ponijeli nova korisna iskustva, ali ni zabavni dio nije bio zapostavljen, jer su se nakon izvršenih obaveza okupili u velikoj domskoj sali i uz vedre planinarske

melodije proveli nezaboravno držarsko veče. (D. Manić)

● Godišnja skupština PD »Treskavica« iz Sarajeva održana je 4. VI 1976. Pred velikim brojem članova društva, predstavnika PS BiH, planinarskih društava i uglednih gostiju pročitani su referati o radu društva, financijskom poslovanju, suda časti, a predsjednik nadzornog odbora predložio je da se sađašnjem odboru dade razriješnica. Iz podnesenih referata prisutni su se upoznali s uspjesima i nekim nedostacima u radu. Značajno je da je društvo prvi puta za svojih 25 godina postojanja financijski pozitivno poslovalo. Za predsjednika je ponovno izabran prof. Sačir Jažić. Sastav novog odbora znatno se izmjenio: vrlo je mali broj članova iz staroga ušlo u novi odbor. Osim toga po strukturi je zastupljeno dosta radnika i mladih članova pa će nove snage sa svježim elanom preuzeti upravu društva. (Josip Bačić)

● Ljetni tečaj GSS na Vlašiću održan je od 21. svibnja do 13. lipnja 1976. Tečaj je organizirala Stanica GSS pri PD »Vlašić« u Travniku, a održavan je po vikend sistemu – četiri subote i nedjelje. Na tečaju je bilo 22 pripravnika – 13 iz Travnika, 4 iz Vitez, 4 iz Novog Travnika i 1 iz Zenice. Tečajci koji su ranije za vršili i zimski tečaj u organizaciji PD »Vlašić«, položili su ispite i stekli zvanje gorskog spasavaoca: Krunkoslav Kolenda, Sabahudin Ahmetagić-Budo i Salih Indžić-Paša. Ovi novi spasavaoci bit će veliko pojačanje Stanice GSS PD »Vlašić« koja sada ima 7 registriranih gorskih spasavalaca i 20 pripravnika. Među njima su 2 lječnika, 2 pripadnika Narodne milicije i 2 viša vojna sanitetska tčnici. Polaznici tečaja iz Vitez-a i Novog Travnika, od kojih su neki prije završili i zimski tečaj spasavanja, bit će jezgro za formiranje novih Stanica GSS u BiH. Načalost, planinarska društva iz Bugojna, Jajca i Donjeg Vakufa nisu se odazvala pozivu da pošalju pripravnike na ovaj ljetni tečaj. Instruktori na tečaju bili su Pero Ilijčić i Danil Pavičević. Završnoj vježbi na tečaju prisustvovao je i potpredsjednik PS BiH Ismet Bakarević. Ovaj, kao i prošlogodišnji zimski tečaj spasavanja na Vlašiću, veoma uspješno je organizirao Branko Ložić, pročelnik Stanice GSS u PD »Vlašić« i jedan od njениh osnivača. (J. D.)

● Označena staza Mandalina – Jandrine poljana. Vrijedni planinari iz Zadra na čelu sa Slavkom Tomerlinom označili su staru i nekad puno korištenu stazu od Mandaline na obali ispod Velebita pa do Jandrine poljane pod Visočicom. Taj put može se prijeći za pet i pol sati hoda, a nešto manje u obratnom pravcu. Na polovici puta divna je planinska kotlina Stap (860 m), sada pusta i bez stanara-stočara. Sa Stapom je lagani i brz pristup do Cučavcea, Simonovića Stipline i nekih dру-

gih zanimljivih lokaliteta u okolini, no o tome će opširnije izvestiti sam Tomerlin.

• Istražuje se staza iz Brušana do Pasjeg klanca. Planinari iz Gospića u posljednje vrijeme ponovno nastoje oživjeti staru stazu iz Brušanskog Starog sela preko goleme padine Divolanca, pa preko Kamenog do Pasjeg klanca. Tom stazom moglo bi se, kad se dobro označi i očisti, doći iz Brušana na Pasji klancu pod Krugom za oko dva sata, što je pogodno za prilaz Sugarskoj dolini, na desno preko Ramina kora na odlasku na Oštarije ili ravnu Lukovo Sugarje.

• PD »Paklenica« kontinuirano nastavlja sa svojim aktivnostima. Tako je nedavno prisustvovao III zboru vodiča PSH što je održan na Baškim Oštarijama. Prisustvovalo mu je 15 naših vodiča, pripravnika vodiča i mali broj gostiju. Bili smo najbrojniji na ovom Zboru, dobro organizirani i zapaženi. Ovih se dana jedna grupa planinara vratila s Prokletije, druga je pak otišla, spremase i treća grupa. Jedna je grupa bila na otvaranju »Jugoslavenske transverzale na Triglavu i obišla još neke planine kao Raduhinj i dr. Vratila se grupa sa Svilajem koja je tamo bila na dvodnevnom logorovanju, što je takođe održano u čast Dana borca. U međuvremenu završena je i Speleološka škola. Predstoji i dvodnevno logorovanje na Promini u čast Ustanaka naroda i narodnosti Hrvatske, uspon na Biokovo i susret s PSD »Zdravko Jovanović« iz Valjeva s kojim smo se prošle godine bratili. Akcija koja osobito zaokuplja i uzbudjuje planinare Zadra svakako je uspon na Monte Rosu i još neke vrhove u Svinjskim Alpama. P. D.

• PD »Bukulja«. Proslavlju 35-godišnjice početka ustanka naroda i narodnosti Jugoslavije — Dan borca, 4. juli, članovi Planinarskog društva »Bukulja« u Arandelovcu obilježili su masovnim pohodom »Tragom šumadijskih partizana«, do planine Rudnika. U marševskoj koloni oni su prešli više od 35 kilometara stazama kojima su se kretnuti borce I i II šumadijskog odreda, te I i II šumadijske brigade. Arandelovački planinari, među kojima je bilo najviše mladih, najviše su se zadržali na mjestu »Paljevine« gdje je 5. oktobra 1943. godine formirana I šumadijska narodnooslobodilačka brigada i gdje je podignut spomenik u slavu ovog historijskog događaja. O značaju formiranja brigade i razvoju ustanka u ovom dijelu Srbije govorio je jedan od sudionika revolucije, član ovog planinarskog društva. Pošto Bukulju i Venčac posljednjih godina posjećuju sve više planinara iz cijele zemlje, osetila se potreba da se staza do vrhova ovih pitomih šumadijskih planina obilježi planinarskim markacijama. U toku mjeseca januara ovo je i učinjeno i tako su sada ove dvije planine u blizini Beograda povezane gustom mrežom markiranih staza i puteva. Ljubiteljima visina i ljepote prirode sada više nije teško da dođu do najlepših dijelova Bukulje: Cerovite jaruge, Milojkovače,

Vodojaže, Travnog polja (Tabliće), kao i do vrha Venčaca s trigonometrijskim stupom. Članovi sekcije za markaciju PD »Bukulja« u Arandelovcu pored obilježavanja puteva, postavili su više tabli s oznakama prema spomenicima, izvorima, česmama i drugim znamenostima na ovim planinarskim masivima. (V. Jovanović)

• 75. Savjetovanje ZPP-a. U planinarskom domu »Anka Ivić« na Ravnici gori održano je u nedjelju 14. ožujka 1976. godine 75. savjetovanje Medudruštvenog savjeta ZPP-a u organizaciji PD »Ravna gora« iz Varaždina, kojem je prisustvovalo tridesetak planinara. Ovim savjetovanjem otvorena je jedno i jubilarna godina u kojoj se nizom akcija slavi 20. obljetnica rada Medudruštvenog savjeta ZPP-a. Prema izvještaju o radu ZPP-a, u 1975. godini su održana 4 savjetovanja o koordinaciji rada i poduzimanju zajedničkih planinarskih akcija. Zatim je bilo riječi o radu Centralne ZPP-a, a podnesen je i blagajnički izvještaj. Pošto su svi izvještajci prihvaćeni data je razrješnica dosadašnjem odboru i biran je novi u koji su ušli: Dragutin Karažinec, predsjednik; Filip Majić, potpredsjednik; Vlado Samac, tajnik. S obzirom na jubilarnu godinu najviše riječi na savjetovanju je bilo o kalendaru akcija u 1976. godini. Tako PD »Kalinik« iz Križevaca organizira na Kalniku »Smotru planinarskog podmlatka Jugoslavije«, a PD »Japetić« iz Samobora 19. rujna Slet mladih planinara Hrvatskog zagorja s pionirsko-mladinskim zborovanjem u Rudama, na Velikom dolu i Oštreu. Za Dan Republike bit će organiziran pohod trasom ZPP-a, tako da planinari iz Zagreba krenu preko Medvednice, Stubice, Cesogradu, Krmovca, Velikog Tabora i Kungore na Strahinjiću, dok će planinari Koprivnice i Križevaca krenuti preko Kalnika, Grebenograda, Ivančice, Ravne gore i Trakoščana takođe na Strahinjiću. Usput će se planinarama pridruživati društva čijim terenom će se prolaziti, da bi se svi zajedno našli na Strahinjiću po podne 29. studenoga. Osim toga predviđen je obilazak velebitske transverzale, obilazak u Alpe s usponom na Triglav i razne proslave pojedinih društava. U nastavku savjetovanja tajnik PD »Ivančić« podnio je izvještaj o pripremama za izdavanje spomen brošure o 20. obljetnici ZPP-a. Zatim je Zlatko Smerke upoznato prisutne s izdavanjem časopisa »Planinar«. Na kraju je dogovoren da se pride izmjeni trase ZPP-a jer je danas vrlo malo planinara koji se kreću trasom, već dolaze na pojedine punktove iz raznih pravaca. Detalje o tome dogovorit će posebno formirana komisija. Iako je bio snijeg, zahvaljujući toplom vremenu planinari su imali ugodan boravak na Ravnoj gori, a mnogi su se spustili u Trakoščan na razgledanje »bisera Hrvatskog zagorja«. C. Soštaric

• PD »Dubovac« u Karlovcu održalo je 11 travnja godišnju skupštinu 28. po redu poslije oslobođenja. Poslije diskusije izabrani

su novi organi društva. Takoder je prihvaćen i program rada za ovu godinu. Za predsjednika društva izabran je dipl. ecc. Rudolf Starić, za potpredsjednika ing. Mihajlo Pužin, za predsjednika Upravnog odbora Damir Mikšić, za zamjenika predsjednika Antun Malinar koji je i tajnik društva. Za blagajnika je izabrana Marija Butina. Ostali članovi Upravnog odbora jesu: ing. Falk Beglerbegović, Irena Petrunić, Milan Djacić, Zdravko Martinović, Jadran Blagačić, Drago Tropčić, Milan Zlatar i Darko Marinčić. Zaduženje je za transverzalu »Tragom XIII proleterske brigade« ili, kako planinari kažu, Karlovačka transverzala, povjerenje je Milanu Djaciću koji je to i do sada uspješno vodio. Takoder su i izabrani novi domari domova. Na domu »Vodice« u Žumberku, domar planinarske kuće je Damir Mikšić, a na »Kalvariji« Karlovac, Antun Malinar. Tijekom travnja obnovljena je kompletna transverzala »Tragom XIII proleterske brigade Rade Končare« od Japetića do Kamanja te je postavljeno 3200 novih markacija. Takoder je odlučeno da se izrade razglednice domova kao i značajke domova i društva. Dom »Vodice« otvoren je do 1. 10. svake subote i nedjelje i za državne praznike, a dom »Kalvarija« do 1. 10. svake nedjelje. Takoder se pristupilo izradi novog vodiča po Žumberku koji nedostaje te se nadamo da će uskoro izći iz stampe. Speleološki odsjek održao je prošle godine dvomjesečni speleološki tečaj koji je pooharalo 12 tečajaca. Taj tečaj održan je u zajednici s predstavnicima JNA. Predavanja su održavali Rudolf Starić, Zdenko Kulaš, Ljubo Sainović, Darko Marinčić, Pero Mrkalj i Damir Mikšić. Tečaj je u potpunosti uspio. Ukupno je održano 16 predavanja s dijapoziтивima i filmovima. Ukupno se izaslio 9 puta na teren, a završio dio i polaganje ispita bilo je u Jopiću pećini, gdje se prenočilo dva puta. Tečajci su ispitali takoder prvi putu ponor u planinu Tholviju (102 m) te uspješno izvršili postavljene zadatke. Jedan od najtežih zadatka bio je spašavanje »unesrećenog« iz Jopiće pećine na dužini od 200 m što je izvanredno uspjelo. U okviru akcije NNNI — Ustanak društvo je takoder učestvovalo s 25 planinara raspoređenih u 5 grupa. 4 grupe planinara izvršile su u toku 2 dana više marševa po vrlo lošem vremenu po Žumberačkom gorju te je ta akcija uspješno izvršena. 5. grupa istražila je nekoliko objekata kod Stare Kršlje na području Korduna.

• Izletište Podrtine na Medvednici. Dvadeset i pet članova PD »Stubičan« iz Donje Stubice obzidali su izvorište popularnog »Ložekovog izvora« i obnovili objekte na svom izletištu »Podrtine« na sjevernoj padini Medvednice (400 m). Član društva Ivan Jovan došao je na ideju da se izvor kaptira, uredi iz čvrstog materijala i ta je ideja prihvaćena kao akcija društva u ovoj godini. U nedjelju 16. travnja iskorišten je lijep dan i 25 članova je krenulo na Medvednicu. Svaki je

imao neki zadatka. Na gradnji samog izvora posebno su se zažili članovi Vladimir Štefek, Petar Tadić, Ivan Jovan, Ivan Hrbić, Tomo Obad. Nakon kojih četiri sata rada bez predaha zabilastao je novi izvor, ograđen betonskim vezom i kamenom u koji je usaden metalni okvir s lipjepo izrađenom rešetkom na napisom. Sada je to najljepše uređen izvor na Medvednici. Ostali članovi prihvatali su se uređenja prostora i obnove klupa i stolova pod vodstvom Tomislava Stunića, a Đuro Savić i Stanko Lacić opremili su izletište s nekoliko vještih izrađenih klupa i stolova. Bivši i sadašnji predsjednik društva Zvonimir Tramšak i Štefko Obad dali su svoj prilog rada tamo gdje je trebalo: čas na čišćenju, čas na gradnji objekata. Nitko nije žalio truda, svih su prisutni učinili mnogo da to mjesto postane izuzetno privlačno za ljubitelje lijepih ugoda u prirodi. (T. Stunić)

• **Sastanak PSH i PZS.** Od 18. do 20. lipnja održan je u Gorском kotaru sastanak predstavnika Planinarskog saveza Hrvatske i Planinarske zveze Slovenije. Od PSH prisustvovali su predsjednik Božo Skerl, potpredsjednik prof. dr. Željko Poljak, tajnik Nikola Aleksić i predsjednik Komisije za omladinu prof. Đuro Milošević, a od PZS predsjednik dr. Miha Potocnik, tajnik Janez Kmet, te poznati planinarski rukovodiovi Tone Bučar, Tone Strojin, Marjan Oblak i Andrej Bervar. Sastanak je imao neslužbeni karakter, a poslužio je za izmjenu iskustava i produbljivanje medurepubličkih veza. Članovi objavili su tom prilikom domaćini ovog susreta bili su, osim PSH, PD »Sutjeska« i PD »Rade Končar. (Z. P.)

• **Literatura o hrvatskim špiljama.** Pod naslovom »Literatura o

turističkim špiljama u Hrvatskoj» umnožila je Šapirografska Komisija za speleologiju Planinarskog saveza Hrvatske u siječnju 1976. bibliografiju domaće literature o devet naših pećina. Obradene su ove špilje: Lokvarka kod Lokava, Vrelo kod Fužina, Vitezica špilja na Rabu, Vranjača kod Splita, Golubnjača kod Plitvičkih jezera, Modra špilja na otoku Biševu, Cerovacka pećina kod Gračaca, Manita peć u Velikoj Paklenici i Grgosova pećina u Samoboru. Ovo izdanje ima 21 stranicu, a autor mu je predsjednik Komisije ing. Vlado Božić. (Z. P.)

• **Planinarstvo kao tema diplomskog rada.** Poznati zagrebački alpinist, član PSD »Velebit« Darko Berljak, diplomirao je na Fakultetu ekonomskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu a kao diplomski rad mu je prihvaćena tema »Planinarstvo kao tradicionalni oblik turizma«. Rad ima 77 stranica, 11 tablica i literaturu od 18 jedinic. Sadrži slijedeće poglavljaje: Turizam – biološka i kulturna potreba čovjeka, Planinarski turizam – sastavni dio turizma, Planinarski turizam u svijetu i kod nas (posebno je obradena Hrvatska i Slovenija) i Zaštita prirode. Rad je predan 1976. godine. Isti autor je obradio kao seminarски rad zanimljivu temu »Jedinstvo jadranske obale i planinskog zaleda, velika perspektiva jugoslavenskog turizma«.

Z. P.

• **Smotra planinarskog podmlatka Jugoslavije** održana je od 4. do 6. VII ove godine na Kalniku u organizaciji PD »Kalnik« iz Križevaca, a uz pomoć PSH i PZS. Po lijepom vremenu skupilo se oko 150 mladih planinara iz svih naših republika i iz SAP Vojvodine i uredilo u blizini doma na Kalniku mal i šatorski grad. Organizator je vrlo dobro obavio svoj posao, posebno obilježio za tu priliku kružnu stazu s kontrolnim točkama, priredio vrlo zanimljiv program, a mladi planinari su svojim poletom, drugarstvom i radošću stvorili posebnu atmosferu u kojoj su se i

odrasli planinari vrlo ugodno osjećali. Smotru je otvorio prof. dr Željko Poljak, član predsjedništva PSH, a prisutne su pozdravili predstavnici općine Križevci, PD »Kalnik« i PSH.

• **Sastanak u Koprivnici.** U nedjelju 11. srpnja održan je u planinarskom domu na Pesku, na sjevernim obroncima Kalnika, sastanak planinara i društveno-političkih radnika Koprivnice na kojem se, među ostalim, raspravljalo o izgradnji novog planinarskog doma na Bilo-gori, otvaranju Koprivničkog planinarskog puta i o društvenom radu PD »Bilo«. Sastanku su prisustvovali predsjednik PSH Božo Skerl, potpredsjednik prof. dr Željko Poljak, predsjednik općine Koprivnica Stjepan Kapusta, predsjednik općinskog Izvršnog vijeća ing. Stjepan Ivančić, potpukovnik Gojko Stoličković i članovi Uprave PD »Bilo«. Predsjednik PSH potvrdio je rad koprivničkih planinara i razumijevanje koje pokazuju za taj rad društveno-političke organizacije, a predsjedniku PD »Bilo«, dru Milivoju Kovačiću, predao je diplomu i Zlatni znak PSH kao priznanje za požrtvovan rad i postignute uspjehe. Nakon sastanka prisutni su obišli okolicu doma i posjetili najviši vrh Bilo-gore.

• **XIX susret »Bratstvo i jedinstvo«** održan je ove godine od 3. do 5. srpnja u organizaciji PD »Zeljezara« u Zenici. Ovom tradicionalnom susretu 12 određenih društava iz cijele zemlje, prisustvovali su iz Hrvatske članovi PD »Zagreb Matica«, PD »Zeljezničar« i PD »Japetić«. Domaćin je ulazio mnogo truda i organizacija je u svakom pogledu bila na visini. Program susreta bio je vrlo bogat, među ostalim: posjet domu Smetovi, Zeljezari u Zenici, primanje u općinskoj skupštini, posjet Travniku i muzeju u Andrićevoj rodnoj kući, izlet na Vlašić (Babanovač, Devečani, vrh planine) itd. Zaključeno je da će se idući susret održati 1977. godine u Ivangradu u Crnoj Gori.

PLANINARSKE KNJIGE I ZNACKE

PLANINARSKI SAVEZ HRVATSKE, 41000 ZAGREB, KOZARCEVA 22

EDICIJE

- »Hrvatsko planinarstvo«, više autora, izdanje PSH 1976. g., povijesna gada, din. 100
- »Planinarstvo i alpinizam«, autor inž. Zlatko Smerke, izdanje PD »Ravna gorac« 1975. g., udžbenik, din. 120
- »Učka« vodič, autor dr Željko Poljak, izdanje PSH 1967. g., din 10
- »Stijene Hrvatske«, autor inž. Zlatko Smerke, izdanje PD »Ravna Gora« 1975. g., opis penjačkih smjerova u SRH, din. 70
- »Penjanje u snijegu i ledu«, autor dr Borislav Aleraj, izdanje PSH 1974. g., udžbenik, din 20
- »Voda puta i izletnici«, autor Ante Grimanjić, izdanje PO Dalmacije 1974. g., udžbenik, 10 din
- »Julijске Alpe« više autora, izdanje PZS 1974. g., vodič, din. 90
- »Uspon na Kilimandžaro«, autor Rade Kušić, izdanje Kolarčev narodni univerzitet, din. 5
- »Zaštita prirode planina«, autor Dušan Čolić, izdanje K. N. univerziteta 1958. din. 5
- Dnevnik jugoslavenske planinarske transverzale »Po planinama Jugoslavije«, din. 40
- Dnevnik republike transverzale »Po planinama Hrvatske«, din. 30
- Dnevnik »Velebitski planinarski put«, din. 30
- »Planinarske kuće i domovi u BiH« autor Šefko

- Hadžalić, izdanje PSBiH 1972. g., din. 10
- Transverzalni vodič »Po planinama BiH«, autor Mehmed Sehić, izdanje PS BiH 1975. g., din. 36

ZNACKE

- Serija od šest značaka s velebitskim motivima, četverobojne, plastificirane, po din. 20: Za-vižan, Rožanski kukovi, Paklenica, Vaganski vrh, Kozjak, Visočica
- Jubilarna značka PSH, dvije boje, emajlirana, po-zlaćena, din. 20
- Sletska značka Platak, tri boje, emajlirana, po-zlaćena, din. 22
- Značka Velebit (velika), srebrno patinirana, din. 35
- Značka PSJ, tri boje, plastificirana, din. 15
- Privjesak sa jubilarnim znakom PSH, srebrno patiniran, din. 20
- Razglednice color, tri vrste s motivima Sj. Ve-lebita, po din. 3

SPOMEN KUVERTE S MARKOM:

- Klek, otvorenje proslave 100. obljetnice 1974. din. 5
- Delnice, Generalna skupština UIAA, 1974. g., din. 5
- Platak, Slet planinara Jugoslavije 1974. g., din. 5
- Spomen kuverte bez marke — Platak, din. 3

PLANINARSKA ZVEZA SLOVENIJE, 61000 LJUBLJANA, DVORŽAKOVA 9

ZEMLJOVIDI

- Julijiske Alpe 1:50.000 1973 — zahodni del, din. 20
- Julijiske Alpe 1:50.000 1973 — vzhodni del, din. 20
- Skoфjeloško hribovje 1972, din. 22
- Kamniške in Savinjske Alpe (1968) stare, din. 7
- Kamniške in Savinjske Alpe 1:50.000 (1975), din. 50
- Julijiske Alpe — Bohinj 1:20.000 (1975), din. 30
- Pohorje — vzhodni del 1:50.000 (1975), din. 18
- Kozjak 1:50.000 (1976)
- Zemljeveld »Polhograjsko hribovje z okolico

- Zastave male planinske, din. 12,50
- Zastave velike planinske, din. 250
- Napisne table (30x25), din. 2

OSTALO

- Hoja in plezanje v gorah (Mihelič — Škarja) 1972, din. 40
- Plazovci 1973, din. 25
- Pesmi z gora, din. 4
- Narava v gorskem svetu 1975, din. 40
- Gore v besedi, podobi in glasbi 1965, din. 10
- Bil sem na Triglavu 1973, din. 12
- 50 let triglavskega narodnega parka, din. 50
- Dr. Henrik Tuma — vel. slov. alpinist 1976, din. 25
- Priročnik za planinsko vzgojo »Prehrana v gorah« Plakati »Makalu«, din. 60
- Citanje karata, din. 5
- Obrazec — pohvale, din. 4
- Obrazec — diplome, din. 10
- Koledarske bilješke, din. 3
- Obvezna navodila za planinarske postojanke, din. 3
- Priglasnice za planinska društva, din. 0,10
- Splošno kazalo Plan. vestnika za 6. desetletje, din. 5
- Splošno kazalo Plan. vestnika za 7. desetletje, din 45
- Naše gore (PD Kranj), din. 5

ZNACKE

- Značke Dan planincev 1975, din. 8
- Značke PZS kovinske, din. 10
- Značke GS, din. 12
- Značke Ljubljanska mladinska pot, din. 10
- Značke Evropska peš pot E6, din. 10
- Značke Krnsko jezero, din. 15
- Značke VI. tabor, din. 10
- Značke VI. JAHO, din. 10
- Značke Dan planincev 76, din. 8
- Znak PZS na tekstilu, din. 4,30
- Znak PZS samoljepiv, din. 3
- Znak Pionir planinec (naštitki), din. 3
- Znak Ljubljanske mladinske poti, samoljepivi, din. 3

PLANINSKI DNEVNICI

- Dnevnik s slovenske planinske poti (1975), din. 20
- Dnevnik z gor. plan. part. poti (1974), din. 10
- Dnevnik Bađurove krožne poti (1974), din. 5
- Dnevnik Saleška planinska pot (1974), din. 10
- Ljubljanska mladinska pot (1975), din. 15
- Popotna knjižica E6 — YU od Drave do Jadrana (1975), din. 38
- Planinski dnevnik (1975), din. 25
- Dnevnik Pionir-planinec (1975), din. 7
- Pot prijateljstva (1974), din. 40

OPREMA

- Markacijska crvena boja, din. 6

RADNA ORGANIZACIJA

»TRANSJUG RIJEKA«

MEĐUNARODNA ŠPEDICIJA

NUDI VAM

SVOJE USLUGE ZA SVE VRSTE MEĐUNARODNOG
TRANSPORTA

OBRATITE SE
NA

»TRANSJUG RIJEKA«

MEĐUNARODNA ŠPEDICIJA
OUR ZAGREB

GAJEVA 32

POB. 1041

TELEFON: (041) 442011 (serija)

TELEPRINTER: 21136 i 216 45 YU TNG ZG